

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

FEMİNİST TEOLOJİ BAĞLAMINDA
MARY DALY’NİN FELSEFESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
HÜMEYRA DUMAN

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. TUNCAY AKGÜN

MALATYA - 2016

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
**FEMİNİST TEOLOJİ BAĞLAMINDA MARY
DALY'NİN FELSEFESİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. TUNCAY AKGÜN

HAZIRLAYAN
HÜMEYRA DUMAN

Jürimiz 19.01.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim, ... ~~Bilim~~ ~~dahinde~~ yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	imzası
1. <u>Yrd. Doç. Dr. Tuncay Akgün</u>	
2. <u>Yrd. Doç. Dr. Haydar Dilek</u>	
3. <u>Yrd. Doç. Dr. Hasan Arslan</u>	
4.	
5.	

İNÖNÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyad
.....
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. Tuncay AKGÜN'ün danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Feminist Teoloji Bağlamında Mary Daly'nin Felsefesi” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Hümeysra DUMAN

ÖNSÖZ

Uzun ve zor bir süreç olan tez yazım aşamasında akademik tecrübesiyle çalışma konumun tespitinde bana yol gösteren, değerli hocam Sayın Tuncay Akgün'e, tezimle ilgili kaynaklara erişmemde benden yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Abdulkadir Kıyak'a ve arkadaşım Mustafa Turan'a, tezimi düzenleme sürecinde bilgilerinden ziyadesiyle istifade ettiğim Fatih Kaya'ya, daha iyiye ulaşmam adına yapıcı eleştirileri ile beni destekleyen eşime ve en nihayetinde tez çalışmam boyunca bana varlıklarıyla güç veren çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hümeysra DUMAN

MALATYA, 2016

ÖZET

DUMAN, Hümeýra, Feminist Teoloji Bağlamında Mary Daly'nin Felsefesi,
Yüksek Lisans Tezi, Malatya,2016

Kadın varoluşu ve kadının gerek özel gerekse toplumsal hayattaki konumlandırılışı ilk insanın yaratılışından bu yana süregelen bir takım sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunları çözmek amacıyla pek çok farklı düşünsel akım geliştirilmiştir. Geliştirilen bu akımlar ataerki toplum yapısının nasıl oluştuğunu, nelere etki ettiğini, kadın üzerinde uygulanan cinsel, dini, politik ve ekonomik baskılar gibi konularla ilgilenmiştir. İnsanlığın tarihsel gelişimi boyunca bu baskıların belki de en çok hissedildiği alan din olmuştur.

Feminizm akımları içinde son dönem akımlardan biri olan radikal feminizmin önde gelen temsilcilerinden Mary Daly genelde ataerkiyi özelde hristiyanlığı kadın varoluşuna engel olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Ona göre dinler ataerki şemsiyesinin altındaki mezheplerden başka bir şey değildir.

Çalışmalarında gezgin bir ruh hali içinde bulunmasını istediği kadınların aktif bir fiil olarak tanımladığı Tanrı'ya katılmalarının tek yolunun içlerindeki ataerki şeytanları kovmak olduğunu söyleyen Daly'nin feminist teolojisi kadın tanımlı kadınlara ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Feminizm, Ataerki, Din, Hristiyanlık, Kilise, Varoluş, Dil

ABSTRACT

DUMAN, Hümeýra, Philosophy Of Mary Daly In The Context Of Feminist Theology, Master Thesis, Malatya, 2016

Being of woman and position both in the private and social life have caused some problems since the first human was created. With the aim of solutions for these problems, lots of spiritual movements have been developed. These developed movements have concerned with subjects such as how patriarchal society developed, which fields were effected and the sexual, religious, political and economical pressure upon women. During historical development of human, religion has been the most effected area of all these.

Mary Daly who is one of the most important pioneers of radical feminism which developed as one of the last feminist movements, criticized patriarchal as general and christianity, which has been considered as blocking human being, in specific. According to her, religions are nothing else from the sects under the patriarchal umbrella.

Feminist teology of Mary Daly saying for women in desire of wanderlusting, the only way of participating to god as an active verb is to dismiss the patriarchal evils in women inside, is an enlightening work for women defined by women.

Key words: Feminism, Patriarch, Religion, Christianity, Church, Being, Language

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geen eser

a.g.m.: Adı geen makale

s.: sayfa

ss.: Sayma sayıları

ev.: eviren

c.: cilt

ed.: editr

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
1- Araştırmanın konusu.....	1
2- Araştırmanın amacı.....	1
3- Araştırmanın önemi.....	2
4- Araştırmanın yöntemi.....	2
5- Araştırmanın temel kavramları.....	2
6- Araştırmanın sınırlılıkları.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
1- FEMİNİZM.....	4
1-1- FEMİNİZMİN TANIMI	4
1-2- FEMİNİZMİN TARİHÇESİ.....	5
1-3- FEMİNİZM AKIMLARI.....	8
1-3-1- Liberal feminizm.....	8

1-3-2- Marksist feminizm.....	10
1-3-3-Sosyalist femizim.....	12
1-3-4- Radikal feminizm.....	13
1-2- FEMİNİST TEOLOJİ.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	18
2-ATAERKİLLİK.....	18
2-1- Ataerkilliğin Tanımı.....	18
2-2- Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	21
2-3-Anaerkillik ve ataerkilliğin tarihsel gelişimi.....	22
2-3-1- Anaerkil toplum yapısı.....	23
2-3-2- Anaerkillikten ataerkilliğe geçiş.....	24
2-3-3- Ataerkil toplum yapısı.....	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	28
3-TEK TANRILI DİNLERDE KADIN	28
3-1- Dinin toplumsal hayattaki yeri.....	29
3-2-Tek Tanrılı dinlerde kadının yaratılışı ve toplumsal konumu.....	30
3-2-1- Yahudilikte kadının yaratılışı ve toplumsal konumu.....	30
3-2-2- Hristiyanlıkta kadının yaratılışı ve toplumsal konumu.....	33

3-2-3- İslamiyette kadının yaratılışı ve toplumsal konumu.....	37
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	42
4- MARY DALY.....	42
4-1- Mary Daly'nin biyografisi.....	44
4-2- Mary Daly'nin felsefesi.....	47
4-3- Mary Daly'nin Tanrı Anlayışı.....	51
4-4- Mary Daly'nin Hristiyanlıktaki Baba Figürüne Bakışı.....	54
4-5- Mary Daly'nin Post Hristiyanlık hakkındaki görüşleri.....	57
4-5-1- Açıklama Tanrısı.....	58
4-5-2- Diğer Dünya Tanrısı.....	58
4-5-3- Günahların Yargıcı Olarak Tanrı.....	58
4-6- Mary Daly'nin Kiliseye Karşı Olan Tutumu.....	59
4-7- Mary Daly'nin Hristiyanlık'taki Yedi Ölümcül Günahı İncelemesi	65
4-7-1- Seramoni.....	66
4-7-2- Meslekler.....	66
4-7-3- Sahiplenme.....	66
4-7-4- Tecavüz.....	67
4-7-5- Takıntı.....	67
4-7-6- Asimilasyon.....	67
4-7-7- Eleme.....	67

4-7-8- Parçalara Ayırma.....	67
4-8- Mary Daly'nin Ataerkiye Bakışı.....	68
4-8-1- Önemsizleştirme.....	69
4-8-2- Özelleştirme.....	70
4-8-3- Ruhsallaştırma.....	70
4-8-4- Evrenselleştirme.....	70
4-8-5- Silme.....	71
4-8-6- Tersine Çevirme.....	71
4-8-7-Suni Kutuplaşma.....	71
4-8-8- Böl Ve Fethet.....	72
4-9- MARY DALY'NİN ATERKİL ERKEĞE GENEL BAKIŞI.....	72
4-10- GELENEK VE SADO AYİNLER.....	74
4-10-1- Suttee.....	74
4-10-2- Ayak Bağlama.....	75
4-10-3- Cadı Avı	76
4-10-4- Kadın Sünneti.....	78

4-10-5- Psikiyatri.....	79
4-11- MARY DALY’NİN KADINA BAKIŞI.....	80
4-12- MARY DALY’NİN DİLİ KULLANIMI.....	85
4-12-1- Ataerkil dilin kadın deneyimlerindeki yansımaları.....	86
4-12-2- Metafor ve sembol.....	93
4-13- MARY DALY NİN ETKİLENDİĞİ DÜŞÜNÜRLER.....	96
4-13-1- Simone de Beauvoir.....	96
4-13-2- Paul Tillich.....	98
4-13-2-1- Tillich in Korelasyon metodu.....	99
4-13-2-2- Var olma cesareti.....	102
4-14- MİTOLOJİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	103
4-14-1- HRİSTİYANLIK VE ERİL MİTLER ARASINDAKİ PARALELLİKLER.....	103
4-14-2- MİTLERDE KADIN.....	106
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	113

1- Araştırmanın konusu

Bu çalışmada Mary Daly'nin feminist teoloji bağlamındaki din felsefesi bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışmamız dört ana bölümden oluşmakta olup birinci bölümde feminizm tanımı, önde gelen feminizm akımları ve feminist teoloji kavramı incelenmiştir. İkinci bölümde ataerkinin tarihçesi, anaerkil toplum yapısından ataerkil toplum yapısına geçiş süreci ve nedenleri anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise tek Tanrılı dinlerin kadını konumlandırışı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Zira din konusu başlı başına geniş bir literatür taramasını gerektirdiğinden genel bir bakış açısıyla bölüm sınırlandırılmıştır. Çalışmamızın son bölümü ise Mary Daly ve onun feminist teolojisine ayrılmış, bölüm boyunca ataerkinin kaynağı olarak gördüğü din ve onun hükümlerini yerine getirme aracı olan kilise hakkındaki görüşleri gibi konulara yer verilmiştir. Tanrı'nın eril zamirlerle tanımlanması, din adına kadınlara uygulanan zulüm ve haksızlıklar, bunları aktarmada kullandığı ve sadece kadınlara yönelik bir dönüşüm istediği dil gibi konulara da değinilmiştir.

2- Araştırmanın amacı

20. yüzyılın önde gelen radikal feministlerinden biri olarak gösterilen Mary Daly varoluşçu bir felsefecidir. Kadını özellikle bir zamanlar mensubu olduğu din olan hristiyanlık içinde kutsal metinler ve yorumlar ışığında değerlendiren Daly ve felsefesi hakkında yeteri kadar çalışmanın yapılmamış olduğunu görmekteyiz.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın son bölümü bütünüyle Mary Daly ve onun feminist teolojisine ayrılmıştır. Büyük ölçüde kendi eserlerinden faydalanarak ortaya çıkarmış olduğumuz bu bölüm çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Böylelikle din felsefesi alanında kadın üzerine yapılacak çalışmalara ışık tutması için literatüre katkı sağlaması umulmaktadır.

3- Araştırmanın önemi

Feminist teoloji ilk olarak Batı Avrupa’da ortaya atılmış zaman içinde batı dışı toplumlara da yayılarak her bireyin mensubu bulunduğu dini feminist bir bakış açısıyla yeniden yorumlamalarının önünü açan oldukça yeni bir çalışma alanıdır. Feminizm ve teoloji birbirlerinden bağımsız olarak oldukça geniş bir literatüre sahipken feminist teoloji alanında özellikle ülkemizde taranması beklenen kaynakların azlığı üzerinde çalışmayı zorlaştırmaktadır. Toplamların yenilikleri kolayca benimsemelerinin önündeki en büyük engel olan değer yargıları kutsal metinlerin feminist bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması sürecinde sorun yaratabilmektedir. Çalışmamız ataerki ve kurumları vasıtasıyla kendine yabancılaşan kadının kaybetmiş olduğu itibarı yeniden nasıl tesis edeceği hakkındadır. Bir teolog olarak Daly’nin sadece din hakkındaki görüşlerinden değil bir dil bilimci olarak dili kullanımından, radikal bir feminist olarak kadınların toplum içinde uğradıkları haksızlıklar hakkındaki fikirlerinden de yararlanılmıştır.

4- Araştırmanın yöntemi

Çalışmamız boyunca bütüncül ve eleştirel bir yöntem kullanılmaya çalışılmıştır. Klasik kaynaklardan veri elde etmeye önem verilmiş bu veriler doğrultusunda çalışmaya bireysel yorumlar eklenmiş, feminist teoloji anlayışımızı geliştirmek için geçmiş ve günümüzden derlenen örnekler arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Büyük ölçüde betimleme yönteminin kullanıldığı çalışmamızda öncelikle yazarın kendi eserleri taranmış, alanın bakir olması nedeniyle ikincil kaynaklara da başvurulmuştur. Eleştirel ve karşılaştırmalı analizlerden yararlanılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

5- Araştırmanın temel kavramları

Bu araştırmada Mary Daly’nin düşünce sistemini oluşturan ataerki, kadın varoluşu, baba Tanrı, öze seyahat, wanderlust-gezgin olma hali, kendi-öteki karşıtlığı, sado-ayınlar gibi kavramlar üzerinde durulmuştur.

6- Araştırmanın sınırlılıkları

Mary Daly'nin feminist teolojisini incelediğimiz bu çalışmada konunun ve Daly'nin görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına ilk üç bölümü feminizm, ataerki ve tek Tanrılı dinlere ayırdık. Ancak her bir bölümün başlı başına geniş bir literatür taramasını gerektiren konular olduğu aşikardır. Bu sebeple ilk bölüm başlığımız olan feminizmi ana akımlar diyebileceğimiz liberal, marksist, sosyalist ve radikal feminizmle sınırlandırdık. İkinci bölümümüz olan ataerki bölümünde anaerki ve ataerki toplum yapılarına değinerek tarih sahnesindeki dönüşümlerini kısaca inceledik. Kadınların toplumsal ya da kamusal alanda yaşadıkları sorunların dünya üzerindeki her inançta karşımıza çıkabileceğinin bilinciyle çalışmamızın özünden ayrılmamak adına üçüncü bölümü tek Tanrılı dinlerle sınırlandırdık. Son bölümümüz olan dördüncü bölümde Daly'nin feminist teolojisini on dört başlık altında çoğunlukla kendi eserlerinin ışığında incelemeye çalıştık.

Hiçbir günah kadınıninki kadar büyük değildir diyorlar ama kadınlar adam öldürmezler, kentleri yakıp yıkmazlar, halkı ezmezler, toprakları yağmalamazlar, kundakçılık yapmazlar, sahte sözleşmeler düzenlemezler. Kadınlar şefkatli, nazik, yardımsever, alçakgönüllü, sağduyulu varlıklardır.”

Christine de Pizan*

Doğum yapan her şey dişidir. Kadınların ezelden beri bildiği kainatın dengelerini erkekler de anlamaya başladıkları zaman dünya daha iyi bir dünya olmak üzere değişmeye başlayacaktır.

Kızılderili atasözü

1-FEMİNİZM

1-1 Feminizmin tanımı

Kadınların özel alan ve toplumsal hayattaki haklarını savunma amacıyla ortaya çıkan feminizm, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarını derinden etkileyen siyasi bir akımdır.¹ Modern kullanımda kadın hareketiyle ve kadının sosyal rolünü geliştirme çabasıyla bağdaştırılan feminizm, 1960’lardan günümüze kadar geçen süreçte günlük dilde de kullanılan bir kavram haline gelmiştir.² Dünyada, özellikle Batı’da feminizm “standartın erkek olduğu kabul edilen ataerkil toplumlarca kadının dışlanması, aşağılanması, ezilmesini, sömürülmesini ve en nihayetinde kendi iç dünyasına yabancılaştırılmasını gözler önüne seren, inceleyen, değişimini arzulayan ya da en azından bu olgularla alakalı söylem ve tavırların bilincinde olan bir yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır.³

* Fransız kadın filozof ve yazar.

¹ Atan, Meltem, “Radikal Feminizm: ‘Kişisel Olan Politik’tir.’ Söyleminde Aile”, The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies ISSN: 2149-6439, October, 2015, Volume: 1, Issue: 2, s. 1-21.

² Heywood, Andrew, “Siyasi İdeolojiler”,(çev.Levent Köker)(5. baskı) Adres yayınları, Ankara 2013, s.235.

³ Tunalı, Ayten Can, “Türkiye’de Feminizm Hareketi”,Yüksek lisans tezi, Akdeniz üniversitesi, Antalya,1996, s.42.

Feminist olmak bu anlamda kadın haklarını desteklemek ve savunmak anlamına gelmektedir. Feminizm ve bu ideolojinin temsilcileri olarak öne çıkan feministleri tanımlamak kolay olmasa da, genel kabulün kadın haklarının kazanımı üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

1-2 Feminizmin tarihçesi

Feminist düşüncenin izlerine ilk olarak antik Yunan ve Çin medeniyetlerinde rastlasak ta,⁴ tüm dünyayı ve özellikle de Batı-dışı dünyayı etkisi altına alması gerçekte Aydınlanma hareketi ile birlikte olmuştur.⁵ Aydınlanma hareketinin kaynağı olan 1789 Fransız devrimi beraberinde özgürlük ve eşitlik kavramlarını getirmesine rağmen kadınlar bu kavramların dışında bırakılmışlardır. Fransız devriminin aslında kadınlar için de doğrudan olmasa da yarar sağlayacağına inanılmaktaydı. Kadınlar erkeklere bağlı olarak yaşadıklarından erkeğin toplumsal hayattaki konumunun düzelmesi ile birlikte kadının da konumu düzelecekti.⁶ Kadınların devrimle gündeme gelen eşitlik anlayışına dahil edilmediklerinin ilk farkına varanlardan birisi de Olympe De Gouges* olmuştur. 1791 yılında ‘Kadın Ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yayınlamış ve kadın hakları için kampanyalar düzenlemiş olan Goudes’in kadın cinsine yakışmayacak şekilde politika yapması nedeniyle giyotine gönderilmiş olması⁷ düşünmeye değer bir durumdur.

Gelişen modernizm ideolojisi ile beraber yeni kadınların faaliyete geçirdiği feminist hareketin temel iddiaları tüm dünyada dile getirilmeye başlanmış, bu sayede çeşitli fikir akımları ve bakış açılarını kapsayan büyük bir kadın hareketi meydana gelmiştir. Böylece dünya kadın idrakini yeniden sorgulamaya başlamıştır. Bu dönemde kadın sorunlarının kaynakları ve çözüm yollarını arayan pek çok feminist akım

⁴ Atan, Meltem, a.g.m., s.4.

⁵ Demir, Zekiye, “Modern ve Postmodern Feminizm”, (2. baskı), Sentez Yayınları, İstanbul 1997, s. 43.

⁶ Nye, Andrea, “Feminist Theory And The Philosophies Of Man”, Routledge, (first edition) London and New York, 1988, s.5.

*Fransız kadın filozof ve yazar.

⁷ Dal, Yeşim Özer “Liberal Eşitlik Anlayışı Ve Ulusal Mekanizmalar”, Kadın Araştırmaları Dergisi, No:7, 2001, s.27.

oluşmaya başlamıştır.⁸ Hareketin düzenli bir şekilde dile getirilmesi ise 19.yüzyılda gerçekleşmiştir.

Avrupa’da kadın hareketi kapsamında, feminist bilinçlenmenin en başta kadın haklarının savunulması üzerine inşa edildiğini belirtebiliriz.⁹ Birinci dalga feminizm olarak adlandırılan bu dönemde feministlerin üzerinde en çok durdukları gözlenen amaçları oy kullanma hakkını elde etmek, yasal ve sivil haklara kavuşmak ve eğitim alma yani entelektüel gelişim imkanının tanınmasını sağlamak olmuştur. Özgürlükler, kamusal ya da sosyal alanlarda eşitlikler gibi meseleler konuşulmuşsa da bunlar oy kullanma hakkının elde edilmesinden sonraya bırakılmıştır.¹⁰ Birinci dalga feministlerinin önemli bir diğer özelliği farklı siyasi hareketlerde de yer almaları olmuştur. Örneğin bu gruptaki feministler aynı zamanda sosyalist sömürge karşıtı milliyetçi ya da pasifistler gibi gruplara da etkin bir şekilde katılmışlardır.¹¹

Avrupa’da bu gelişmeler yaşanırken kökenini Avrupa’da yaşayan ırklardan alan ve onlarla aynı dine mensup olan Amerika’da eşit eğitim, hukuksal ve toplumsal eşitlik ve oy hakkı talepleri, ancak 19. yüzyılın ortalarında sesli olarak dile getirilmiştir. Bu talepler yeni oluşan kadın hareketinin temel ilkelerinden biri olarak Seneca Falls* bildirisinde yer almıştır. Amerikalı kadınlar da mücadeleye daha ilk başında katılarak Avrupalı hemcinslerini yalnız bırakmamışlardır. İngiltere’de ise 1832’de kadınlar kendileri için oy hakkı talep etmişler fakat verdikleri dilekçeler dikkate dahi alınmamıştır. Aksine kadınların oy kullanamayacağına dair bir yasa bile çıkartılmıştır.¹²

Feminist hareket Doğu toplumlarında 19.yüzyılda özellikle sömürgecilik sonrasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupalı toplumlar kendi ülkelerinde

⁸Demir, a.g.e., s. 43.

⁹Berktaş, Fatmagül, “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın”, (5. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2014, ss. 7-8.

¹⁰ İmançer, Dilek “Feminizm Ve Yeni Yönelimler”, Doğu-Batı Dergisi, yıl: 5, sayı:19, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2002, ss.153.

¹¹ Altınbaş, Deniz “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm” Kadın Araştırmaları Dergisi, sayı:9, 2006, ss.21-52.

* Seneca Falls Bildirgesi, 1848’de yayımlanan ilk kadın hakları bildirgesidir. Bildirge 'kadının sosyal, sivil, dini alanlardaki koşulları ve hakları' olarak tanımlanır. 19-20 Temmuz 1848’de iki gün süreyle Seneca Falls’da düzenlenen toplantı sonrasında kaleme alınmıştır.

¹² Berktaş, a.g.e, s.7-8.

kadınlarından sahip olmaları gereken temel hakları esirgerken doğu toplumlarındaki geri kalmışlığın sebebinin yine bu temel hakların kadına verilmemesi olduğu iddia etmişler ve bu anlamda riyakar bir tavır sergilemişlerdir. Aslolan temel hak ve özgürlüklerin tüm kadınlara verilmesi iken Avrupa bunu öncelikle doğu toplumlarından beklemiştir. Özellikle Müslüman kadınlar arasında gelişen eleştirel yaklaşımlarla toplumsal değişimin en önemli simgelerinden biri kadın olmuş ve kadının kamuya ve sosyal hayata katılımı toplumsal ilerlemenin bir işareti olarak kabul edilmiştir.¹³

Sanayileşme ve modernleşme ile iş hayatına katılan ve ekonomik haklarını elde ederek farkındalıklarını arttırma yolunda ilerleyen kadınlar, haklarını savunma adına daha bilinçli bir kişilik geliştirmeye başlamışlardır. Yaşanan bu durum feminist hareketlerde ‘İkinci dalga’ olarak adlandırılan dönemi başlatmış ve kadınlar ‘*kişisel olan politiktir*’ sloganıyla özel hayatta ve cinsiyete dayalı iş bölümünde de bazı değişim ve dönüşümlerin oluşmasını istemişlerdir.¹⁴ Bu dönemde ilk dalgada ortaya çıkan sorunların kapsamı daha da belirginleştirilerek sistemli bir kadın hareketinin oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu yeni dönem kadınlarının savları tüm dünyada hızlıca yayılmış ve büyük bir kamusal cevaba dönüşmüştür. Toplumdan alınan geri bildirimler hem olumlu hem de olumsuz yönde olmuştur. Bu toplumlarda tartışılmaya başlanan ırkçılık, sivil haklar hareketi ve savaş karşıtı gösterilerde, kadın sorunu da kendisine bir yer edinebilmiş; öğrenci gösterileri, cinsel özgürlük talepleri gibi eylemler kadın hareketinin uygun toplumsal tabanını oluşturmuştur.

Bilginin feminizm içindeki başkalaşımını ifade ederek tartışma konularının değiştiğini gösteren ‘İkinci dalga feminizm’ kavramı, kadınların baskı görmeye bağlı deneyimlerini ve bunların kendilerinde yarattığı travmaları topluma göstermeye çalışmıştır. Bu anlamda birinci dalga feminizmde öne çıkan eşit vatandaşlık hakkının temel kadın politikasının devamı olduğu kabul edilmektedir. İkinci dalga feministleri, birinci dalga feministlerini yasal ve siyasi haklar açısından kazanımlar elde ettiği ve

¹³Güç, Ayşe, “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2, 2008 ss. 649-673.

¹⁴Atan, a.g.m., s.4.

toplumsal yaşamın adaletsiz yönlerinin ileriki zamanlarda değiştirilmesini kolaylaştırdıkları için takdir etmektedirler.

20.yüzyılda dünya üzerinde pek çok ülkede bilinen ve savunulan bir kavram haline gelen feminizm liberal, radikal, marksist, sosyalist, postmodern, varoluşçu feminizm gibi pek çok gruba ayrılmıştır. Her bir grubun savunucusu kadın haklarının farklı bir yönünü ele alarak argümanlarını desteklemişlerdir. Kadın hareketi olarak anlam kazanan feminizm akımı ile birlikte kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında sahip oldukları rollerinin önemini vurgulamayı ve erkek egemenliği altındaki kadınların cinsiyet rollerini ortaya koyabilmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle feminizmin ortaya çıkışının, yalın bir tanımlamayla, kadının erkek karşısındaki konumunu daha sağlam zeminlere inşa etmek, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin ortadan kalkmasını sağlayabilmek, kadınların tarih boyunca engellenmeye çalışılmış varoluşlarını tamamlayabilmek amacıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz.¹⁵

1-3- Feminizm akımları

1-3-1- Liberal Feminizm:

Liberal feminizm, o güne dek süregelen toplumsal dokuyu ciddi bir biçimde sorgulamaksızın, kadınlara daha ileri haklar ve imkanlar sağlanması gerektiğini savunan bir feminizm akımıdır.¹⁶ Bu akım, liberalizmin temel ilkelerinden hareketle anlaşılabilir. Tarihsel olarak liberal feminizmin tezlerinin zaman içinde geçirdiği evrim ile liberal felsefenin gelişimi arasında tam bir paralellik söz konusudur.¹⁷ Ferde önem veren liberalizmin feminist versiyonunda kadının da erkek gibi bir insan olmasından yola çıkılarak, insana verilen önem ve bireysel haklar geliştikçe kadınların mevcut durumlarının da düzeleceğine inanılmaktadır. Ferdi, argümanlarında ön sıraya koyan liberaller gibi feministler için de bireyin bağımsızlığı her şeyden önemlidir. Liberalizmin siyasi bir doktrin olarak mevcut düzen üzerindeki hakimiyetin bireyler

¹⁵ Dikici, Erhan “Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri”, The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 43, Spring I 2016 s.524.

¹⁶ Ramazanoğlu, Caroline, “Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri”, (çev. Mefkure Bayatlı), (1.baskı) Pencere Yayınları, İstanbul 1998 s.28.

¹⁷ Demir, a.g.e s.47.

üzerindeki egemenliğini kısıtlamak amacıyla ortaya çıktığı gerçeği göz önünde bulundurularak¹⁸ liberal feminizmde de egemen erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını sona erdirmeyi görev edindiği ileri sürülebilir.¹⁹ Bu nedenle, John Stuart Mill'e ait *The Subjection of Women* (Kadınların Köleleştirilmesi) adlı eseri, genelde birinci dalga feminist hareketin özelde ise liberal feminizmin eşitlik yanlısı argümanlarının dayanak noktasını oluşturmuştur.²⁰

Liberal feminizm temelde yenilikçidir. Tarihin büyük bir kısmına egemen olan ataerkil toplum yapısına meydan okumaktan çok erkek ve kadın arasındaki rekabeti dengelemek amacıyla kamusal hayata eşit haklar yerleştirmeye çalışır.²¹ Liberal feminizmin felsefi kökenini oluşturan bireycilik ilkesine göre tüm bireyler cinsiyet, ırk, renk, inanç ya da dine bakılmaksızın eşit muamele hakkına sahiptirler.²²

Kadının sadece özel alan ile sınırlandırılmasına tepki göstererek birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olması gerektiğini düşünen liberal feministler bu sebeple kadının kamusal ve toplumsal hayatta kendi konumunu belirlemesine imkan verilmesi gerektiğini savunurlar. Kadınların sadece kendilerinin sorumluluğunda olduğu düşünülen ev işlerinde ya da erkeklerin gerçekleştiremeyeceği annelik gibi konularda daha başarılı olabilmeleri için entelektüel gelişime gerek olduğunu ve bunun muhakkak kazanılması gerektiğini ifade etmektedirler. Öte yandan kadınların teknolojinin uzağında kalmamaları gerektiğini de söyleyen liberal feministler özgürleşmek için bilimsel bilgiye ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. Teknolojiyi kadına sağladığı bilgiye erişim özgürlüğü ile entelektüel gelişimini kolaylaştırması bakımından önemli görmektedirler.²³

Liberal feministler aklın tüm insanlara Tanrı tarafından verildiğini söyleyerek²⁴ kadın ve erkeği ontolojik olarak birbirlerinden farklı görmezler. Onlara göre kadın ve

¹⁸ Yayla, Atilla. "Siyaset Teorisine Giriş", (5.baskı) Siyasal Kitabevi, Ankara 2012, s.17.

¹⁹ Altınbaş, a.g.e., s. 23.

²⁰ Code, Lorraine, "Encyclopedia of Feminist Theories", London: Routledge 2000, s.303.

²¹ Heywood, a.g.e., ss: 289-319.

²² Heywood, a.g.e., s:305

²³ Flynn, Elizabeth A. "Emergent Feminist Technical Communication" 'Technical Communication Quarterly', 1997 cilt,6 no:3, ss:313-321.

²⁴ Donovan, Josephine, "Feminist Teori", (çev.A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan,). (10. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.8.

erkeğin ruhları ve akli yetenekleri birbirinin aynısıdır.²⁵ Kadınların bir eş ve anne olarak erkeklerin yüklenmek zorunda kalmadıkları sorumluluklarının olduğundan hareketle “farklı fakat eşit” düşüncesi gelişmiştir.²⁶ Liberal feministler kadınların zulme ve haksızlığa uğramalarının nedenini cinsiyet özelliklerinde değil, onları bilgisizliğe sürükleyen toplumsal şartlandırma ve ayrımcılık içeren tutumlarında ararlar.²⁷

1-3-2-Marksist Feminizm:

19. yüzyılın ortalarından sonra liberal feminizmin iddiaları üzerine tartışmalar başlamış ve liberal feministlerin kadın sorununun çözümü için getirdiği kadın-erkek eşitliği önerisinin uygulanıp uygulanamayacağı problemi marksist feminizm akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁸ 20. yüzyılın başlarında da etkisini sürdüren marksist feminizm, temel olarak Karl Marx ve Friedrich Engels’in düşüncelerinden beslenmiştir.²⁹ Bilindiği gibi marksizm insanları tek tek bireyler olarak değil sınıflar olarak ele almaktadır. Sınıf ayrımının olduğu toplumlarda fırsat eşitliğinin olamayacağını düşünen marksist feministler, cinsiyet farklılığından ziyade kadınların ezilmesinin asıl nedeninin sınıf farklılığı olduğu konusunda ısrar etmektedirler. Kadınların yalnız başlarına bir sınıf oluşturup oluşturmadıkları sorusu tartışmaya açtıkları temel konulardan birisidir.³⁰ Onlara göre kadının ezilmesinin asıl nedeni kapitalizmdir. Diğer ezilen, sömürülen insanlar gibi kadınlar da ancak bu sistemden kurtulup sosyalist sisteme geçilince ekonomik olarak bağımsız olacaklar ve bu sayede erkek egemenliğinden kurtulabileceklerdir.³¹

Kadınların emeğinin eril zihniyet tarafından sömürüldüğünü belirten marksist feministler, söylemlerini bu yönde belirginleştirmek amacıyla ataerki kavramını radikal feministlerden ödünç almışlardır. Engels’in öngördüğü üzere kadınlar, toplumsal işgücüne aktif bir biçimde katılarak özgürleşmek yerine hem ev işlerini hem de ekonomik özgürlüklerini sağlayacak olan mesleklerini beraber yürütmek zorunda

²⁵ Sevim, Ayşe. “Feminizm”, (1. baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2005. s.56.

²⁶ Demir, a.g.e. s.49.

²⁷ Ramazanoğlu, a.g.e., s.29.

²⁸ Sevim, a.g.e., ss. 63-64.

²⁹ Yörük, Altan, “Feminizm/ler”, Sosyoloji Notları, Sayı. 7, ISSN 1307-6493, 2009. s.67.

³⁰ Demir, a.g.e., s.57.

³¹ Demir, a.g.e., s.56.

kalmışlardır. Kamusal alanda ücret için erkeklerle aynı koşullar altında çalışmak, fakat özel hayatta ücretsiz olarak ev işi yapmaya devam etmek Engels'e göre, kapitalist düzen içinde kadınların özel alanda ev işleriyle sınırlı tutulmalarına ve çalışma hayatından dışlandıkları sürece de toplumsal bağlamda erkeklerle eşit olanaklara kavuşamayacakları anlamına gelmektedir.³² Marksist teoriye göre, kadının ekonomik olarak erkeğe bağımlı hale gelmesi, onu diğer sosyal alanlarda da erkeğin kölesi durumuna sokmuştur. Zaten tarih sahnesinde baskın bir biçimde boy gösteren ataerkil yapılara hakim olan düşünce şekli de budur. Kadının erkeğe bağımlı kılınan yaşamı onu "ikinci cins" olarak belirleyen asıl etkindir. Özellikle ev ve aileye tam bağımlı olarak yaşamakta olan kadın özel hayat ile sınırlandırılarak, kamusal alandan kasten uzaklaştırılmıştır. Asli görevi evi geçindirme olan erkek ekonomiyle özdeşleştirilirken kadın bu rol için uygun görülmemiştir. Bu durum kadının kamusal hayata karşı yabancılaşmasına yol açmıştır. Marksist feminist akımın önde gelen teorisyenlerinden olan Foreman, kadınların sadece duygusal hayatın sorumluluğu verilerek eve kapatılmalarının kadınlar için yabancılaştırıcı bir toplumsal cinsiyet yapısı oluşturduğunu ve kadınların bu yapıyı zaman içinde içselleştirdiklerini savunur. Diğer Marksist feministler de Foreman'ın bu görüşünü desteklemişler, ev içi alanı kadınlar için başlı başına yabancılaştırıcı bir unsur olarak görmüşlerdir. Emeğin cinsel olarak kategorilere ayrılması özellikle kadınlar için yaratıcı olmayan ve onları soyutlayıcı iş örgütlenmesi demektir.³³ Bu yüzden Marksist feministler özellikle ev işlerinin yabancılaşmış emek olduğunu belirtmektedirler.

Marksist feministler için, kadının kamusal alana çıkışını engelleyen en önemli etken, kamusal ve özel alan ayrımına göre tasarlanmış modern kentlerdir. Ekonomik ve sosyal aktiviteler olan eğitim, ticaret, üretim gibi faaliyetlerin hepsi ailenin beraberce yaşadığı çevreden uzaklaştırılmış ve aileden uzak yerlerde kurumlaştırılmışlardır. Modern şehirlerin kadınların bu faaliyetlere ulaşmasına müsaade etmeyen ulaşım güçlüğü gibi yapıları ve kadının sadece belli zaman dilimlerinde sosyal hayata katılmasına izin veren değer yargıları kamusal hayattan uzaklaşmanın başta gelen

³² Donovan, a.g.e., s.8.

³³ Aktaş, Gül, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği 'Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak'", Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 30, sayı 1, 2013, s.66.

nedenleridir. Çünkü büyüyen kentlerle beraber ev ve iş yeri arasındaki mesafe uzamakta bu da çevre, sağlık ve güvenlik gibi sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle kadınlar ancak belli saatlerde sokağa çıkmakla sınırlandırılmakta, geriye kalan süre içinde erkekler ekonomik getirisi olan işleriyle meşgul olurken kadınlar evlerinde çocuk bakmakta, yemek pişirme ve temizlik gibi ev işleriyle uğraşmaktadırlar.³⁴ Farklı bir açıdan bakıldığında evin dünyanın tüm kötülüklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasavvur edilmesi, erkeklerin dış dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz yerde bırakmaları, içinde yaşanılan kültürün baskın bir biçimde ataerkil olduğunu gösteren en belirleyici ve güçlü imgelerden birisidir.³⁵

Marksist feminist teorinin literatürdeki tek kaynağının Engels'in, yaşadığı dönemdeki antropolojik söylemlerin etkisi altında kalarak yazdığı "*Aile'nin Kökeni*" adlı kitabı olduğunu söyleyebiliriz. Engels'in temel tezi, ataerkilliğin tarih öncesi komünist anaerkilliği diyebileceğimiz yapıyı nasıl yok ettiği ve anaerkilliğin yerine nasıl geçtiği hakkındadır.³⁶

Sonuç olarak Marksist feministlere göre kadın sorunları ancak, sınıfsız toplum yapısı oluşturularak çözülebilir. Bunun için de kapitalist sistemin ortadan kalkarak sınıflı toplum yapısının son bulması gerekmektedir. Dolayısıyla sınıflı toplum yapısının temel taşı olarak kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan aile kurumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir.³⁷

1-3-3-Sosyalist feminizm

20. yüzyılın ikinci yarısında marksist feminizmin devamı olarak görülen sosyalist feminizm akımının etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Yeni dalga marksist feminizm olarak ta isimlendirilen sosyalist feminizm, radikal feministlerin marksizme karşı tepkilerinden ilham alarak 1960'lı yılların sonlarında

³⁴ Çaha, Ömer, "Türkiye'de Sivil Toplum Ve Kadın"(1.baskı), Konya 1996, Vadi Yayınları, ss.200-202

³⁵ Bora, Aksu, "Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği Ve Kadın Öznelliğinin İnşası"(7. baskı) İletişim Yayınları, İstanbul 2016 ss.122-125

³⁶ Donovan, a.g.e., ss.142-143.

³⁷ Şişman, Nazife, "Emanetten Mülke: Kadın Bedeninin Yeniden İnşası", (3. baskı)İz Yayınları, İstanbul 2013 s.54.

ortaya çıkmıştır.³⁸ Kimi kaynaklarda marksist feminizm ile sosyalist feminizm kavramlı birbirlerinin yerine kullanılsa da, 19. yüzyıl marksist feminizmi ile 1960'lı yıllarda radikal feminizmin etkisiyle oluşan sosyalist feminizmin birbirlerinden farklı feminist akımlar olduğunu söyleyebiliriz.³⁹

Sosyalist feministler temel olarak Marksist ve radikal feministlerin sorunlarından sakınarak bu ikisi arasında bir sentez oluşturmaya çalışmışlardır. Marksist feministlerle aralarındaki en belirgin farklılık, sosyalist feministlerin çözümlemeye çalıştıkları konunun, öncelikle sınıf eşitsizliği değil, toplumun tüm katmanlarına yayılmış olan eşitsizlikler çeşitliliğidir. Sosyalist feministler, küresel kapitalist sistem içinde ücretli çalışanlar olarak kadınlara her zaman erkeklerden daha az ücret verildiğini, çünkü ataerkil ideolojinin, onlar için daha düşük bir toplumsal statü belirlediğini söyler. Böylelikle kadınların ataerkiden emir almaları kolaylaşacaktır. Bu sebeple “Emeğin yeniden inşası” ve “evdeki işgücünün ekonomik değeri” sosyalist feministlerin en temel kavramları olmuştur.⁴⁰

Günümüzde, sosyalist feminizm etnik farklılık, cinsel tercihler, yaş ve fiziksel yetenek gibi daha önceden üzerinde çok fazla çalışılmamış diğer toplumsal parçalanmaları da birleştirmeye çalışmaktadır. Bu birleştirmeye örnek olarak daha önceki toplumsal cinsiyet ve sınıf modeline tam olarak uymadığı düşünülen siyah, lezbiyen ve yalnız bir kadının deneyimi verilebilir.⁴¹

1-3-4-Radikal Feminizm:

Liberal feminizm yaklaşık üç yüz, marksist feminizm ise yaklaşık yüz yıllık uzun bir tarihe sahipken radikal feminizm yeni bir akım olarak 1960lar'ın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Marksist ve sosyalist feminizm çoğunlukla Avrupa'da görülürken radikal feminizm yaygın bir biçimde Amerika'da görülmektedir.

³⁸ Ramazanoğlu, a.g.e., s. 33.

³⁹ Dikici, a.g.e., s.528

⁴⁰ Zoonen, Liesbet Van, “Medyada Feminist Yaklaşımlar”, (Der. Süleyman İrvan), “Medya, Kültür, Siyaset”, Ark Yayınları, Ankara 1997 ss. 299-336.

⁴¹ Zoonen, a.g.e., s.480.

Radikal feministler kadın bedeninin sömürülmesine karşı çıkararak argümanlarını hep bu yönde geliştirmişlerdir.⁴² Kadınların bedenleri üzerindeki denetimi ele geçirmelerini istemiş ve desteklemişler, kadının baskı altında olmasını ve kadın erkek arasındaki çelişkinin temel olarak aile kurumu vasıtasıyla ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Radikal feminist argümanlarda, erkeklerin tüm kadınları egemenlik altına aldığını ve onlara zulüm ve haksızlıklar yaptığını anlatan bir kavram olarak “ataerki”, kadınların toplumdaki konumlanışlarını açıklamak için kullanılır. Ataerkinin, erkeklerin kadınları doğuştan getirdikleri saldırganlık eğilimiyle egemenlik altına almaya çalışmalarının sonucunda ortaya çıktığını düşünürler.

Bu nedenle ataerkiyi ayakta tutmanın başlıca yolunun kadınların üretim üzerinde denetimlerinin sınırlandırılması olduğunu düşünen radikal feministler⁴³ kadınların cinsel, fiziksel, ekonomik olarak sömürülmelerini ve baskı altında tutulmalarının asıl nedeninin, iki cins arasındaki biyolojik farklılık olduğunu söylerler. Onlara göre kadının baskı altında tutulmasının ve kadın erkek arasındaki çelişkinin yegane nedeni aile kurumudur. Kate Millett'e göre aile, gençleri ataerki ideolojisinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlarla beraber toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerki düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu rolü kabul etmeye şartlandıran ve zorlayan erkek egemen ideolojisinin yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle radikal feministler toplumun temeli olarak görülen aile kurumunu reddetmekte,⁴⁴ onu ancak bir gaz odası kadar havadar bulmaktadırlar.

Radikal feministler, kadın ve erkek kimliklerinin yeniden düzenlenmesini, dilin ve kültürün eril yapısının dönüştürülmesini de talep etmişlerdir.⁴⁵ Radikal feministlere göre her toplumda görünen ulusal erkek kültürü ile görünmeyen evrensel kadın kültürü olmak üzere iki kültür vardır. Radikal feminizmin uzun dönemdeki amacı kadın kültürlü yeni bir toplum inşa etmektir. Çünkü kadın yücedir ve yüceltilmelidir. Kadınlığın

⁴² Atan, a.g.e., s.5.

⁴³ Küçük, Mehmet, “Medya, İktidar, İdeoloji”, (1.baskı) Ark Yayınevi, Ankara 1994, s.109.

⁴⁴ İmançer, a.g.e., s.158.

⁴⁵ Demir, a.g.e., s. 68.

kadınlar için büyük bir avantaj ve statü kaynağı olduğunu ve kadın kültürü ile kadınlığı erkeklikten ayırmaya çalışmak gerektiğini savunmaktadırlar.⁴⁶

Buradan da anlaşıyor ki, radikal feministlerin iddialarına göre, kadının baskı altında oluşunun sebebi, erkeklerin, kadının cinsel ve yaratıcı yetenekleri üzerindeki evrensel kontrolüdür.⁴⁷ Kadınların ezilmişlikleri toplumun temel bir sorunudur ve bu ezilmişliğin sorumlusu da ataerkilliktir. Ataerkillik, sosyal ve kültürel hayatın her parçasına işlemiş gelişmiş bir erkek egemenliğidir. Feminist literatürde çok tartışmalı olan bu kavram, radikal feministlerce kullanıldığı şekliyle, evrensel erkek üstünlüğüne ve kadınların ötekileştirilmesine dayanan bir topluma gönderme yapar. Bu kavram erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin, hangi çağda olursa olsun daima var olduğunu anlatmak için kullanılır. Ataerkillik, içinde erkeklerin kadınlara egemen olduğu evrensel bir sistemdir. Radikal feminist düşünceye göre erkeklerin egemenliği altında olan toplumsal her alan bir bütün olarak sorgulanmalıdır.⁴⁸

1-2- Feminist teoloji

Feministlerin savunularına göre, dini alan tamamıyla erkek egemenliğindedir. Buna bağlı olarak, tarih boyunca dini ananeler erkekler tarafından inşa edilmiş, dini hayatı şekillendiren kuralların tamamı da onlar tarafından yapılmış ve uygulanmıştır. Örneğin Eski ve Yeni Ahit metinlerinin geneli erkekler tarafından yazılmıştır ve feministlere göre kadın karşıtı söylemler içermektedir. Kadınlardan nadiren bahsedilen pasajlarda onlara biçilen roller hep aykırı rollerdir. Dolayısıyla günümüzde belirgin bir biçimde hissedilen kadınlara yönelik ayrımcılığı sonlandırabilmek için öncelikle dini metinlerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Erkek tanımlı bir din anlayışının yerine baştan beri eksik olan kadın tanımlı din anlayışı geliştirilmeye çalışılmalıdır. Bu süreçte kadın bakış açısının ve tecrübesinin mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Bunu erkeklerin gerçekleştirmesini beklemek yerine, olaya teoloji eğitimi almış kadınların müdahil olması uygun olacaktır. Dini hayatının yenilenebilmesi ve kadın

⁴⁶Demir, a.g.e., s. 69.

⁴⁷Çulha, Filiz "Hangi Feminizm", Bilim ve Sanat, sayı. 98, Mayıs 1989. s.17.

⁴⁸Thompson, Paul, "Geçmişin Sesi", (1. baskı), (çev Şehnaz Layıkel) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.39.

gözüyle yeniden yorumlanabilmesi için yegane yol, dinlerin yaşadığımız çağa uygun biçimde sil baştan okunmadır. Doğrudan yeni bir teolojinin başlangıcı olan bu alan "feminist teoloji" olarak adlandırılmaktadır.⁴⁹

Feminist teoloji 1975'te Amerika'da ortaya çıkmıştır. Sheila Collins, Letty Russell, Rosemary Radford Ruether, Mary Daly gibi isimler Amerika'nın önde gelen feminist teologlarıdır.⁵⁰

Feminist teologlar öncelikle eşitlikçi cinsiyet anlayışını tanımlayabilmek için temel teolojik kavramları yeniden yapılandırmaya çalışırlar. Örneğin, Tanrı sadece eril terimlerle isimlendirilmemiş aynı zamanda baba, kral, lord, savaşçı, efendi gibi iktidarı çağrıştıran rollerle de tanımlanmıştır. Sonuçta Tanrının sadece eril insanlık tarafından temsil edilebileceği düşüncesi İsa'nın da eril olmasını zorunlu kılmıştır.⁵¹

Hristiyan feminist teoloji, kutsal kitabın cinsiyete bağlı yorumlanışını, İsa'nın nezdinde kadın eşitliğini ve kilisenin gözündeki kadının konumlandırılışını konu edinir. Kadına bir zamanlar sahip olduğu ve ataerkil kurumlar tarafından elinden alınan değerini yeniden kazandırılmasını amaçlar. Bunun yanında Hristiyanlığın eril teolojik yorumlarına karşı çıkarak, geleneksel Tanrı anlayışı başta olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'teki temel öğretilerin yeniden ve kadın gözüyle yorumlanmasını amaçlar.⁵²

Hristiyan feminist teolojiye göre özellikle Kitab-ı Mukaddes, kilise babaları denilen bir kısım erkek tarafından içinde bulundukları çağın koşullarına uygun olarak yazılmış, çevrilmiş veya yorumlanmıştır. Bu durum zihinlerde hristiyanlığın gerçekte ataerkil olup olmadığı konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. Bu yüzden cinsiyete önem veren tarihsel eleştiri metotları da kullanılarak kadınların kutsal metinler

⁴⁹ Baloğlu, Adnan, Bülent, "Kadın Merkezli Bir İslami Teoloji İnşasına Doğru mu?", İslami İlimler Dergisi, Yıl 4. Sayı 1-2, Bahar-Güz 2009 ss.45-60.

⁵⁰ King, Ursula, "Women and Spirituality", (1. baskı) London: Macmillian 1998, s.165.

⁵¹ Haddad, Yvonne Yazbeck ve John L. Esposito (der) "Daughters of Abraham: Feminist Thought in Judaism, Christianity, and Islam", Gainesville: University Press of Florida 2002, ss. 66-68.

⁵² Ruether, Rosemary Radford, "Feminist Theology, A New Dictionary of Christian Theology", ed. Alan Richardson- John Bowden, Kent 1996, ss.210-211.

içindeki gerçek yeri belirlenmelidir. Hristiyan feminist teologlara göre Tanrı iradesi kesinlikle kültürlerin yoğurduğu insan iradesinden ayrıştırılmalıdır.⁵³

Buna mukabil, kadınları kültürel ve sosyal olarak baskı altında tutan ataerkil yapının üstesinden gelebilmek için kutsal metinlerin kadın bakış açısı ile yeniden yorumlanması gerekliliği son yıllarda İslâm dünyasında da rağbet görmeye başlamıştır. Bu çerçevede “kadın tanımlı bir İslami teoloji” oluşturma çabalarının yoğunluk kazanmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu teolojinin oluşturulmasının temel amacı kısaca, kadınların içinde bulunduğu gerçekliklerin ve sahip oldukları tecrübelerin dikkate alınarak haklarının iadesi ve savunulması; onları erkeklere nispetle aşağı gören her türlü zihniyet, değer ve uygulamanın ortadan kaldırılarak adaletsizliğin ve ayrımcılığın önüne geçilmesidir. Sözü edilen amaçların gerçekleşmesi demek, Kur’an’ın eşitlik, adalet ve özgürlük ilkelerinin kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin bütün Müslümanlara uygulanması anlamına gelmektedir.⁵⁴

⁵³ Alıcı, Mustafa, “Mutfakta Pişir Mutfakta Ye: Çağdaş Dinler Tarihi Metodolojisinde Feminist Yaklaşım”, Milet ve Nihal, 2 (2), 81-110, 2005

⁵⁴ Baloglu, a.g.e., s.47.

2- ATAERKİLLİK

1960lı yıllarda varlığını iyiden iyiye hissettiren feminist hareket kadın ve kadınlığın doğası üzerine çalışmalar yapılmasının da önünü açmıştır. Bu çalışmalar kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği, kadınların hangi toplumsal etkenler altında nasıl ezildiği ve onları yaşamda ikincil bir konumda bırakan ataerki sistemi açıklamaya yönelik çalışmalardı. Tüm bu çalışmalarda anlatılanlar elbetteki hep kadınlardı. Konular ataerkilliğin kadınlar üzerinde kurmuş olduğu egemenlik ve bu egemenliğin nasıl yürütüldüğü baz alınarak çalışılıyordu. Oysaki ataerkillik kurallarını erkeklerin belirlediği ve topluma dayattığı bir olguydu. Bu sebeple ataerkilliğin kadınlar üzerinden açıklanmaya çalışılması bu yapının nasıl işlediğini ve tekrar tekrar nasıl üretildiğini açıklamada yetersiz kalmaktaydı.

Ataerkilliği sistem kavramıyla açıklamaya çalışmak beraberinde bazı yetersizlikleri de getirecektir. Çünkü sistem çoğunlukla devamlı olarak işleyen bir düzeni anlatma amacıyla kullanılır. Ataerkillik ise sistem üstü bir gerçekliğe işaret etmektedir; bu anlamda yapı ya da oluşum demek daha yerinde olacaktır.

2-1 Ataerkilliğin tanımı

Ataerkilliğin tam bir tanımını yapabilmek için öncelikle erkek olmanın ne olduğunu hakkında bilgi vermek konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için yararlı olacaktır.

Toplumdaki cinsiyet konumlarını iktidar yapılarıyla bütünleştiren varoluşçu düşünür Simone De Beauvoir, ünlü eseri ‘İkinci Cins’te erkekliği, kendi cinsiyeti yerine sürekli olarak başkalarının cinsiyet özelliklerini gündeme getirerek oluşturulan bir iktidar yapılanması olarak tanımlamıştır. Bu tanım ışığında erkeklik, mütemadiyen başka konumların ne olduğu hakkında konuşma hakkını kendi elinde tutan ve bu sayede kendi bulunduğu konumu, sorgulama dışı bırakan bir iktidar konumudur.⁵⁵

⁵⁵ Sancar, Serpil, “Erkeklik: İmkansız İktidar”, Metis Yayınları, İstanbul 2009, s.39.

Simone de Beauvoir; “Dünya gibi dünyanın tanıtılması da, erkeklerin yarattığı bir şeydir; erkekler dünyayı kendi bakış açılarından tanımlarlar ve bunu mutlak hakikatle karıştırırlar.” diyerek erkek egemenliğinin tüm hayatı etkisi altına aldığını çarpıcı bir şekilde dile getirmiştir.⁵⁶

Ataerki, esasen aile reisinin kişisel iktidarı anlamına gelmektedir. Bu iktidar öncelikle eş, çocuk, evdeki hizmetkarlar gibi yakın çevreye uygulanır. Ataerkinin egemen olduğu kültürlerde bireyler arasında hiyerarşik bir biçimde kendini gösteren bağımlılık ilişkisi Tanrı’ya gösterilen saygıyı andırmaktadır. Bedensel ve entelektüel güçsüzlükleri sebebiyle kadınlar erkekler, acizliklerinden dolayı çocuklar yetişkinlere, ekonomik olarak kendilerine yetemeyen hizmetkârlar efendilerine bağımlı olmak durumundadırlar. Tüm bunların en üstünde, herkesin bağlı olduğu baba yani devlet bulunmaktadır. Devletin otoritesinin devamlılığını ise, ataerkinin kendine bağımlı olan bireylerin ihtiyaçlarını sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılama ve onları dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı koruması sağlamaktadır.⁵⁷ Başka bir deyişle ataerki her türlü yetkinin erkekler verilmiş olduğu bir toplumsal örgütlenme biçimini tanımlamak için kullanılmaktadır.⁵⁸

Ataerkillik, kültürel, kurumsal ve sosyal alanlarda ikincil yani öteki olarak tanımlanan her türlü şeyin itaat etmesi, ataerkinin belirlediği ilkeleri sürdürmesi gerekliliğini doğuran düşünsel bir örgütlenmedir. Bu örgütlenmenin kökenine indiğimizde ilk çağlardaki mülkiyet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Ataerki mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini güvence altına alarak kadınların denetimini de erkekler vermiştir. Böylelikle ataerki aile kurumsallaşmış, yasalara geçirilerek devlet güvencesine kavuşturulmuştur. Bu bağlamda kadınlar da öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlenmiş, üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür. Dolayısıyla her türlü ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel yapılanma bu ideolojiye bağlı olarak şekillenmiştir. Tarihsel ve kültürel olarak farklılıklar gösteren ataerkiyi bu özelliklerinden ötürü sadece tek bir zamanın ideolojisi olarak ele alamayız.

⁵⁶ Firestone, Shulamith, “Cinselliğin Diyalektigi”, (çev: Yurdanur Salman) Payel Yayınevi, İstanbul 1993, s.167.

⁵⁷ Sarıbay, Ali Yaşar. “Kamusal Alan ve Diyalojik Demokrasi. Kamusal Alan-Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz”, Alfa Yayınları 2000 s.76.

⁵⁸ Pelizzon, Sheila Margaret, “Kadının Konumu Nasıl Değişti?: Feodalizmden Kapitalizme”, (çev. E. Sadi ve C. Somel), İmge Kitabevi Ankara 2009: s.12.

Bireyler ve toplum arasındaki sosyo-ekonomik ve siyasal ilişkiler her ne şekilde olursa olsun iktidarın erkek merkezli olması o toplum içinde ataerkillikten bahsedilebilmesi için yeterli bir nedendir. Birinci dalga feminizm, siyasal ve ekonomik alanlarda ataerkil ideolojinin yansımalarını ortaya çıkartmaya çalışmış; ikinci dalga feminizm ile birlikte kültürel, sosyal, dinsel ve cinsel alanlarda ataerkil ideolojinin şifrelerini deşifre etmek için çaba harcamıştır. Farklı feminizm akımları ataerkil yapıya ilişkin tanımlarda bulunmuş ve bu tanımlar ışığında sosyo-kültürel ve siyasi alanlarda cinsler arası eşitliğin sağlanabilmesi ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda ataerki iki cins arasındaki eşitsizliğe dayalı bir ideoloji olarak ele alınmıştır. Kadınlar ve bağlı bulundukları feminist akımlar, ataerkil ideolojiyi toplumsallığımızı gerçekleştirebileceğimiz tüm alanlarda değerlendirirler ve bu ideolojinin ortadan kaldırılması amacıyla çözüm önerileri ortaya atarlar.⁵⁹

Toplumsal, siyasal, kültürel ve kişiler arası iletişimin ataerkil ideolojiye göre belirlendiği toplumlarda gözüken ortak belli özelliklere baktığımızda; iktidar ve otoritenin kaynağının baba ve koca olduğunu, kadınlar ve çocukların bu mutlak otoriteye itaat etmek zorunda bırakıldıklarını, erkek Tanrı'nın hakim olduğu Tanrı sisteminin kabullenildiğini ve sermayenin erkeğin kontrolünde olduğunu görebiliriz.⁶⁰

Toplum içinde ataerkillik erkeğin üstünlüğünü kabul eden bir dizi önyargı ile işlemeye başlar ve dolaylı olarak gönüllü bir kişinin zihnine gönüllülük esası ile ulaşır. Erkek, saldırganlık, zekâ, güç ve etkenlik gibi; kadın ise edilgenlik, bilgisizlik, güçsüzlük ve iffet gibi özelliklere sahiptir. Ataerkil zihniyetin oluşturduğu bu özeellikler toplumsal cinsiyet rolleri ile pekiştirilmektedir.⁶¹

⁵⁹ Işık, Emre, "Beden ve Toplum Kuramı", Bağlam Yayınları. İstanbul 1998, s.40.

⁶⁰ Pira Aylin, Elgün Aslı, "Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi" ss.1-13

⁶¹ Millet, Kate. "Cinsel Politika", (çev. S.Selvi), İstanbul 1973, Payel Yayınları ss.51-54

2-2 Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklıdır. Toplumsal ve kültürel özellikler bakımından belirlenen, toplumdan topluma ve tarihsel olarak ta değişebilen cinsiyet konumu-cins kimliği olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet cinsiyet farklılıklarını belirtmekle kalmaz aynı zamanda cinsler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerini de tanımlama amacıyla kullanılır.⁶²

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe toplum tarafından yakıştırılan suni değer kalıplarına vurgu yapar. Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley'e göre cinsiyet, biyolojik erkek-kadın farklılığını anlatırken; toplumsal cinsiyet, erkeklik ile kadınlık arasındaki eşit olmayan bölünme için kullanılır. Terim ilk ortaya çıktığı zamanlarda yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği tanımlamada kullanılırken, günümüzde sembolik olarak erkekliğin ve kadınlığın kültürel ideallerini, kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü ifade etmek için de kullanılmaya başlanmıştır.⁶³

Toplumsal cinsiyet rolleri kadın olsun, erkek olsun tüm insanlara çeşitli sorumluluklar verir. Kişinin karakteri, duyguları, hisleri, hırsları, motivasyonları, toplumun öğrettiği söylemler ve edindikleri tecrübeler vasıtasıyla şekillenir. Dolayısıyla başka bir karaktere sahip olabilecek insanlar toplum tarafından bambaşka insanlara dönüştürülürler. Bu süreç, toplumun çeşitli değer yargılarıyla ve dinle meşrulaştırılır.⁶⁴

Foucault'a göre erkek ve kadın davranışları, toplumun olmasını istediği davranış modellerine göre şekillenirler. Bu durumdan hem erkek hem de kadın rahatsızlık duymaktadır. Her iki cins üzerinde de kurulan bu baskı kadınların omuzlarına erkeklerden daha ağır bir yükün binmesine neden olur. Toplumun gözünde erkek ilk planda yer alır. Dolayısıyla etkindir ve özne durumundadır. Bunun sonucu olarak para kazanma, aile ekonomisini kalkındırma, mantıklı kararlar vermek zorunda olma, hiçbir koşulda duygusal olmama, ağlamama ve güçlü olma gibi iş bölümleri ve roller erkek

⁶² Berktaş, a.g.e., s.16.

⁶³ Gordon, Marshall, "Sosyoloji Sözlüğü", (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 1999, s. 98.

⁶⁴ Lorber, Judith, "The Construction of Gender, In Reconstructing Gender: A Multicultural Antology", New York, Sage 1994, s.114

olmakla özdeşleştirilir. Diğer bir yandan ise kadın toplumda ikinci plana itilen karakterdir. Edilgen ya da nesne konumuna getirilen kadının özel alandaki rolleri kocasına ve çocuğuna bakmak, ev işleri yapmak, bazı durumlarda çalışmak iken toplumsal rolleri ise, duygusal, anaç, sevgi dolu, şefkatli, hassas ve itaatkar olmaktır. Rollerini erkeğe göre hayatının her alanında daha pasif olan kadın erkeğe hizmet etmek için tasarlanmıştır.⁶⁵

Toplumdaki tabakalaşma ve iktidar ilişkilerine bakıldığında, toplumsal cinsiyetin genel olarak neden erkeğin çıkarlarına hizmet ettiği anlaşılabilir. Ataerkil toplum yapısında erkek doğuştan getirdiği bir statüye sahiptir. Dolayısıyla erkeğin otoritesi geleneksel bir otorite çeşidi olmakla beraber meşru bir otoritedir. Statü, insanın başkalarını kontrol edebilme ve etkileyebilme potansiyelidir. Güç sadece bireyin kendi isteğiyle alınamaz. Gücün elde edilebilmesi için toplumun onayına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu meşru otoriteyi toplum içerisinde pratik deneyimlerle gözlemleyebiliriz. Öğretmen-öğrenci, doktor-hasta, patron-işçi örnekleri meşru otoriteye verilebilecek örneklerdendir. Bireyler arasındaki bu güç ilişkisi toplumun dinamiklerinden meydana gelir. Bununla birlikte ekonomik kaynakların dağılımı da güç ilişkisi üzerinde etkilidir. Erkeğin kadın üzerinde kurmuş olduğu egemenlik te kimi zaman toplumsal kimi zaman da ekonomik olarak kendini gösterebilir. Kadınlar ekonomik anlamda özgürlüklerini kazandıkça erkeğin egemenliğinden çıkarlar. Ancak zaman içinde içselleştirmiş oldukları davranış modelleri onları erkek egemenliğine bağımlı kılmaya devam eder.⁶⁶

2-3-Anaerkillik ve ataerkilliğin tarihsel gelişimi

Eski Mezopotamya’da çok Tanrılıktan tek Tanrılığa geçiş süreci ve bu sürecin bir parçası olan güçlü Tanrıçaların yerlerini tek bir kadir-i mutlak erkek Tanrı’ya bırakmaları olgusu geniş bir araştırma literatürünün konusudur. Çeşitli disiplinlerin kendilerine özgün yöntem ve araçlarla ele alıp inceledikleri bu konuyla ilgili metodoloji

⁶⁵Foucault, Michel, “Güvenlik, Toprak, Nüfus”, (çev.Ferhat Taylan), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s.123.

⁶⁶ Unger C. & Unger R., “Women and Gender, A Feminist Psychology”, (Forth Edition), McGraw-Hill, New York 2004, s.77

açısından belki de en zor sorun toplumda yer alan maddi değişmeler ile dinsel inançlarda gerçekleşen değişmeler arasındaki ilişkidir.⁶⁷

2-3-1 Anaerkil Toplum Yapısı

Kadınlar ve din olgusunu karşılaştırmalı bir biçimde ele aldığımızda toplumsal cinsiyet ile toplumsal iktidar olgusu arasında ilişkiler olduğunu görürüz. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için tarih boyunca insana ve fiziksel varoluşuna yüklenen anlamlar, varoluşun kökeni ya da kutsal kitapların yaratılış anlatıları üzerinde durulmalıdır.⁶⁸

Erkeklerin iktidarı ele geçirmeden önce anaerkil toplumların varolduğu tezi öncelikle arkeolojik kadın heykelciklerine ve mitolojiye dayanıyordu. Bu teze göre ilk baştaki anaerkillik özel mülkiyet kavramının gelişmediği, kadın ve erkeğin kendi ihtiyaçlarını karşılama adına ürettikleri ürün, üretim şekil ve ilişkilerinde sınıfsal bir yapılanmanın, kadın ve erkeğin ortaklaşa yaşam biçimi ile oluşturduğu ilkel komünal toplum yapısı içinde, doğal olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzen içinde, kadın, doğurganlık özelliği sebebiyle ile neslin devamını sağlayan üretkenliğin simgesi ve kendisi gibi üzerinde pek çok canlının yaşayabilmesini sağlayan doğayla özdeşleştirilmiş değerli bir varlıktır.

Kadın ve erkeklerin rol ve görevleri günümüzdeki gibi katı bir şekilde ayrılmış olmasa ve topluluğun hayatta kalması için gerçekleşen üretim ortaklaşa yapılsa bile özellikle yiyecek sağlama bakımından oldukça temel bir ayrım bulunmaktaydı. Erkek avlanırken, kadın, önce toplayıcılık ve daha sonra da toprakla uğraşması sonucunda tarımda uzmanlaşmıştır. Kadınların işi farklı olsa bile erkekler kadar yiyeceğe katkı sağlamaları açısından erkeklerle eşit durumdadırlar. Toplumun yapı taşı olan bireyin dünyaya gelişine aracılık eden kadın, bu rolüyle, yaşamın devamını sağlayan bir kimlikle algılanmış ve kimliği ona büyük değer kazandırmıştır.⁶⁹

Anaerkil toplumdaki anaerkil aile yapısı içerisinde kadının rolünün erkeğe göre daha etkin oluşu ve soyun anaya göre belirlenmesi kadınlara oldukça yüksek

⁶⁷ Berktaş, a.g.e. s.36.

⁶⁸ Berktaş, age. s.35.

⁶⁹ Erbil, Pervin, “Kibele’den Pandora’ya Kadının Tarihsel Yenilgisi”,(5. baskı) Arkadaş Yayınevi, Ankara 2016 s.24.

bir toplumsal statü kazandırmaktaydı. Anaerkil ailede dini etkinlikler ailenin günlük yaşam kalıpları içerisinde örülürdü. Aile reisi ise bu uyumlu bütünde kimin ne yapacağına karar verirdi.

Bu dönemin çok çeşitli kültürlerinde dinsel inançlar konusunda kadının Tanrıçalık statüsüne yerleştirildiği görülmektedir. Bu döneme ait arkeolojik kazıların büyük bir bölümünden çıkan bereket Tanrıçası heykellerinin, bu tezi kanıtladığı düşünülmektedir. Kadının toplumun yaşaması, üremesi ve sağlıklı olması için üzerine aldığı roller, mitsel alanda da, anaerkilliği geçerli kılmıştır. Her şeyin kaynağı, doğa anadır. Dinsel inanışta toprak dişidir, yaşamı tek başına yaratma gücüne sahiptir. İnsan da, tüm diğer canlılar gibi ondan gelmiştir. Ölülerin tohumlar gibi toprağa gömülmesi ana Tanrıça yani toprak ananın her şeyden güçlü olduğunu göstermektedir.⁷⁰

2-3-2 Anaerkillikten Ataerkilliğe Geçiş

Tarihsel olarak, insanın toplumsal gelişimine bakıldığında, belki de en göze çarpan gerçek, toplumların da aynı insanın kendi biyolojik varlığında olduğu gibi cinsiyetlerinin olmasıdır. Tarih öncesi çağlardan itibaren, insanın on binlerce yılla ifade edilebilecek bir süre içinde, anaerkil ve eşitlikçi bir toplum yapısında yaşadığına ilişkin görüşler ileri sürülmektedir. Bununla birlikte insan, yaklaşık son beş bin yıldır, ataerkil düzenin sömürgeci toplum yapısında ortaya çıkan iktidar sahiplerince, insanın insanı köleleştirdiği bir toplumsal sisteme mahkum edilmiştir.

İlk dönemlerde insan; üretken, verimli, yaşama can veren doğa anasının kucağında, kadının üretimde etkin role sahip olduğu anaerkil toplum yapısı ve soyun anadan çocuğa geçtiği ana hukukuna bağlı bir toplumsal yaşam sürdürürken o dönemin en önemli üretim şekli olan saban tarımının gelişmesi ve onunla birlikte güçlenen militarizm bu araçların erkeğin egemenliği altına girmesine dolayısıyla kadının, toplumsal ve iktisadi yapıdan, üretim ilişkilerinden geriye itilmesine yol açmıştır. Süreç içinde, düalist algı bağlamında toplum; cinsiyet kimliklerinin ötesine geçmiş, kadın-erkek, güçlü-güçsüz, saf-şeytani gibi ayrımlarla sınıflı bir toplum yapısı şekillenmiştir.

⁷⁰ Kaya Erdem, Sayılğan Burcu Özge Baydaş, “Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının “Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi”, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi Yıl:1 Sayı:1, s.104.

Nihayetinde küreselleşen dünyada kapitalizmin de etkisiyle farklı kültürlerde farklı şekillere bürünen ataerkil yapıya ulaşılmıştır. Ataerkil yapı ilk olarak kurumları ve bu kurumların düzenlediği yasaları ile toplumu denetlemeye ve egemenliği altına almaya girişmiştir.

Ataerkil toplum yapısının kurumları vasıtasıyla kadına ve kadın değerlerine karşı vermiş olduğu üstünlük savaşı, bilime ve kadınla özdeşleştirilmiş olan doğaya karşı da verilmiştir. Ataerkil insan için doğa, kutsallığını çoktan kaybetmiş, ölüm ve yaşamı aynı anda içinde barındıran değer olarak düşünülürken; geri dönüşümsüz, sömürülebilecek bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. Bilim, meta üretiminin bir aracı olmuş, hayatta kalma savaşı kadın ve erkeğin beraber yürüttüğü ortak bir savaşken anaerkil sistemden ataerkil sisteme geçişle birlikte, doğaya karşı verilmesi gerektiği düşünülen bir savaşa dönüşmüştür.⁷¹

‘‘..... tarımın gelişmesinin bir dizi bağlantılı zanaatın gelişmesine yol açması, bunun da maddi zenginliği yani çiftçiliği ve yitecek işleme araçlarını arttırmıştır. Bu araçlar ve evcilleşmiş hayvanlar biriktirilebilir ve bir kuşaktan diğerine aktarılabilir bir zenginliğe dönüşür ve böylece özel mülkiyetin ve toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıkışının zeminini hazırlar. Bir zamanların eşitlikçi gezici toplumlarında zenginliğin bazı aileler içinde kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla bir zengin-yoksul farklılaşması doğar ve zenginler hizmet karşılığında yoksul ailelere bazı malları ödünç vererek güç kazanırlar..... artık bir çocuğun ana-babasının borçlu olduğu bir aileye emek sağlamak için ya da bir kadının yine aynı nedenle çalışmak ve fazladan çocuk üretmek için verilebilmesini düşünmek mümkündür.’’⁷²

Statüsünü korumak için kullanabileceği kişisel kaynaklar giderek azalan kadının cinsiyeti, sanki onun bir günahıymış ve bu yüzden ceza çekmesi gerekiyormuş gibi algılanmaya başlanmıştır. Beauvoir, Ana Tanrıçanın ne kadar güçlü olursa olsun erkek zihniyeti tarafından yaratılmış bir imge olduğunu söylerken, o çağlarda erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetini, onun doğurganlık

⁷¹ Kaya, Sayılğan, a.g.e., s.101.

⁷² Berktaş, a.g.e., s. 43.

gücüne duyduğu dehşet yüzünden sınırlandırdığını da ilave etmektedir.⁷³ Doğaya karşı güç kazanarak onu hakimiyeti altına almak isteyen erkek, Tanrıçalara tapınarak korunacağına inanmış olmasa bile kadının cinsiyet özelliklerinden kaynaklanan kaderi, üstünlükten aşağı doğru tarihsel bir düşüş yaşamış, fiziksel farklılıkların bir takım sosyal rollere indirgendiği ataerkil düzende kadın, erkeğe bağımlı kılınmıştır.⁷⁴

2-3-3- Ataerkil Toplum Yapısı

Ataerkil toplum düzenine ilk geçişin eski Mezopotamya da kent devletlerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleştiği söylenir. İlk toplumlarda nüfusu ve işgücünü arttırma amacıyla kabilelerin birbirlerinden kadın çalması beraberinde ‘mal’ kavramını, köleliği ve savaşçı bir yapılanmayı getirmiştir.⁷⁵

Ataerkil düzende aileler birbirinden bağımsız ekonomik birimlerden oluşmaktadır. Servetin, soyun belirleyicisi olarak erkek yönetici konumundadır. Evlilikler duygusal bir yapı olmaktan çok ekonomik varlığın kazanılması ve korunması amacıyla oluşturulmaktadır. Kadın toplayıcılıktan ev işlerine indirgenen rolü nedeniyle toplumsal olarak daha az önemli olarak tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümünün temellendiği kurum olarak aile ataerkil sistemin yapıtaşı haline gelmiştir. Engels aile (family) kelimesinin Latince kökeninin ‘köle’ye uzandığını yazmış, Antik Roma’dan itibaren tarih boyunca aile babanın, hanenin reisi, karı ve çocuklarının onun kölesi olduğu bir yapı arz ettiğini söylemiştir.⁷⁶

Mitsel düzeyde, ataerkil düzene geçiş, uygarlıkların inanç sistemlerinde de yaşanmıştır. Mit ve inanç sistemi, ataerkil düzenin ideolojisini de şekillendirmiştir.

⁷³ Direk, Zeynep, “Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği”. Cogito. sayı: 58 (Bahar). İstanbul: YKY. 2009, ss.17-18.

⁷⁴ Güzel, Ebru, “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Ve Medyanın Rolü” Global Media Journal: TRedition 4(8) spring 2014 s. 186.

⁷⁵ Berktaş, a.g.e. s.80.

⁷⁶ Yaman Öztürk, Melda, “Aile Erkek Egemenliği Ve Kadının Toplumsal Konumu Ailenin Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökenine Yeniden Bakış”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi cilt.8 sayı. 32 güz-2010 ss. 90-108.

Ekonomik üretim biçim ve ilişkilerinin biçimlendirdiği altyapı, üstyapıdaki kurumlarını oluşturmuş, devlet olgusu da, bu şekilde tarihte belirmiştir.⁷⁷

⁷⁷ Kaya, Sayılğan, a.g.e., s. 105.

3- TEK TANRILI DİNLERDE KADIN

Kadın sorununun herhangi bir dini inancı olsun ya da olmasın semavi dinler öncesi yaşamış medeniyetler içinde de varolduğu bilimsel araştırmalar sonucunda ortaya konmuş olan bir gerçektir.

Din, insanların yaşamlarını düzenleme ve yorumlama için kullanılan bir anlamlandırma ve açıklama sistemidir. Dine ilişkin her araştırma; toplumsal, dinsel örgütlenme ve kurumların yanı sıra bireysel özneyi de incelemek zorundadır.

Feminist tarihçiler, kadınların zihinsel dünyalarını kavramaya çalışarak ve cinsiyet farklılığının örgütlenmesinin toplumsal dünyada merkezi bir rol oynadığını kabul ederek, farklı dinsel söylem ve pratiklerde kadınların davranışlarının ve öznelliklerinin farklılığını anlamaya yönelerek dinin kadınların yaşamında hem özgürleştirici hem de baskıcı bir güç olabileceğini ortaya koydular. Daha da önemlisi dinsel söylem ve pratiklerin kendilerine toplumsal cinsiyet ve kadınlar aracılığıyla kurgulayıp meşrulaştırdıklarını da gösterdiler.⁷⁸

Geçen yüzyıldan itibaren erkeklerin de özgül varlıkları olduğunu kabul edip kendilerine hak ettikleri değeri vermeye başladıkları kadın; bütün tarih boyunca çoğu zaman erkeğe göre konumlandırılmıştır. Kadının benliği, yaratılış sebebi, dünyadaki işlevi ve cinselliği açısından neye karşılık geldiği erkeklere göre kıymetlendirilmiştir. Toplumsal rollerin oluştuğu kültür içerisinde kadının sahip olduğu; kendi olmaktan tümüyle uzak bu kişiliğinin oluşmasında din en önemli yeri tutmaktadır. Çünkü din Tanrı'nın, her şeyi yarattığı ve onların özelliklerini en iyi yine Tanrı'nın bildiği gerçeği ile dünyadaki düzenin de bu bilgilere paralel olarak düzenlenmesi gerekliliğini savunur. Çoğu zaman dinin temel kabullerinin insan tarafından değiştirilmesinin söz konusu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu anlamda daha çok dinin şekillendirdiği kültür içinde herkesin değeri ve sorumlulukları Tanrı'nın ilahi planına uyumlu olmak durumundadır.⁷⁹

⁷⁸ Berktaş, a.g.e., ss.171-172.

⁷⁹ Kaval, Musa, Semavi Dinlerde Kadın

www.toplumsalsiddetalkongresi.org/bildiri/dergi/ila201506dcd8.docx (22.08.2016)

Tek Tanrılı dinlerde kadının konumunu anlayabilmek için öncelikle dinin o toplumdaki yerinin tam olarak idrak edilmesi gerekmektedir.

3-1- Dinin toplumsal hayattaki yeri

Din, temel kurumsal ilişkilerin yerine getirilmesinde önemli rolü olan bir kurumdur.⁸⁰ Dine ve içinde bulunduğu toplumlara göre farklılıklar göstermekle birlikte din kurumu doğum ve ölümlerin kaydedilmesi, evlenme işlemlerinin onaylanması, eğitim, ölüleri gömme vb. gibi sosyal hizmetler icra etmektedir.⁸¹

Dinlerin sosyal işlevlerinden ilki, mensuplarının dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir ideolojiyi kazandırmasıdır.⁸² Kişinin toplum karşısındaki tutum ve davranışları dini grubun akideleri, ibadetleri ve teşkilatına nüfuz etmiş bulunan zihniyete bağlıdır. Evlilik, aile, akrabalık ve devlet gibi kurumlar dini tecrübenin ışığı altında anlaşılır ve bir toplumun ideali ona göre şekillenir.⁸³ Dinin kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statüler; o toplumun toplumsal cinsiyetinin belirlenmesi ve insanların buna göre değer yargılarının oluşmasına sebep olmaktadır.⁸⁴ Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumun uygun gördüğü yapay değer kalıplarıdır. Dolayısıyla doğuştan gelen kadın ve erkek cinsiyetini belirleyen özellikler, zaman içinde yaşanan toplumun kültürü tarafından yorumlanarak yapılandırılır ve toplumun kadın ve erkekte beklenenleri buna göre şekillenir. Ancak toplumun kadın ve erkek cinsiyetinden bu beklentileri her toplumda farklılıklar göstermektedir.

Bu kalıpların oluşmasında dinin yeri çok büyüktür. Dinler tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyet o dinin kendi kutsal metinlerinde var olan cinsiyetler arası ayrımcı tutum ve daha sonraki taraftarları tarafından yapılan yorumlarının bir bileşkesidir. Tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmış olan kadınlar erkeklerden daha düşük statüde görülmüşler ve toplumsal hayatta erkeklere nazaran

⁸⁰ Gürhan, Nazife, "Toplumsal Cinsiyet Ve Din", e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: IV, Kasım 2010 s.58.

⁸¹ Lundberg, Andrew, "Sosyoloji", Siyasal Bilimler Derneği Yay. Ankara 1970,C. II, s.151.

⁸² Okumuş, Ejder, "Toplumsal Değişme ve Din", İnsan Yayınları 2003, s.69.

⁸³ Wach, Joachim, "Din Sosyolojisi", (çev. Ünver Günay), MÜİFVY., İstanbul 1995, ss.53-54.

⁸⁴ Gürhan, a.g.m., s.59.

daha az hak ve şansa sahip olmuşlardır.⁸⁵ Bu bağlamda toplumlarda var olan katı toplumsal cinsiyet ayrımcılığı din adına meşrulaştırılmakta, kadınları ezen pek çok gelenek dinin buyruğu gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Böylece din adına uygulanıp meşrulaştırılan pratikler, kadınları ikincil bir konumda tutmakta, aile içi ilişkilerde hak eşitliğini sağlayacak ve kadınların durumunu iyileştirecek yapılanmaları engellemektedir. Din, kadın haklarının inkarı için gerekçe olarak gösterilmektedir⁸⁶

3-2- Tek Tanrılı dinlerde kadının yaratılışı ve toplumsal konumu

Bu bölümde tek Tanrılı dinlerdeki kutsal metinler temel alınarak kadının konumuna ve toplumdaki ikincil rolünün nasıl oluştuğuna değinilecektir.

3-2-1-Yahudilikte Kadının Yaratılışı ve Toplumsal Hayattaki Yeri

Tevrat pasajlarının ortaya koyduğu insan tipolojisi asıl insan ‘erkek’ ile ona uygun bir yardımcı olmak üzere kaburga kemiğinden yaratılan ‘kadın’ karakterlerine dayanmaktadır.

“ Ve Rab Tanrı dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir. Kendisine uygun bir yardımcı yaratacağım. Rab Tanrı adamın üzerine derin bir uyku getirdi. Adam uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve onu etle kapadı. Adam’dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu yardımcı olarak Adam’a verdi.

Kaburgasından yaratılan ve kendisine verilen kadın için adam şöyle der:“Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna kadın denilecek. Adam ve kadın birbirine yapışacak ve tek beden olacaklar.”⁸⁷

Bu anlamda adını dahi erkeğin koyduğu kadın yaratılış sebebi olarak erkeğin yardımcısı konumunda tutulan, erkek gibi topraktan değil de onun kaburgasından yaratılan, öz varlık olarak erkekten sonra gelen bir konuma indirgenmiştir. Bu açıklamalara dayanarak Berktaş, Yahudilikte kadına ikinci sınıf bir rolün ilk başta

⁸⁵ Gürhan, a.g.m., s.60

⁸⁶ Berktaş, Fatmagül, “Tarihin Cinsiyeti”, Metis yayınları, İstanbul 2006, ss.63-64.

⁸⁷ Tekvin, 2:18-24, Kitab-ı mukaddes

verildiğini söylemiştir.⁸⁸ Böylece kadının yaratılışı, bilgi seviyesi kısıtlı olan o çağın insanlarına, kendilerinin anlayabileceği bir öykü şeklinde anlatılmıştır.⁸⁹

Uykusu esnasında adam'ın kaburga kemiğinden yaratılan kadın, asli görevi olan erkeğe yardımcı olmanın ötesine geçerek onu aldatmış ve böylelikle cennetten kovulmalarına neden olmuştur. Tanrı'nın emrinin aksine yasak meyveyi yiyen ve erkeğin de yemesi için onu kandıran kadın tek başına suçlu görülmüştür.

“Ancak Tanrı bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın, yoksa ölürsünüz dedi. Yılan, kesinlikle ölmezsiniz dedi, Çünkü Tanrı biliyor ki o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel meyvesinin uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi.”⁹⁰

Günahı nedeniyle cennette sonsuz bir hayat yaşamak yerine dünyaya atılmış kadın beraberinde cinselliği ve üremeyi de getirerek suçlu ilan edilmiştir. Erkek hegemonyası düşüş miti ile dini bir içeriğe de kavuşmuş, içinde mantıksızlıklar barındırsa da egemenliğini sürdürmeye devam etmiştir.⁹¹

Yahudi kadınların neredeyse tek etki alanlarının aile olduğunu söyleyebiliriz. Kadının hareket alanının bu denli kısıtlanmasının nedeni şüphesiz zamanın evlilik gelenekleriydi. Babanın kızı, kocanın da karısı üzerinde olağanüstü bir yetkisi vardı. Miras, evlilik ve boşanmaya ilişkin kurallar tamamıyla erkeklerden yanaydı. Kadının konumu ancak annelik rolü ile ve özellikle erkek çocuk verdikten sonra değişmekteydi.⁹²

Buna rağmen kadının en yüksek değerini bulduğu annelik bile yine erkekliğin gölgesinde kalmıştır. Kadın en kıymetli rolüne Yahudi inancının devamlılığını sağlayacak temel kurum olan aile içinde sahip olmuştur. Buna rağmen kadının dini ve toplumsal olarak erkeğin çok gerisinde bırakıldığını görebiliriz. Çünkü Yahudilikte

⁸⁸ Berktaş, a.g.e., s.240.

⁸⁹ Gürhan, a.g.m., s.60.

⁹⁰ Kitab-ı mukaddes, Yaradılış 3:1-20,

⁹¹ Daly, Mary, “Beyond God The Father, Boston”, Beacon Press 1985, s.46.

⁹² Peskine, Brigitte, “ İstanbul’da Bir Yahudi Ailesi”, (çev. E. Güntekin), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2005, s.177.

soyun devamlılığı görevi sadece erkeğe verilmiş, kadının buradaki işlevi herhangi bir dini misyonu olmayan basit bir taşıyıcılığın ötesine geçmemiştir.⁹³ Bu nedenle bu kutsal görevde otorite tümüyle erkeğe verilmiştir.

Annelik ile sonra saygınlığı artan kadından asıl beklenen erkek evlattır. Erkek evlat Yahudilikte mirasın sahibi, koruyucusu, soyun devamı ve ailenin kavim içinde adını yaşatacak olandır. Ailenin erkek evlat sahibi olamaması durumunda kadın, kocası için bir kusur, toplum tarafından da lanetli kabul edilmektedir. Bu manada yine kıymetli olanın erkek olduğu sonucu çıkmaktadır.

Kadın evlilik yoluyla aile değiştirdiği için adını ve mirasını koruyamadığı gibi koca evinde de güvenlik içinde değildi. Erkek boşanma parası olarak önceden belirlenmiş miktarı ödemek kaydıyla istediği zaman karısını boşayabilirdi. Kadının boşama gibi bir hakkı yoktu. Bu durumda kadının her koşulda kocasına itaat etmesi, onun rızasına uygun davranması ve aile içinde sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmesinden başka bir seçeneği olmadığını gözler önüne sermektedir.⁹⁴

Yahudilikte, kadın aile müessesesi içerisine sınırlandırılmakta, başka hiçbir alanda söz sahibi olamamakta ve saygı görmemektedir. Kadının toplumdaki görevi sadece ev içerisinde kalmaktır. Yahudi kadını ev işlerini en iyi şekilde yapmak, çocuklarına bakmak ve kocasının ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Ancak bunları yapabildiği sürece o bir insandır.⁹⁵

Bu anlayış içinde yetişen Yahudi erkeklerin her sabah tekrar ettikleri dualarında “Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun” cümlesi geçmektedir.⁹⁶ Başta Fısıh* olmak üzere tüm dini tören ve kutlamalarda kadının rolü çok azdır.⁹⁷ Dolayısıyla Yahudilikte kadının hiçbir dinsel kıymeti yoktur.⁹⁸

⁹³Yasdıman, Hakkı Ş. “Yahudi Kutsal Metinleri Işığında Kadının Evlilikteki Yeri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2000, s.63.

⁹⁴ Parry, Rabbi Aaron, “Talmud Nedir?” (çev: Estreya Seval Vali), Gözlem yayınevi, İstanbul 2005 s.69.

⁹⁵ Gürhan, a.g.m., s.67.

⁹⁶ Okiç, M. Tayyib “İslamiyet’te Kadın Öğretimi”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları., Ankara 1978, s.7.

*Bir Yahudi bayramı ve festivalidir. Mısır’da kölelikten kurtarılan antik İsraililerin göç hikayesi anılır.

⁹⁷ Peskine, a.g.e., s.36.

⁹⁸ Challenge, Felicien “Dinler Tarihi”, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık yayınları, İstanbul 1994, s.120.

Bu anlayışların bir sonucu olarak kadın kendi varlığı ile bir işlevi ve değeri yoktur. Erkeğe göre konumlandırılmış ve ona bağlı olarak bir değere sahip olmuştur.⁹⁹ Kadının değersizliğine ilişkin verilebilecek en güzel örnek Musa'nın on emri arasında tecavüz etmeyeceksin şeklinde bir hükmün yer almamasıdır.

Din merkezli oluşan bu algının sonucunda kadın eğitim ve öğretimden de mahrum bırakılmıştır. Baba sadece oğluna Tevrat eğitimi vermek ile yükümlüdür. Kızı için böyle bir sorumluluğu yoktur.

Yahudi kutsal metinlerinin İnciller gibi özünden uzaklaşarak hahamlar tarafından yazılmış olması nedeniyle kadının konumuyla ilgili bu düşüncelerin sonradan oluşturulduğu kabul edilir. Bu düşüncenin oluşmasında o dönemde Grek ve Roma kültürlerinin baskın olmasının da etkili olduğu düşünülmektedir.

3-2-2- Hristiyanlıkta Kadının Yaratılışı Ve Toplumdaki Yeri

Yahudiliğin bir türevi olarak Roma İmparatorluğunun egemen olduğu topraklarda doğan Hristiyanlık özünde herkesin sırf insan olduğu için değerli olduğu fikrine sahiptir. Buna rağmen bu fikrin hiçbir zaman tam bir kabul görmediğini, kadını aşağılama geleneğinin Hristiyanlıkta daha da güçlendiğini söyleyebiliriz. Örneğin 4. yüzyıl kilise vaizlerine göre kadınlar öncelikle Havva'nın çocuklarıydı ve isteyerek ya da doğaları gereği bir erkeği yoldan çıkarabilirlerdi. Özellikle 4. yy. vaizi İoannes Hrisostomos kadınları “gerekli bir kötülük” olarak değerlendirdiği söylenir.¹⁰⁰

Hristiyanlıkta büyük önem taşıyan “İlk Günah” bu dininin sahip olduğu kadına bakış açısının da temelini oluşturmaktadır. Kadın haram meyveyi Adem'e yedirerek cennetten kovulmalarına ve böylece insan neslinin günahkar olmasına sebep olmuştur. Tanrı'nın kadının hamilelik süresini, doğum sancılarını, karı-koca ilişkisindeki baskıyı, ezme-ezilme durumlarını, aşırı emek tüketme zorunluluğunu, kıtlık, açlık, , geçim sıkıntısı gibi pek çok olayı yani insanın alınyazısını, Adem-Havva çiftinin işledikleri suça kızarak düzenlediğine inanılmıştır.

⁹⁹Beauvoir, De Simone, “Kadın: İkinci Cins”, (çev. Bertan Onaran), Panel yayınları, İstanbul 1986 ss.17-8.

¹⁰⁰Hill, Barbara, “Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve İdeoloji”, (çev. Elif Gökteke Tut), Tarih Vakfı Yurt yayınları., İstanbul 2003, s.12.

Burada asıl sorulması gereken soru Tanrı'nın suretinde yaratıldığı için kadından üstün olduğu söylenen Adem'in nasıl olupta bu kadar kolay kandırılabilmiştir.

Kadın Hristiyanlıkta kötülüğü, şeytana uymayı ve ayartıcılığı temsil etmektedir. Bu İncil'de şu şekilde anlatılmıştır:

"Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hakim olmasına izin vermem. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı. Ve Adem aldanmadı, fakat kadın aldanarak suça düştü; fakat iman ve sevgi ve takdiste vakar ile dururlarsa çocuk doğurması ile kurtulacaktır."¹⁰¹

Hristiyan inancında kadının yaratılış sebebi Yahudilikle aynıdır. Eski Ahit'te yazılmış bir mektupta bu inanç şöyle izah edilir; "Erkek kadının değil, fakat kadın erkeğindir, kadın erkek için yaratıldı, fakat erkek kadın için yaratılmadı".¹⁰² Dolayısıyla tıpkı Yahudi öğretisinde olduğu gibi Hristiyanlıkta da kadının yaratılış sebebi olarak kendinden uzak, erkeğe bağımlı bir kimliğe sahip olduğunu görüyoruz.

Kilise başta olmak üzere ruhban sınıfı ve yöneticiler kadını erkeğe göre konumlandırırken bu metinleri temel almış ve kadının toplumsal hayattaki yerini buna göre belirlemişlerdir.¹⁰³

Batı hristiyanlığı bu kadın düşmanlığından hiçbir zaman kurtulamamıştır. Bunun izlerini günümüzde dahi kadınlara rahiplik hakkı tanınmasına duyulan tepkilerde görmek mümkündür.

Hiz. İsa'dan sonra kaleme alınmış olan kutsal metinlerde giderek ağırlık kazanan kadına menfi bakış açısı daha çok Pavlus'dan sonra kuvvetlenmiştir. O dönemlerde Yahudi inancını da etkileyen hakim Roma medeniyeti Hristiyanlığı da etkilemiştir. Sonradan yazılan kutsal metinler kadının toplumsal hayattaki rollerinden yoksun bırakılarak erkeğe bağımlı bırakılmasına neden olmuştur.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kitab-ı mukaddes, Pavlus'un Timotheos'a 1. mektubu, Bab2: 12,13,14,15

¹⁰² Kitab-ı mukaddes, Pavlus'un ilk mektubu, 11.bölüm, 12-13.

¹⁰³ Kaval, a.g.m.

¹⁰⁴ De Beauvoir, a.g.e. s.106.

“Kadınlar da saç örgüleriyle, altınlarla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edepli ve ölçülü tutumla Tanrı yolunda yürüyen kadınlara yaraşır biçimde, iyi işlerle süslenmelerini isterim. Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakın olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç isledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın.”¹⁰⁵

Hristiyan inancında evlilik ve kadının cinselliği konusunda Yahudilik inancının tam tersi bir durum söz konusudur. Yukarıda da ele alındığı üzere Yahudiler için mümkün olduğunca erken evlenme ve nesil yetiştirme dini bir görevdir. Ancak Hristiyan inancında evliliğe menfi bir bakışın olduğu görülür. Aksine bekarlık tavsiye edilir. Çünkü Kutsal Ruh’u sadece bekarların taşıyabileceği düşüncesi hakimdir.¹⁰⁶ Böylece kadınlar için evlilik tek seçenek olmaktan çıkmıştır. Kadınlar evlenmeyip bekaretlerini koruyarak kendilerini Tanrıya adayabilir, böylece Havva’nın işlediği ilk günahın sonuçlarını çekmek zorunda kalmayabilirler. Manevi olarak bekarların böyle bir mertebeye erişmesi ilgi ve meşguliyetlerini eşleri yerine sadece Rabbin işlerine yöneltmelerindendir.

“Kaygısız olmanızı istiyorum evli olmayan erkek Rabbi nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rabbin işleri için kaygılanır. Evli erkekse karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygılanır. Böylece ilgisi bölünür. Evli olmayan kadın ya da kız hem bedence hem ruhça kutsal olmak amacıyla Rabbin işleri için kaygılanır. Evli kadınsa kocasını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygılanır.”¹⁰⁷

Evliliğin Hristiyanlar için dini bir sorumluluk değil de izin verilmesi gereken bir olguymuş gibi kabul edildiği görülür. Aziz Pavlus manevi olarak yeterli kudreti ve iradesi olmayanlar için sadece zinaya engel olma amacıyla evliliğin olabileceğini söyler.¹⁰⁸ :

¹⁰⁵ Kitab-ı Mukaddes, Timoteos, 2:9-15

¹⁰⁶ Yağmurlu, Mustafa, “Çağımızda Kadın Sorunu”, Beyan Yayınları, İstanbul 1984, s. 31.

¹⁰⁷ Kitab-ı Mukaddes, Korintliler, 7:32-34

¹⁰⁸ Kaval, a.g.m.

“Adam için kadına dokunmamak iyidir. Fakat zinalardan dolayı herkesin kendi karısı olsun. Fakat emir olarak değil, izin olarak bunu diyorum. Lakin bütün insanların benim kendim gibi olmalarını istiyorum. Fakat evlenmemişlere ve dul kalmışlara diyorum: Benim gibi kalsalar onlar için iyidir. Eğer bunu yapacak iradeleri yoksa evlensinler. Çünkü yanmaktan ise evlenmek daha iyidir.”¹⁰⁹

Bu metinlerden anlaşıldığı üzere kadın Hristiyanlıkta da sadece soyun devamı için yaratılmıştır. Özellikle Luther’in şu sözleri doğanın kadını sadece doğurma amacı ile yarattığını düşünen eril zihniyeti yansıtmaması bakımından önemlidir:

“Çocuk doğurmak yüzünden kadınlar bitap düşüyor ya da ölüyorsa bunun hiçbir zararı yoktur. Bırakın ölene dek çocuk doğursunlar; bütün varlık nedenleri de zaten bundan ibarettir.”¹¹⁰

Tüm bunların yanı sıra evlilik kurumu içinde herhangi bir çatışma yaşanması durumunda da kadından erkeğe tam bir itaat beklenmektedir.

“Ey kadınlar Rab’be bağımlı olduğunuz gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedeninin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar. Ey kocalar, Mesih kiliseyi nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse, siz de karılarınız öyle sevin.”¹¹¹

Hristiyanlıkta erkeğin keyfiliğine bırakılmayan belki de tek alan boşanmadır. Bu konuda oldukça muhafazakar bir tutum sergileyen hristiyanlık ancak zina durumlarında boşanmaya izin verir. Bunu dışındaki nedenlerle gerçekleşen boşanmalarda erkekleri zina etmiş kabul eder.

Hristiyanlıkta İsa zamanında görülmemiş olan kadın karşıtlığının sonraki dönemlerde erkekler tarafından kaleme alınmış metinlerde karşımıza çıkması Roma’nın baskıcı yönetiminde uzun yıllar yaşamış olan hristiyanlığın toplumun genelini etkileyen ataerkil tutum ve davranışlardan etkilenmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Nihayetinde hristiyanlık Yahudiliğin bir devamıydı ve ondan izler taşıması son derece doğaldı.

¹⁰⁹ Kitab-ı Mukaddes, Korintoslulara I. Mektup, 7

¹¹⁰ Berktaş, a.g.e., s.142.

¹¹¹ Kitab-ı Mukaddes, Efesliler 5:22-25.

3.2.3. İslamiyette Kadının İlk Yaratılışı ve Toplumsal Hayattaki Yeri

Kur'an'ın insan tasavvurunu yansıtan ayetlerine baktığımızda insan yaratılışı hakkında şu ifadelerle karşılaşmaktayız.

“Güneşe ve onun ışığına, onu izleyen aya, güneşi ortaya koyan gündüze, onu örten geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayana, nefse ve onu şekillendirene, sonradan da ona iyilik ve kötülük yapma kabiliyeti verene and olsun ki kendini arıtan kurtuluşa ermiştir. Kendini kötülüğe düşüren de ziyana uğramıştır.”¹¹²

“And olsun incire ve zeytine, and olsun Sina Dağına, and olsun bu güvenli Mekke şehrine ki, biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına yuvarladık! Yalnız inanıp yararlı işler yapanlar bunun dışındadır. Onlara kesintisiz ecir vardır.”¹¹³

Kur'an-ı Kerim'de yer alan bu ayetlere açıklandığı üzere Tevrat ve İncil'den farklı olarak erkeğin yaradılışından getirdiği herhangi bir üstünlüğünün olmadığını görüyoruz. Nefs ve insan kelimelerinin kadın ya da erkek olarak ayırmadan tüm insanları kapsadığı düşünülürse üstün olma durumunun cinsiyetten değil olsa olsa iyilik ya da kötülük yapma kabiliyetlerini de içine alan takvaya göre belirleneceği düşünülür.

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır." ¹¹⁴

“İnsanın tarih sahnesinde görünmesinden önceki dönem, sonsuz bir zaman kesintisinden ibaret değil midir? İnsanın henüz dikkate değer bir varlık olmadığı bir zaman kesiti? Şüphesiz sonraki hayatında denemek için, insanı katışık bir nutfeden yaratan biziz. Biz onu işitme ve görme duyuları ile donatılmış

¹¹² Kuran-ı kerim, Şems,suresi 1-10

¹¹³ Kuran-ı kerim, Tin suresi 1-6

¹¹⁴ Kuran-ı kerim, Hucurât suresi, 49/13

bir varlık kıldık. Gerçek şu ki biz ona yolu-yöntemi gösterdik. Şükredici ya da nankör olması artık kendisine bağlıdır.”¹¹⁵

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere insan kadın ya da erkek olarak ayıret edilmeksizin denenmek amacıyla yaratılmıştır. İlk günahın sorumluluğunu tamamen kadına yükleyen Hristiyanlık ya da Yahudiliğin aksine Hz. Adem de kendine verilen algılama ve değerlendirme yetilerini kullanmadığı için bu düşüşten aynı ölçüde sorumludur. Hz. Adem’ in bireysel sorumluluğunu bildiren şu âyetler önemlidir:

“Sonra O’na şeytan vesvesede bulundu, dedi ki: “Ey Adem, seni ebedîyyet ağacına ve fena bulmayacak bir mülke delâlet edeyim mi? Artık ikisi de ondan yediler, hemen ikisi için avret mahalleri açılıverdi. Üzerlerine cennetin yaprağından yapıştırmaya başladılar. Ve Adem Rabbine asi oldu da şaşırđı kaldı.”¹¹⁶

Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim’de, Tevrat ve İncil’dekinden farklı olarak kadının ilk yaratılıştaki amacı ve değerinin erkekten aşağı olmadığını görüyoruz.

Kur’an-ı Kerim’de kadının yaratılıştaki olduğu gibi aile ve evlilik müessesesindeki rolü de erkeğe endeksli değildir. Kadının ailedeki yeri, sadece erkeğin yardımcısı olarak konumlandırılmamıştır. İslamiyet Hristiyanlığın aksine evlilik konusunda da kadının düşüncelerine önem vermekte ve insanları evliliğe teşvik etmektedir. Kadın istemediğı biri ile evlendirilemez. Kadının onaylamadığı evlilikleri Hz. Muhammed bozmuştur. Ayrıca evlilik süresince ortaya çıkan ve evliliğı çekilemez hale getiren sebepler yüzünden kadın kocasından ayrılma talebinde bulunabilir.

Kur’an-ı Kerim’de kadının aileki konumu ve haklarına bakıldığında evlilik öncesi ve sonrası, boşanma gibi durumunda yapılması gerekenler ile nafaka gibi konularda kapsamlı ve detaylı hükümlerin olduğunu görürüz. Kadının dini ve insani açıdan değersiz olması ve erkeğe koşulsuz bir itaati söz konusu değildir. Ancak Müslüman erkekler, dini hükümlerin kadın –erkek bütün insanlar için getirildiğini unutarak ya da çıkarlarına öyle uygun düştüğü için Kur’an-ı Kerim’deki bazı ayetleri

¹¹⁵ Kuran-ı kerim, İnsan suresi 1-3

¹¹⁶ Kuran ı kerim, Tâhâ, 20/120-1

ataerkil bir bakış açısıyla yorumladıkları görülmektedir. Örneğin şu ayet bunların başında gelmektedir; “Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar.”¹¹⁷

Buradaki üstünlüğün dini ve manevi bir üstünlük olmadığı dünya geçimi ve ailenin devamı açısından sorumluluğun dağılımı ile ilgili olduğu açıktır. Burda korunmaya değer, kendisine hizmet edilecek olunan, ihtiyaçlarının karşılanması emredildiği kadındır ve kadın başlı başına değerli bir konuma yerleştirilmektedir.

İslam dinini Yahudi inancında olduğu gibi boşanmayı erkeğin keyfiliğine bırakılmamış ve bunu bir lanet, alçaklık vesilesi olarak nitelendirmemiştir. Yine boşanmayı kesinlikle onaylamayan Hristiyanlığın aksine İslam boşanmanın dinen yasak olmadığını buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in risaletinden önce Arap toplumu için de kız çocukları utanç vesilesi idi. Kadının düşük değerinin daha doğumda kendini göstermektedir. Bu toplumlarda kadının bütün yaşamı ve konumu bu düşük değere göre şekillenmiştir. Kur’an’da geçen şu ayet bu durumu şöyle anlatmaktadır;

"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"¹¹⁸

İslamiyetin kadına ilişkin temel sorunları çözdüğü; ilerici ve devrimci çabalarla kadına ilişkin cahiliye devri kabullerini değiştirerek insanlığın yarısını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı; bilinen, genellikle de kabul gören bir gerçektir. İslam, insana insan olduğu için değer verir. İslam dini, insanlığa yepyeni evrensel bir mesajla indirilmiştir. Bu itibarla da diğer dinlere ve medeniyetlere göre İslam dini ve medeniyetinin kadına bakışında büyük farklılıklar vardır. İslam dini, kadın ve kadın hakları üzerinde titizlikle durmuş ve kadına, hiçbir dinin ve sistemin veremediği bir değer vermiştir. Hatta kadınlar ile ilgili, önemli konuları ihtiva eden “Nisa suresi” de onların adını taşır.¹¹⁹

¹¹⁷ Kuran ı kerim, Nisâ suresi, 4/34

¹¹⁸ Kuran ı kerim, Nahl suresi, 16/58-59

¹¹⁹ Gürhan, a.g.m.

Hayatta olduğu süre içinde Hz. Peygamberin eğitim-öğretim için kadınlara ayrıca zaman ayırdığı, müsait olan kadınların, Cuma ve bayram namazı da dahil olmak üzere bütün namazlara katıldıkları, Müslüman kadınların Hz. Peygamber'in evine giderek onunla sohbet ettikleri, kamu hizmetlerinde görev yaptıkları, savaşlarda tıbbi hizmetler, lojistik destek ve çarpışmaya katılma gibi aktif görevler de icra ettikleri bilibmektedir.¹²⁰

Veda Hutbesinde, Hz. Peygamberin üzerinde en çok vurgu yaptığı hususlardan birisi de kadın hakları idi. Kadının Batı dünyasında ihtilaller, toplumsal çalkantılar içinde kazanılmış haklarına karşın, İslam dininde, ilahi iradeye teslimiyet ve barış ortamı içinde kadına verilen haklar vardır. Kadın her türlü toplumsal faaliyetlerde bulunabilir. Dilediği kadar mal sahibi olabilir, mallarını erkeklerle aynı şartlarda dilediği gibi tasarruf edebilir. Her türlü borç ilişkilerinde taraf, kefil veya vekil olabilir. Kendisini temsil edebilecek kişiler belirleyebilir.¹²¹

Topluma ve eğitim ortamına katılması sağlanan kadına ekonomik alanda da sahip olması gereken haklar verilmiştir. Allah tarafından kadına verilen bu hakların modern Batılı kadına ancak 19. yüzyılda verilmeye başlanması islamiyeti diğer dinlerden ayıran özelliklere çarpıcı bir örnektir.

Tefsir geleneğinde ise Kuran'ın özü, genel ilkeleri ve bütünlüğüyle çelişen kadın karşıtı görüşlerin varlığı dikkat çekmektedir. Yorumlarda kadın özerk, bağımsız, hak ve sorumlulukları olan saygın insan varlığını yitirerek erkeğe bağımlı, bireyin sosyal haklarından yoksun, tek görevi erkeğe itaatten ibaret olan, adeta bir köle durumuna getirilmiş; Kurani bakıştan yoksun ötekileştirilmiş bir kimliğe bürünmüştür. İmam Gazali İhyâu ulûmi'd-din'de kadını şöyle tanımlamaktadır: "Kadın... Kendine ait özel bölmede kalmalı ve iğnin (ip eğirmek için kullanılan bir araç) başından ayrılmamalıdır.

¹²⁰ Savaş, Rıza, "Hz. Muhammed Devrinde Kadın", Gelenek yayınları, İstanbul 2004 ss:236-241.

¹²¹ Aktan, Hamza "İslam'a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi", Sosyal Hayatta Kadın Dergisi, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, ss.255-268.

Dama gereğinden fazla çıkmamalı ve buradan sağa sola bakmamalıdır. Ayrıca komşularıyla çok az konuşmalı ve onların evine gitmemelidir.”¹²²

Görüldüğü gibi Gazali kadını eve hapsetmek istemekte ve onu tamamen sınırlandırmaktadır. Halbu ki yukarıda da değindiğimiz gibi Hz. Peygamber döneminde bu tarz uygulamalar olmamasına karşı daha sonraları yorum farklılıklarından kaynaklanan böylesi anlayışlar ortaya çıkmıştır.

Fatıma Mernissi diğer Müslüman feministlerle aynı şekilde İslamiyette kadın haklarının göz ardı edilmesinin Kur'an'dan ya da hadislerden değil yorumculardan kaynaklandığını belirtir. *The Veil and the Male Elite: A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam* (Peçe Ve Eril Elit: İslam'da Kadın Haklarının Feminist Bir Yorumu) adlı eserinde Mernissi, kadın karşıtı geleneksel İslamiyetin silahları olarak İslam kaynaklarının ve hadislerin ataerkil egemenliğin devamını sağlayacak şekilde yorumlandığını, bu durumun Kur'an'dan ya da peygamberden kaynaklanmadığını savunur..¹²³

¹²² Gürhan, a.g.m

¹²³ Mernissi, Fatıma, “The Veil and the Male Elite: a Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam”, London: Blackwell 1991 s.34.

4- MARY DALY

Mary Daly feminist teoloji alanında en tanınan ve en seçkin isim olarak gösterilir. Manfred Hauke'a göre Mary Daly ismi feminist teolojide İsa'dan sonra en çok aranan ikinci isimdir.¹²⁴

Mary Daly'nin tüm çalışmaları erkeğin üstünlüğünü ve kadının bu durumdan kaynaklanan sıkıntılarını anlatır. Daly ataerkilliği bir dünya dini olarak görür ve tüm dinlerin kadın enerjisiyle beslenen ataerkilliğin araçları olduğuna inanır.¹²⁵ Ataerkilliği eleştirisinde, kuramlarını ataerkilliğin kökeni olarak gördüğü kadın düşmanı ve ataerkil bir Tanrı'nın dış görünüşünü parçalamak üzere kurmuştur.

Daly'e göre kadının özgürleşmesini sağlayacak tek şey 'karşı çıkan kadın'dır. Ataerkil düzenin temelinde dünyanın ve cennetin hakimi, mutlak ayrımların yaratıcısı Tanrı bulunmaktadır. Buradan başlayarak ben-o, özne-nesne, kendi-öteki gibi karşıtlıklar üzerinden kurulan düşüncenin de Tanrı tarafından yapıldığını iddia eder. Kadın hep olumsuzun, ötekinin bulunduğu taraftadır. Erkekse aynının yanında yer almaktadır.

Bu zihinsel karşıtlıklarla düşünmenin yıkılması kadını özgürleştirecektir. Bunu yapabilmek için gerekli olan erkek egemen toplumun kadını öteki yapan tüm yapısına hayır demekte yatmaktadır.

Daly, Gyn/Ecology adlı kitabında savunucularından olduğu radikal feminizmi 'kadının var oluşunun (becoming) seyahati' olarak adlandırmaktadır. Bu kitabında

¹²⁴ Hauke, Manfred. "God or Goddess? Feminist Theology: What is it? Where does it lead?" Ignatus pres, San Francisco 1995, s.78.

¹²⁵ Daly, Mary, "Gyn/Ecology : The Metaethics Of Radical Feminism", Beacon Pres, Boston 1978, ss.59-60.

Daly, kendi feminist yaklaşımını ortaya koyarken Ortaçağ Avrupası'nda bu varoluşsal seyahati gerçekleştirmek isteyen kadınların cadı damgası yiyerek işkenceye maruz kalmalarını şöyle anımsatmaktadır: "Erilliğin evrenselliğini kırmak için kadınların kendi mitlerini adlandırmaları gerekmektedir".

Eserin ilk bölümünde Daly, Hristiyan mitlerini, dili ve onların kadın düşmanlığını tanımlar. İkinci bölümde ise tarih içinde kadına karşı uygulanan beş uluslararası şiddeti inceler: Çin'de kızların ayaklarının bağlanması, Afrika'da kadınların cinsel organlarının kesilmesi, Ortaçağ Avrupası'nda cadı yakma, Hindistan'da kadınların ölen kocaları ile birlikte yakılması, Amerika'da psikiyatri, kürtaaj ve kadını saflaştırma zihniyetinin devamı saydığı rahim ameliyatları.¹²⁶ Kitabında ayrıca cinsiyetsiz toplum kavramını tümünden reddeder. Ataerkil zihniyet tarafından geliştirilen kadınlık anlayışını benimsememiştir. Çünkü ona göre kadınlık ve kadın olmak ayrı şeylerdir. Önemli olan kadının yaşam enerjisini tekrar kendine çağırmaktır.¹²⁷

Daly, Hristiyan inancındaki cinsiyet konularıyla ilgili tartışmalara da önemli katkılarda bulunan bir isimdir. Hristiyan inancındaki kadınlara ilişkin pozitif yönleri görmemiş, Tanrı'nın hem erkek hem de dişi özelliklere sahip olduğu yönündeki yorumları reddetmiştir. Daly'nin erkek egemenliği üzerine yoğunlaşan çalışmaları ve İncil'i bu doğrultuda yorumlaması Hristiyanlığı terk etmesine yol açmıştır.¹²⁸

Bu bölümün amacı Mary Daly'nin teolojisi ve felsefesini incelemektir. Bölüm boyunca Mary Daly'nin biyografisi, dili kullanımı, etkilendiği filozoflar, ataerkil bir kurum olarak gördüğü kilise hakkındaki söylemleri gibi konular üzerinde durulacaktır.

¹²⁶ Humm, Maggie, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Say Yay., İst.,1994, s.101.age. sf.101.

¹²⁷ Işık, Emre <http://www.aymavisi.org/felsefe/Feminizm,%20Cinsiyet%20Ve%20Epistemoloji%20-%20Emre%20Isik.html> (16.09.2016)

¹²⁸ Wood, Hannelie., "Revisiting Mary Daly: Towards A Quadripartite Theological And Philosophical Paradigm", HTS Teologiese Studies/ Theological Studies 71(1), Art. 2911, ss.1-10.

4-1- Mary Daly'nin biyografisi

Mary Daly, Frank ve Anna Daly'nin tek çocuğu olarak 16 Ekim 1928'de New York'ta doğmuştur. Katolik kilisesine bağlı olarak yetişmiştir. 25 yaşında New York'ta St Rose kolejinden mezun olmuştur. İki yıl sonra Washington'daki Amerika Katolik Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı üzerine master yapmıştır. 1954'te Indiana'da St. Mary Koleji'nde bulunan teoloji okulunda din üzerine doktora yapmıştır.¹²⁹

Daly, Amerika'da Katolik teoloji çalışmak istemiş ama başvurusu cinsiyeti yüzünden reddedilmiştir. Bunun üzerine Daly, eğitimine İsviçre'de devam etmiştir. İsviçre Fribourg Üniversitesi'nde felsefe ve teoloji alanlarında doktora yapmıştır.

1966 yılında Boston Koleji Daly'yi yardımcı doçent olarak işe almıştır.¹³⁰ Aynı yıl ilk kitabı olan 'Natural Knowledge of God in the Philosophy of Jacques Maritain'ı (Jacques Maritain'in Felsefesinde Tanrı'nın Doğal Bilgisi) yayımlamıştır. 1968'de Katolik kilisesini eleştirdiği 'Church and The Second Sex' (Kilise ve İkinci Cins) kitabının yayımlanmasıyla Daly, Boston kolejindeki işinden kovulmuştur.¹³¹ Bununla birlikte öğrenciler onun için gösteriler düzenlemiş; üniversite memuriyet hakkını geri verip onu doçentliğe terfi ettirmiştir.¹³²

1972 yılında Daly, Beyond God The Father: Toward a Philosophy of Women 's Liberation (Baba Tanrı'nın Ötesinde) kitabını yazmaya başlamıştır. Bu durum Boston Koleji'nde bir kez daha tepki doğurmuş; teoloji bölümü son sınıf fakültesi Daly'nin varlığını felsefe alanında hiçbir şey yapmayan biri olarak açıklamıştır.¹³³ 1973 yılında ataerkil ve cinsiyetçi bir din olarak Hristiyanlığın yapısına meydan okuduğu kitabı 'Beyond The God Father'ın yayımlanmasından sonra Daly, kendisini radikal feminist

¹²⁹ Campbell, D. "Be-ing Is Be/Leaving". In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) "Feminist Interpretations of Mary Daly". The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000 ss.164-193.

¹³⁰ Daly, Mary, "The Church and the Second Sex", Revised edition, New York 1975 Harper & Row s. 5.

¹³¹ Daly, Mary, "Amazon Grace. Re-Calling the Courage to Sin Big" Palgrave MacMillan, New York 2006 s.66.

¹³² Daly, a.g.e., s.67.

¹³³ Durham, Paula Hope, "Patriarchy and Self-hate : Mary Daly's Psychological Assessment of Patriarchal Religion Appraised and Critiqued In the Context of Karen H. Orneyy's Psychoanalytic Theory" Journal of Feminist Studies in Religion Vol. 13, No. 1 (Spring, 1997), s.5.

olarak tanımlamış, Hristiyanlığın tüm sembollerini geride bırakmış ve teolojisini kadın deneyimlerine yöneltmiştir.¹³⁴

1975 sonbaharında sadece popüler teoloji üzerine yazılar yazdığı ve alana bariz bir katkı sağlamadığı gerekçesiyle reddedilen profesörlük derecesi için Boston Koleji'ne başvurmuştur. Daly'nin profesörlük derecesinin reddedilmesini protesto etmek için Amerika'nın dört bir yanından feministler gösteriler düzenlemek amacıyla toplanmıştır.¹³⁵ Profesörlüğünün reddiyle ilgili Daly: 'Öğrenimimin ve orijinallüğimin sistem içinde asla yeterince ödüllendirilmeyeceğini biliyordum. ' der.¹³⁶

Daly, 1975'te yazmaya başladığı 'Gyn/Ecology' kitabını 1978'de yayımlar. Kitabı yazma sürecinde tüm ataerkinin kadınlar üzerinde yaratmış olduğu tüm korkuların üzerinden gelebilecek farklı bir yaratıcı ruh hali içinde olduğunu söyler.¹³⁷

1980 yazında 'Pure Lust'ı (Saf Arzu) yazmaya başlar. 1980leri tepki yılları olarak gören Daly¹³⁸ "dünya daha soğuk, daha düşman, daha hayattan ve kadından nefret eden bir yer oluyordu, der"¹³⁹

Daly, Pure Lust'ı yazarak teoloji ve felsefe arasındaki karşıtlık hakkında kendi iç savaşını çözdüğünü söyler.¹⁴⁰ "Pure Lust"ı yazarken en derin tercihimin farkına vardım: Filozof olmak...' ¹⁴¹

1984 Martında Jane Caputi ile beraber kadınlar için bir sözlük yazmak amacıyla 'Wickedary' üzerinde çalışmaya karar verirler. Kitap 1987 sonbaharında basılır.¹⁴² Bu

¹³⁴ Suhonen, Marja "Toward Biophilic Be-ing: Mary Daly's Feminist Metaethics and the Question of Essentialism". In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) "Feminist Interpretations of Mary Daly". The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000, ss.112-131.

¹³⁵ Durham, a.g.e., s. 5.

¹³⁶ Daly, Mary, Beyond God the Father, s.208

¹³⁷ Daly, Mary, Gyn/Ecology 'Metaethics of Radical Feminism', 2nd. ed. (Boston: Deacon Press, 1990),s. 213.

¹³⁸ Durham, a.g.e, s.5.

¹³⁹ Daly, Mary, "Pure lust: Elemental Feminist Philosophy", Women's press 1997, s.243.

¹⁴⁰ Durham, a.g.e., s. 5.

¹⁴¹ Daly, a.g.e., s.324.

arada 1987 Haziranında hikayesini ve vardığı sonuçları anlatmak için ‘Outercourse’u yazmaya başlar. Kitap 1992’de yayımlanır.¹⁴³

Aralık 1998’de bir erkek öğrenci Mary Daly’i kız ve erkek öğrencilere ayrı sınıflarda ders verip cinsiyet ayrımcılığı yaptığı gerekçesiyle suçlar ve ‘Feminist Etik’ dersine alınmadığı takdirde Boston Koleji’ni mahkemeye vereceğini söyler. Mary Daly 1970’de geliştirmiş olduğu kız ve erkek öğrencilere ayrı ders verme politikasını şu sözlerle savunur: ‘Karma sınıflarda kadınların derse katılımının donuklaştığını gördüm. Elbette kadın ya da erkek dersin ön koşullarını yerine getiren ve derse ilgisi olan hiçbir öğrenciye ders anlatmayı reddetmedim.’¹⁴⁴

Daly’nin bilgisi olmadan Boston koleji ders için ön yeterliliği sağlamamasına rağmen erkek öğrencinin Daly’nin dersine kayıt yapmasına izin verir. Bunun üzerine Daly, 1999 yılı boyunca tüm derslerini erteler ve izne ayrılır.¹⁴⁵ Üniversite Daly’i bir emeklilik anlaşmasını kabul etmesi için zorlar ama Daly bunu reddeder. Bunun üzerine üniversite Daly’nin derslerini üniversite kataloğundan çıkarır. Daly 2000 yılında memuriyet haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle üniversiteyi mahkemeye verir. Daly bu süreci istila, şiddet, aşağılama, yıkım ve korkunun çeşitli seviyelerinden oluşan bir taciz olarak anlatmıştır.¹⁴⁶

Yazdığı kitaplar, yaptığı söyleşiler ve verdiği derslerle kadınları yeni bir uyanışa sürükleyen, 20. yüzyıl radikal feminist hareketin en etkili seslerinden biri olan Mary Daly 3 Ocak 2010 yılında Amerika’da hayata gözlerini yummuştur.

¹⁴² Daly, Mary, and Jane Caputi, “Websters’ First New Intergalactic Wickedary Of The English Language” Bacon Press, Boston 1987 s. 2.

¹⁴³ Durham, a.g.e., s. 8.

¹⁴⁴ Daly, “Amazon Grace. Re-Calling the Courage to Sin Big”, s.70.

¹⁴⁵ Daly, a.g.e s.71.

¹⁴⁶ Daly, a.g.e. s.75.

4-2- Mary Daly'nin felsefesi

Mary Daly varoluşçu düşüncede ön plana çıkan düşünürlerden birisidir. Çalışmalarında varoluşçu filozoflar Sartre, Heidegger, Tillich ve Beauvoir'ın izlerini görmek mümkündür.¹⁴⁷

Daly, amacının kadın devriminin varoluşsal, ruhani bir dönüşüm, cinsiyet ayrımı yapan toplumun putlarının ötesini işaret eden, yaratıcı eylemi harekete geçiren bir eylem olduğunu göstermek olduğunu söyler. Kadının varoluşu evrensel insan varoluşu anlamına gelir. Bu varoluş bazılarının Tanrı olarak adlandırdığı gerçekliği ve nihai anlamı arama ile ilgili gereken her şeye sahiptir.¹⁴⁸

Daly'e göre feminizmin nihai ve bu yüzden de ilk neden olduğunun farkına varmak için zaman içinde yıpratılmış kelimelerin yanlış yorumlanışlarından vazgeçmek gerekir. Hareket dediğimiz işte bu harekettir. Bunun farkına varmak, varoluştaki niteleyici adımın başlangıcıdır. Yaşlılık filozofları olarak isimlendirdiği ilk çağ filozofları için nihai neden teknik bir nedendir, 'Baba'nın planı'dır. Ancak asıl nihai neden bizim yaratıcı, beyinsel, duygusal, aktif, yaratıcı varoluşumuzdaki harekettir.¹⁴⁹

Daly, Dönüşüm (spinning) adını verdiği hareketinde Aristotle'nin 'Zihinlerimiz merak içinde kök salar.' görüşünü sıçrama tahtası olarak kullanır.¹⁵⁰ Dönüşüm, özgürlüğü arzulayan kadınların merak etmeye başlamasıyla oluşmaya başlar. Kadınlar kendi yaratılışlarının ilham perileri olarak orijinal güçlerini hatırlar. Akademik buzdolaplarında paketlenmiş ve saklanmış, donmuş felsefenin aksine gezgin olma hali kişiyi her zaman hareket ettirir. Kullanılan araçlar sıklıkla metaforlardır. Varış noktası ise varoluşun ötesidir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Wettler, Betty Talbert, "Journal Of The Evangelical Theological Society, Secular Feminist Religious Metaphor And Christianity", jets. 38/1 March 1995 s.77.

¹⁴⁸ Daly, "Beyond God The Father", s.6.

¹⁴⁹ Daly, a.g.e, s.190.

¹⁵⁰ Berry, Wanda Warren, "Feminist Interpretations of Mary Daly", The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania s.35.

¹⁵¹ Daly, Mary, "Pure lust: Elemental Feminist Philosophy", s.26.

Varoluş ötesi, var olmaya aktif katılım alanlarını adlandırmak için kullanılır. Fiil olan var olmak büyük tahrifler olmaksızın Tanrı, Tanrıça, Yüce varlık gibi tanımlanan isimlerle somutlaştırılmaz.¹⁵²

Görülüyor ki varoluş ötesi Daly'nin kendi kişiliğini pratiğe dökmesinde önemli bir adımdır.¹⁵³ Beyond God The Father kitabında Daly şöyle der: 'İnsanca var olmak kendini, dünyayı ve Tanrı'yı isimlendirmektir.'

Kadınların ruhani bilinçliliklerini yeniden uyandırma istekleri, isimlendirme hakkını talep etmeleri kadar yerinde bir istektir. Özellikle başkaları tarafından adlandırılmayı kabul etmeleri beklenen kadınlar için güçlü bir metafor olan 'isimlendirme ya da adlandırma', Daly'nin feminist methodunun temel metaforudur.¹⁵⁴

Daly, felsefe kelimesinin pek çok kadını korkuttuğunu söyler. Beş yaşındayken bile hepimizin filozof olduğunu, o yaşta doğayla olan bağlantılarımızı hatırlayıp yeniden kendimize çağırarak pek çok kadının bilmeye ve fark etmeye olan acil ihtiyacını giderebileceğini anlatır. Zihnin bu durumunu yaşamsal macera ve bilgi için fethedilemez ve güçlü arzu anlamı taşıyan 'wanderlust' (yolculuk tutkusu) olarak adlandırır.

“ Felsefe bizim cinsimiz için kadına ait olması gereken gücün ve tamlığın kaynağıdır. Bize karşı olan ataerkil tabuyu kırarak aldatma devletinden kaçmış oluruz. Dahası kendi diğer dünyamıza, vatanımıza bir kapı açarız. Bize ve yaşamı seven tüm canlılara karşı sürdürülen eziyetlere son vermek için bu perspektiften bakabiliriz, adlandırabiliriz ve hareket edebiliriz.

Peki bizim bütün bunları gerçekleştirebilecek tutkumuza ne oldu? Ataerkil toplum ve kurumları önsezilerimizin, düşlerimizin, harika sorularımızın büyümesine engel oldu. Derin ve tutkulu entelektüelliğimizle ne zaman iletişim kurmaya kalksak ataerkillik için o kadar tahammül edilemez bir tehdit olduk.

¹⁵² Daly, a.g.e., s.26.

¹⁵³ Berry, a.g.e., s.36.

¹⁵⁴ Daly, Mary, “Beyond God The Father”, s.8.

Filozof olan kadınlara, bizim deyişimizle bilgeliği arayan kadınlara karşı ezici olan tabunun nedeni budur.”¹⁵⁵

Mary Daly'nin kadınların yolculuk tutkusunu ele geçiren, uyguladığı baskı ve zulumlerle kilit altına alan ataerki ve kurumlarını anlattığı 'Beyond God The Father' ve farklı toplumlarda yaşamakta olan kadınların gelenek, estetik ve tıp adı altında çektiği eziyetleri anlattığı 'Gyn/Ecology' adlı eserleri ikinci feminizm dalgasında gelişen feminist kurama yapmış olduğu en önemli katkılardandır. 'Beyond the God Father' varoluşçu teoloji çerçevesinde ortaya çıkmış bir eserdir. Daly, kadının özgürleşmesini, onların Tanrı'yı yalnızca insanların dahil olabilecekleri bir fiil olarak görüp; erkek Tanrı'yı ve bu erkek egemen Tanrı'nın temsil ettiği erkek egemenliğini reddetmesinde bulur. Burada Hristiyan geleneğindeki sıkıntılı bir konu olan Tanrı'nın cinsiyeti problemi baş gösterir. Daly kadının içindeki erkek Tanrı'yı kovmasının hiç de o kadar kolay olmadığını ve kovma sürecinin ya da kadının özgürleşmesi sürecinin sancılı bir süreç olduğunu kabul eder. Bu aynı zamanda bir bilinçlenme ve öze dönüş sürecidir. Bu yeni varoluşçu yaklaşım aynı zamanda Daly'nin özgürleştirme teolojisinin de başlangıcını oluşturmaktadır.¹⁵⁶

Batıda pek çok feminist ilahiyatçı, kadın karşıtı söylem ve tutumların aslında kutsal kitaptan değil de, yorum farklılıklarından kaynaklandığını düşünmektedir.¹⁵⁷ Bu feminist yorum farklılıkları radikal ve reformcu yorumlama olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Reformcu feminist yorum kadın karşıtlığı konusunda Hristiyan geleneğini sorumlu tutmakta ve Kitabı Mukaddesi kadın yanlısı bir bakış açısıyla yorumlamaktadır.¹⁵⁸ Radikal feminist yorum ise kutsal kitap yorumlarında daha ilk insanın yaratılması konusundan başlayarak kadın karşıtı bir izlenim uyandırdığını, kilise babalarının Tanrı'nın insanı düşüş miti de denilen cennetinden kovuşunu kadına bağladığını ve Havva'yı ilk günahın kaynağı ve sembolü olarak görüp, yaşanan tüm

¹⁵⁵ Daly, Mary, "Quintessence...Realizing The Archaic Future: A Radical Elementeal Feminist Manifesto" Beacon press, 1998, s.13.

¹⁵⁶ Rullmann, Marit, "Kadın Filozoflar", (çev. Tomris Mengüşoğlu), Kabalcı Yayınları, İstanbul 1996, c.I, ss. 253-258

¹⁵⁷ Gökkır, Necmettin, "Kur'an Araştırmalarında Kullanılan Yeni Metot Ve Teoriler", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 12, Yıl: 2005 s.99.

¹⁵⁸ Murad, Abdülhakim, "İslam, Irigaray Ve Cinsiyetin Yeniden Tanzimi", (çev: Ömer Baldık) www.karakalem.net/ 11 nisan 2004, (06.06.2016)

kötülükleri en nihayetinde ona bağladığını söylemektedir. Bu bilgiler ışığında Kutsal kitapta kadın hakkında yazılanların abartılmış bir şekilde yorumlandığını söyleyebiliriz. Feminist eleştiri bu nedenle Kutsal kitabın kadın anlayışını değerlendirirken yorumlardaki kadın karşıtı düşüncenin etkisini de ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.¹⁵⁹

Mary Daly de Kitabı Mukaddesi radikal feminist bir bakış açısıyla ‘The Church and the Second Sex’ adlı eserinde eleştirmiştir.¹⁶⁰ Önceleri Katolik Kilisesi'nin bir mensubu olan bağlı Mary Daly kitabında kilisenin kadınlara yönelik baskılarına değinmiş ve kadının özgürlüğü yolunda atılacak adımları anlatmıştır. Daha sonra 1973 yılında kaleme aldığı Beyond God the Father kitabında söylemlerini daha da sertleştirmiş, Hristiyanlığın erkekler tarafından yine sadece erkekler için yazılıp düzenlendiğini belirtmiştir. Daly’ göre erkeklerin Tanrı olabilmesinin tek yolu önce Tanrıyı erkeğe dönüştürmektir.

Kitaplarında geleneksel dilin metaforik olasılıklarını bile kabul etmeyen Daly, Baba Tanrı, göklerdeki babamız gibi ifadelerin, babalara Tanrı demek anlamına geldiğini söyler. Ona göre Teslis ezeli bir erkek eşcinsel zevk âleminde başka bir şey değildir. Dünyayı yaratan Tanrı, ona göre bu eylemiyle aslında dışıdır. Dahası, cennetin yansıması olarak, dünyanın kendisi de üzerinde pek çok şeyin yaratılmasına imkan vermesi sebebiyle dışıdır. Erkek unsuru ise, tüm bunlara yabancı olan bir konumdadır. Yıkma, saldırma, savaş çıkarma, günaha girme isteğindedir. Bu ifadelere bakarak Daly’nin Tanrı’yı dışı, şeytanı erkek olarak gördüğünü ve felsefesini bu zıtlıklar üzerine inşa ettiğini söyleyebiliriz.¹⁶¹

Çalışmalarında Daly’e yönelik eleştiriler elbette olmuştur. Bunlardan en göze çarpanı Audre Lorde’un, Daly’nin kitabı Gyn/Ecology’yi eleştirmek için kaleme aldığı ‘An Open Letter To Mary Daly’- Mary Daly’ye Açık Mektup’tur. Lorde, Daly’nin kitabında güçlü karakterler olarak sadece beyaz, batılı, Avrupalı, Yahudi-Hristiyan

¹⁵⁹ Gökkır, a.g.e., s.99.

¹⁶⁰ Nortje, S. J. "Feminism", Text and Interpretation", P. J. Hartin ve J. H. Peter, Leiden, New York, Kobenhavn, Köln 1991 EJ. Brill, ss. 271-273.

¹⁶¹ Murad, a.g.m,

kadınlara yer verdiğini; Afrika'daki güçlü ve kutsal kadın imgelerine değinmediğini söyler. 'Daly, benim mirasımı ve diğer tüm Avrupalı olmayan kadınların mirasını reddetti.'¹⁶²

Çalışmalarına baktığımızda Daly'nin amacının kadınların dişil bir kutsiyet ve güç bulabilecekleri bir feminist teoloji oluşturmak olmadığını görürüz. Aksine Daly'nin ilk toplumlarda gördüğümüz Tanrıça'ya tapınan anaerkil düzeni bozan ve değiştiren Batı Avrupa'nın ataerkil din ve mitlerini ortaya çıkarmaya çalıştığını görürüz. Zira Daly kitabında eril zulmü anlatmak adına sadece Çin ve Hindistan'daki kadınların deneyimlerine yer vermemiş; Amerika da tıp adı altında kadınlara karşı yürütülen çalışmalara da değinmiştir. Ayrıca Daly, Tanrıça kavramını da eril üstünlükçü zihniyetin çarpıklaştırılmış bir kullanımı olarak gördüğü için onlara dişil bir kutsiyet atfetmemiştir.

Lorde ayrıca Daly'yi Avrupa dışında yaşayan kadınları sadece kurban ve hemcinslerine düşman olarak tanımladığı düşüncesiyle eleştirir. Oysaki kadınların kendi aralarında yaşadıkları düşmanlık feminizm içinde yaygın bir problemdir. Ayrıca Daly'nin kitabına baktığımızda ikinci kısmın çoğunlukla Batı Avrupa'ya adandığını, erkek beyinli kadın doktorlar tarafından kadını saflaştırma adına yapılan cerrahi müdahaleler gibi örnekler verildiğini görürüz.

Dolayısıyla Daly'nin eserlerinde siyah ya da beyaz, Avrupalı ya da Afrikalı dişil güç imgeleri resmetmediğini, çünkü zaten tarihin kendisinin ataerkil olduğunu düşündüğünü görürüz.¹⁶³

4-3- Mary Daly'nin Tanrı Anlayışı

Yüzyıllar boyunca kadınlara hep erkek rol modeller dayatılmıştır. Bunlardan biri de Tanrı'dır.¹⁶⁴ İbranilerin kutsal kitaplarında Tanrı; kral, baba ve çoban olarak

¹⁶² Lorde, Audre, "An Open Letter to Mary Daly", 1979, <http://books.google.com/books>, (27.05.2016)

¹⁶³ Thompson, Denise, "Radical Feminism Today. What Does It Mean To Call Femisim 'White And Middle-Class'", 2001, ss.8-9.

tanımlanır. Yeni Ahitteki kilit imaj ise Baba'dır. Baba ile oğul arasındaki bağlantı bu yüzden Hristiyan söyleminin temelini oluşturmuştur. Modern perspektiften bakıldığında bunlar orijinal kullanımlarında mecaz ifadeler olarak görülmektedir. Gerçekte Baba erkek ebeveynidir. Oysa Tanrı, dişi ve erkek arasındaki biyolojik farklılığın ötesindeki ruhtur.¹⁶⁵ Dolayısıyla Tanrı'nın eril olarak temsil edilmesi erkekler için bir problem oluşturmazken kadınlara kendilerini Tanrı'dan soyutlanmış hissettirebilir.¹⁶⁶

Daly Tanrı imgesinin kilise tarafından zihinlere baba figürü olarak kazındığını dolayısıyla Hristiyan edebiyatında da ataerkilliğin özeti olarak resmedildiğini söyler.¹⁶⁷ Kadınların zihinlerindeki eril kavramları değiştirmek ister. Pek çok insanın Tanrı ile alakalı zedelenmiş kavram ve tutumlara sahip olduğunu, Tanrı için kullanılan bu sembol ve imgelerin insanların hayalgüçlerini dolaylı bir şekilde olsun ya da olmasın ele geçirdiğini iddia eder.¹⁶⁸

Bu amaçlarla yazdığı *Beyond God The Father* (Baba Tanrı'nın Ötesinde) kitabındaki ana tema Tanrı erkekleri yaratan erkek Tanrı'dır.¹⁶⁹ Daly kadınların kendilerini Tanrı'nın sadece tamlığın ve anlamın kişisel deneyimi olduğunu keşfettiklerinde bulacaklarına inanır. Kadınlar ataerkil Tanrı'ya saldırmamalı; onu tamamen arkalarında bırakmalıdırlar. Bu tam da Daly'nin yaptığı şeydir. Tanrı'yı yeniden adlandırmak için Daly, kadınların Tanrı'nın ötesine hareket etmeleri gerektiğine inanır. Ona göre adlandırma kadınların din deneyimlerinin merkezi durumundadır. Daly, Tanrı kavramını Tanrıça ile değiştirmeyi düşünmemiştir. Tanrı kelimesinin erkeksi imgelerle bağlantısının kırılmasının imkansız olduğunu gördüğü için feminist kullanıma uygun olmadığına karar vermiş;¹⁷⁰ yüce varlık olarak Tanrı

¹⁶⁴ Daly, Mary, *The Church and the Second Sex*, s.130.

¹⁶⁵ Hick, John "The Metaphor of God Incarnate", John Knox Press, Westminster, 1993, s. 43.

¹⁶⁶ Wood, Johanna Martina, a.g.e., s.174.

¹⁶⁷ Daly, Mary, "Beyond God The Father", s.13.

¹⁶⁸ Daly, Mary, "The Church and the Second Sex", s.130.

¹⁶⁹ Daly, Mary, "Beyond God The Father" s.13.

¹⁷⁰ Daly, Mary a.g.e., b-xxiv

fikrini silmek istemiştir. Ona göre Tanrı kadınlar için ataerkilliğin ötesine yaptıkları seyahat demektir.¹⁷¹

Daly, hiçbir teoloğun Tanrı'nın erkek olduğuna inanmadığını iddia ederken, aynı zamanda vaizlerin, teologların, kendi halinde inanan insanların zihinlerinde bilinçli olmasa da böyle bir görünüm olduğunu söyler.¹⁷²

Nitekim Daly Tanrı'yı tanımlamada kullanılan dilin sonlu ve sınırlı olduğunu düşünür. Ona göre din dilinin önermesel kullanımı Tanrı'yı yer ve zamanla sınırlandırmaktan öteye gitmez. Bu yüzden Daly çalışmalarında önermesel ifadeler yerine mecazi ifadelere ağırlık verir.¹⁷³

Daly, modern teologların zihinlerinde sahip oldukları Tanrı hakkındaki zararlı kavramların 'herşeye gücü yetme', 'mutlak değişmezlik', 'mutlak kader' kavramlarıyla bağıntılı olarak ortaya çıktığını düşünür. Ona göre Tanrı'nın değişmezliği problemlidir. Çünkü baskıcı durumların var olmasına izin veren ve buyuran bir Tanrı imgesini yansıtır. Bu yüzden Daly kadınlar üzerindeki baskıcı ve şeytani durumlardan kaçınmak için Tanrı'nın değişmezliği ile ilgili teolojik bir farkındalık önerir.¹⁷⁴ Ona göre Hristiyanlık bağlamında Tanrı'yı değişmeyen bir kimse olarak düşünmek onu statik bir nesne konumuna getirmekte ve bu da Tanrı hakkında kullanılacak terimlerin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.¹⁷⁵ Aynı şekilde Tanrı'nın her şeye gücü yeten olduğu doktrinin klasik formülasyonu modern insanın yabancılaştırıcı bulduğu imge ve çağrışımlara dayanır.¹⁷⁶ Bu durum Tanrı'nın eril zamirlerle adlandırıldığı bir dünyada her şeye gücü yetenin sadece erkek olduğu fikrini aşılır.

Daly için her yerde varolan Tanrı aslında hiçbir yeri olmayan Tanrı'dır. Onun her yerdeki varlığı aslında her yerdeki yokluğudur. Bu yanlış adlandırma ataerkil

¹⁷¹ Wood, Johanna Martina a.g.e, ss.183-184.

¹⁷² Daly, Mary, a.g.e., s.180.

¹⁷³ Wettler, a.g.e., s. 85.

¹⁷⁴ Daly, Mary, a.g.e. s.83.

¹⁷⁵ Daly, Mary, a.g.e. s.19.

¹⁷⁶ Daly, Mary, "Church and The Second Sex" s.182.

Tanrı'nın özü olan uğursuz yokluğu maskelemek içindir.¹⁷⁷ Nihayetinde Daly problemli olarak gördüğü bu konular için 'baba'nın ölmesi gerektiğini ileri sürer.¹⁷⁸

Daly, ataerkil toplumların oluş mitleri etrafında döndüğünü bir modelden bahseder. Ona göre dünyevi varoluşlar baba Tanrı'dan gelmeyi ve ona dönüşü yansıtırlar. Hristiyan teolojisine göre bu varoluşa çemberine dölleyici söz olarak görülen kutsal ruh ta katılmıştır. Teslisin ikinci unsuru olan oğul babadan, kutsal ruh ise baba ve oğuldan çıkar. Bundan başka evrendeki tüm varlıklar son olarak ebedi bir saadet içinde birleşecekleri Tanrı'dan çıkar. Bu üçlü semboller sisteminde aynı sabit kaynaktan çıkan ve ona geri dönen dairesel bir varoluş modeli vardır.¹⁷⁹

Daly'ye göre kadınlar özgür olmak istiyorlarsa puta tapınma olarak gördüğü bu tarz kristolojik formülleri reddetmek zorundadırlar. Tanrı'nın İsa'da beden bulması da bu formüllerden biridir. Tanrı kadınların bilinçlerinde ne kadar sınırlı kalırsa kadınlar da İsa'yı üçlemenin ikinci kişisi olarak o kadar az düşüneceklerdir. Kadınlar erkek olarak bedenlenmiş Tanrı'yı reddettiklerinde İsa'nın eşsizliği de anlamını yitirecektir.

180

4-4- Mary Daly'nin Hristiyanlıktaki 'baba' figürüne bakışı

Hristiyanlık Mesih-isa merkezli bir dindir. Bu merkez ile ilgili en sağlam ve güvenilir kaynak kutsal kitap/yeni ahittir. Tanrı inancının temelinde teslis/üçleme vardır. Matta incilinde Mesih-isa'nın havarilerine 'Baba oğul ve kutsal ruh ismiyle vaftiz eyleyin.'¹⁸¹ şeklinde emir verdiği belirtilmektedir. Bu emir teslisin temel dayanaklarından olmuştur. Tek Tanrıcılığın hakim olduğu bir ortamda ortaya çıkmış olan Hristiyanlıkta teslis in yer alması; Mesih-İsa'ya olağanüstü özelliklerin atfedilmesinin hatta isanın Tanrılaştırılmasının teolojik bir sonucu olarak görülmektedir.¹⁸²

¹⁷⁷ Daly, Mary, "Gyn/ Ecology", s.54.

¹⁷⁸ Wood, Johanna Martina, a.g.e., s.167.

¹⁷⁹ Daly, Mary, "Gyn/Ecology", s.28.

¹⁸⁰ Daly, Mary, "Beyond God The Father",s.69.

¹⁸¹ Kitab-ı Mukaddes,Matta 28:19

¹⁸² Günay, Tümer - Küçük, Abdurrahman "Dinler Tarihi", Ocak Yayınları, Ankara 2002, ss. 386-387.

Hristiyanlıkta teslisin ilk ve asıl unsuru babadır. Baba olmak yaratmak, dünyaya getirmek yani sembolik olarak Tanrı olmak anlamına geldiği için Tanrı baba olarak adlandırılır. Aslında burada önemli olan insan ya da Tanrı olmak değil yeniden üretim ve yaratmanın baş aktörü olarak görülen erkek olmaktır.¹⁸³ Binlerce yıl boyunca ‘toprak anamız’ sözünün sonradan ‘göklerdeki babamız’ sözüne devşirilmesinin altında yatan neden budur. Tüm bir Hristiyan inancı bu söz çerçevesinde ataerkil bir zihniyetle şekillenmiştir. Soyun devamlılığını sağlamada kadının katkısını sadece taşıyıcılığa indirgeyen babasoylu ve ataerkil aile kurumu ile toplum sağlam bir birliktelik oluşturmuşlardır. Baba, Tanrının yeryüzündeki otoritesinin temsilcisidir. Bu yüzden babalık sadece fiziksel bir özellik olarak anlatılmamış, Tanrı’nın dünyayı yaratma kudretinin dünyadaki yansıması olarak nesilden nesile aktarılan bir öğreti haline gelmiştir.

Babalık konusunda geleneksel Hristiyan teolojisinin üzerinde Plato ve Aristoteles’in görüşlerinin etkili olduğu söylenmektedir. Aristoteles’in politika adlı eserini referans olarak gösteren Freeland’a göre Aristoteles’in dünyası bir tarafın diğerine egemen olduğu karşıtlıklardan oluşur. Ona göre ruh beden üzerinde, akıl duygu üzerinde, erkek te kadın üzerinde egemendir. Yalnızca erkeklere özgü olan saf akıl Tanrısal ruh ile ilişkilidir ve yeryüzündeki her şeyden üstündür. Dolayısıyla erkeğin zihni, her türlü maddeden daha yüksek ve daha kutsaldır. Aristoteles’in eksik ya da sakat kalmış erkekler olarak tanımladığı kadınlar zihinsel bakımdan aktif ve yetenekli olan erkeklerden daha aşağıdadırlar.¹⁸⁴ Ona göre kadınlar yaşam için gerekli olan maddeyi sağlamaktan öteye gidemezler. İnsanın Tanrısal olanla bağlantılı kısmını yani formu ve ruhu sağlayan erkektir. Erkeğin cesaretini hükmedişinde kadının cesaretini ise itaatinde gören Aristotle, ‘Nasıl güzeli anlamak, tanımak için çirkinini bilmemiz gerekiyorsa erkeği tanımamız için de kadını bilmemiz gerekmektedir.’

¹⁸³ Delaney, Carol, “Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji”, (çev.S. Somuncuoğlu ve A. Bora) İletişim Yayınları İstanbul 2001, ss.26-27.

¹⁸⁴ Berktaş, Fatmagül, “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın”,ss:132-133.

der.¹⁸⁵ Bu düşünceleriyle Aristoteles'in hristiyan teolojisinin kadına ilişkin dogmatik anlayışın temelini oluşturduğu belirtilir.

Batı düşünce geleneğinin temelini oluşturan dualist felsefeyi sistemleştiren Platon'a göre ruh maddesel olmayan değişmez ve ölümsüz gerçek evrene, beden ise geçici ve ölümlü evrene aittir. Akılcı ruhlar daha doğuştan erkeklere verilirken daha aşağı görülen ruhlar kadınlara verilmiştir. Bu yüzden tam bir insan sayılmayan kadınlar erkekler tarafından yönetilmelidirler. Tüm bu görüşler ışığında Daly, ataerkil Hristiyanlığın kadınlara sadece tek bir amaç belirlediğine inanır: doğurma.¹⁸⁶

Mary Daly feminizmin Hristiyanlığa karşı vermiş olduğu cevaptır. O ve onunla aynı duyguları paylaşan birçok feminist ataerkinin tarihsel kökenini ve tabiatını anlamaya çalışarak ataerkil önyargılardan uzak bir dünya inşa etmek için mücadele vermişlerdir.¹⁸⁷

Daly'ye göre Hristiyanlık kadınları baskı altına alan ataerkil sistemin özüdür. O Hristiyanlık sistemi içinde yer alan bir kişi için eril Tanrı anlayışının ne kadar tehlikeli olabileceğini gösterir.¹⁸⁸

'Göklerdeki cennette yaşayan sakallı biri olarak Tanrıyı resmetmek akıllı insanlar için çocukça bir şeydir. Onlar kendi inançlarının bu kavramların ötesinde olduğunu düşünürler. Eğitimli her yetişkin için bu aynıdır. Bununla birlikte teologların, vaizlerin ve saf, kendi halinde inanan insanların zihinlerinde açık ya da bilinçli olmasa da Tanrı'nın eril olarak barındığına dair küçük te olsa deliller vardır.'¹⁸⁹

¹⁸⁵ Freeland, Cynthia, "Nourishing Seculation: A Feminist Reading of Aristotelian Science. In Bar On, B. (ed.) Engendering Origins: Critical Feminist Readings in Plato and Aristotle", State University of New York Press, Albany 1994, ss.145-146.

¹⁸⁶ Wood, Johanna Martina, a.g.e., s.177.

¹⁸⁷ Laffey Alice I., "Daughters Of Abraham" ss.50-51.

¹⁸⁸ Hudson, Rebecca "In the World But Not Of It: A Critique of American Evangelical Views of God and the Material", Stirling, United Kingdom July 2012, s.68.

¹⁸⁹ Daly, Mary, "Church And The Second Sex" s.180.

Hristiyan erkekler bile Tanrı için eril bir imge tasarlanmasının ne kadar problemli olduğunun farkındadırlar. Bu, sevgi ya da merhamet Tanrı'sı olamaz çünkü Tanrı vücutlaştırılmaz. Yine de bu güçlük tüm Batı Hristiyan teolojisine yayılmış durumdadır.¹⁹⁰ Tanrı'nın bu eril sembolizmi, erkeği kadın üzerindeki otoritede dengesiz bir konuma getirerek cinsiyet ayrımcı hiyerarşiyi güçlendirir.¹⁹¹

Daly, Yahudi-Hristiyan geleneğin zaten hasta olan toplumu kışkırttığına inanır.¹⁹² Hristiyan üçlemesini babalar ve oğullar arasındaki kapalı sistemi temsil eden tüm eril oluşumların paradigması olarak tanımlar.¹⁹³ Hristiyanlığı baskıcı yapanın sadece cinsiyetçilik değil, Tanrının baba ve eril İsa sembolü olduğu ifade eder.¹⁹⁴ İsa, Tanrı için belirgin bir imge, sembol ve metafordur.¹⁹⁵ Dolayısıyla Kristolojik doktrinin temel niyeti ataerkil nihai çözüm yani kadının silinmesidir.¹⁹⁶

Hristiyanlık bakış açısıyla yeryüzündeki tek iyi kadın bakire Meryem'dir. Kilise Meryem'i de cinsiyetini nerdeyse reddederek, onu 'onurlu' bir erkek konumuna getirerek kabul eder.¹⁹⁷ İsa'nın vaftizde yeniden doğuşu ve Meryem olmaksızın yeniden canlanması eril Tanrı sahnesinden kadını tamamen silmiştir. İsa kendi kendisinin annesi olmuştur.¹⁹⁸ Böylelikle tabii erkek üstünlüğünü dile getiren ataerkillik, hem İncile dayalı Tanrı imajının erkek olması hem de Tanrı'nın hulûlü olan İsa'nın erkek olmasıyla nedeniyle yine kendini haklı görür. Mary Daly'nin meşhur ifadesiyle Tanrı erkek olduğu zaman erkek de Tanrı olmaktadır.

Bu düşünce şekli günümüzde Hristiyan Kiliselerinin çeşitli kollarında kadınların rahip olarak atanmasına karşı toplumun bazı kesimlerinin göstermiş olduğu tepkilerde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki kadının ruhunun olup olmadığı, dolayısıyla insan

¹⁹⁰ Hudson, Rebecca, a.g.e. s.69.

¹⁹¹ Daly, Mary, "Beyond God The Father" s.4.

¹⁹² Daly, a.g.e.,s. 47.

¹⁹³ Durham, a.g.e., s. 20.

¹⁹⁴ Masıraliev, Şumkar, "John Hick'in Uluhiyeti Işığında Hristiyan Teizmin Felsefi Güçlükleri" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi 2007 s.4.

¹⁹⁵ Masıraliev, a.g.e., s.5.

¹⁹⁶ Daly, Mary, Gyn/Ecology ss.88-89.

¹⁹⁷ Laffey, Alice I., a.g.e. s.51.

¹⁹⁸ Daly, a.g.e., s.87.

sayılıp sayılamayacağını tartışan Ortaçağ babalarından daha ileri giden görüşlere dahi rastlanmaktadır.

4-5- Mary Daly'nin Post Hristiyanlık hakkındaki görüşleri

Post hristiyan ya da post hristiyanlık, günümüzde gelişen teknoloji, insan ilişkileri, bilgiye anında ulaşım kolaylığı, değer yargılarının esnekleştiği dünyamızda muhafazakar hristiyanların, hristiyanlığı ilk zamanlarında olduğu gibi yaşamadıkları gerekçesiyle itham ettikleri kişi ya da grupları tanımlamak amacıyla kullanılır. Post hristiyanlar İsa zamanında geçerli olan temel hristiyan akıdelerini yaşamamanın günümüz toplumunda imkansız olduğunu düşünerek esnek bir toplum yaratılabilmesi için inanç esaslarının değiştirilmesi gerektiğini vurgularlar.

Beyond God The Father kitabında Daly, Hristiyanlığın post hristiyanlığa göre açıklamada güçlüklerle karşılaşılan üç Tanrı tanımını şöyle değerlendirir:

4-5-1- Açıklama Tanrısı:

Bir çocuğun acı çekmesi ya da ölmesi gibi insanların algılamakta, kabullenmekte ve açıklamada güçlük çektikleri durumların yine Tanrı'nın iradesi ile açıklanması durumudur. Daly bu Tanrı'nın sosyal, ekonomik, psikolojik acı çekme ve haksızlığı yok etmeyi vaat etmediğini vurgular. Kadınların, Tanrı'nın planı denilen şeyin erkeklerin kendi yetersizliklerini ve kötülüklerini örtme yolu olduğunun farkına varmalarını ister.¹⁹⁹

4-5-2- Diğer Dünya Tanrısı

Daly bu Tanrı'yı ölümden sonra ödüllendiren ve ceza veren Tanrı olarak tanımlar. Kadınlar kendilerini bu idolden karşı bir dünya yaratarak kurtarmalıdır. Bu idol ancak kadınlar bu dünyada dolu ve zengin bir hayat yaşadıklarında tahttan inebilir.

¹⁹⁹ Daly, Mary, "Beyond God The Father", s.30.

4-5-3-Günahların Yargıcı Olarak Tanrı

Günahların yargıcı olarak Tanrı özellikle kadınlarda insanın kendine zarar verici, yıkıcı suçluluk duygularını yükseltir. Kadınlar bu Tanrı'dan mental ve fiziksel olarak acı çekerler. Örneğin Daly kadınlara doğum kontrolü ve kürtajın yanlış olduğunun, eşlerine itaat etmeleri gerektiğinin söylendiğini belirtir. Kilise ritüellerinin kadınları küçülttüğünü, fiilen ve sembolik olarak onları pasif olmaya zorladığını vurgular.²⁰⁰

Günahların yargıcı olan Tanrı herhangi bir sorumluluk ve limit olmaksızın 'cadı yakma' adı altında kadınların işkence görmesine izin vererek 'Eziyet Haçı Mitolojisi'nin Tanrısı olmuştur.²⁰¹ Bu sebeple Daly 'Haç Simgesi altında iyi ve akıllı kadınlar işkence gördü ve yakıldı.'²⁰² demektedir. Ona göre, Tanrı'nın günahları yargılama rolü ataerkil statükoyu devam ettirmek için politik bir araç olmuştur.²⁰³

4-6- Mary Daly 'nin kiliseye karşı olan tutumu

Daly'nin Church and The Second Sex (Kilise ve İkinci Cins) kitabında temel konusu, kilise üyesi olarak kadın-erkek eşitliğini tartışmaktır. Kitabında kadına karşı Hristiyan teolojisinin eril önyargılarını ortaya çıkarır ve bunların kilise içinde kadın üzerindeki uygulamalı ve psikolojik sonuçlarını gösterir. Tüm ataerkil sosyal kurumların yapı taşı olarak kilise, özellikle de Katolik kilisesi üzerine yoğunlaşır. Kilisenin kadınları ya Havva örneğindeki gibi şeytanlaştırdığını ya da bakire Meryem örneğinde olduğu gibi kutsallaştırdığını gözlemler.²⁰⁴

Daly'e göre Katolik kilisesi baskın bir şekilde önyargının ve anakronizmin* son kalesi olan erkek egemen bir kurumdur. Kilisenin kadınlar hakkında hem bakire hem

²⁰⁰ Daly, a.g.e. s.31.

²⁰¹ Daly, Mary, "Gyn/Ecology" s.95.

²⁰² Daly, a.g.e.,s.195.

²⁰³ Daly, Mary, "Beyond God The Father", s.31.

* Türk dil kurumu güncel sözlükte kelime tarih yanılığı olarak geçmektedir.

²⁰⁴ Dörschel, Funda Başak "Female Identity : Rewritings Of Greek And Biblical Myths By Contemporary Women Writers", April 2011. s.22.

de fahişe olarak düşündüğü dualistik bakış açılarını uzlaştırmayı reddetmeyi sürdürdüğüne inanan Daly Katolik kilisesini kadını ‘diğer’ konumuna sokan ve aşağılayan kadın düşmanı bir kurum olarak görür. Kadınların Katolik kilisesi tarafından maddi-somut olanla sınırlandırıldığını ve arzu, günah ve şeytana uymanın bedenleşmiş hali olarak sembolize edildiğini öne sürer. Ayrıca Katolik kilisesinin kadınları temele koyduğunu söyleyerek göz boyadığını gerçekte ise medyaya, politik, dini, ve sosyal kurumlara olan etkisiyle kadınların toplum içinde aktif olarak kendilerini geliştirmelerine engel olduğunu düşünür.²⁰⁵

Kilise, bir ideolojik silah olarak dini, hem ideolojik hem de baskı unsuru olarak kullandığı mahkemeleri ve hukuk sistemiyle, anaerkilliğin izlerini silerken; modern ve rasyonel bilimin de, doğa üzerindeki egemenliğini kuramsallaştırdığına inanır.²⁰⁶

Hristiyan ataerkil ideolojinin kilisede ve toplumda kadına yönelik baskıyı meşrulaştırması pek çok ciddi soruyu da gündeme getirmiştir. Hristiyanlık doğuştan ataerkil midir ya da İsa’nın mesajlarından biri olan ‘kadınlar için özgürlük’ zamanın ataerkisi içinde yok mu edilmiştir?²⁰⁷

İlk dönem kilise babaları tüm kadınları Havva’nın kızları dolayısıyla günahın taşıyıcısı ve tüm kötülüklerin kaynağı olarak görmekteydiler.²⁰⁸ Onlara göre kadın Adem’ den sonra yaratıldığı için ikincil olarak konumlandırılmalıdır. Örneğin Irenaeus’un* ‘Havva itaatkar olmadığı için hem kendinin hem de tüm insan ırkının ölümüne neden oldu. Meryem ise itaati ile hem kendinin hem de tüm insan ırkının kurtuluşu oldu.’ dediğini söylenir. Havva’nın günahı yüzünden cezalandırılan kadınların toplumsal hayat içinde ötekileştirilmeleri son derece doğaldır.²⁰⁹

²⁰⁵ Daly, Mary, “The Church And The Second Sex”, ss.53-54.

²⁰⁶ Kaya Erdem, Sayılğan Burcu Özge Baydaş, a.g.e. s.108.

²⁰⁷ Hines, Mary E. “Feminism And Theological Language”, Washington Theological Union , M. Carnel - Mc Enroy , St. Meinrad School Of Theology , ss.1-4.

*130-202 arası yaşadığı söylenen kilise babası

²⁰⁸ Ruether, R. R. a.g.e., s.65.

²⁰⁹ Laffey Alice l. a.g.e., s.55.

Daly, Katolik kilisesinin kadının gücünü ve enerjisini, hipnotize edici bakire Meryem sembolüyle kullanmaya çalıştığını düşünür.²¹⁰ Gerçek niyeti tam tersiyken Meryem'i kullanarak kadının statüsünü yüceltmeye çalışır görünür.²¹¹ Kadınların kendileri için karar vermelerine izin vermekten korktuğu için kürtaşı cinayet, fetüsü çocuk olarak adlandırarak coşkulu bir dil kullanır.²¹²

Daly, kilisenin erkeklere öncelik vermesinin nedenlerini araştırır. Bu durum Daly'ye göre Yahudiliğin Tanrı'yı 'Baba' olarak kişileştirmesinden kaynaklanmaktadır. İncil'de, komünionda*, ve teolojide baba, oğul, lord, kral gibi hitaplar ve eril zamirler kullanılarak kutsal güce, erkek cinsiyeti atfedilir.²¹³ Pek çok dünya dini Tanrıçalara sahipken İbrahimi gelenek Tanrıyı sadece erkeğe özgü terimlerle tanımlar. Politikasını sadece erkeklerin piskopos ve rahip olmasına izin vererek şekillendirmiştir. Çünkü erkekler kadınlardan ziyade Tanrı olarak düşünülmüştür.

Daly, Hristiyanlık ritüellerinin askeri kavramlarla ilintili olduğuna da değinmiştir. Örneğin kiliseye göre vaftiz olanlar inananlar ordusuna katılırlar. Başka bir deyişle İsa'nın askerleri olurlar.²¹⁴ Wirginia Woolf da bu konuyla bağlantılı olarak askeri geçitler için erkek eril merkezli mitler tanımlamasını yapar. Ona göre erkeklerin giydiği en gösterişli kıyafetler asker olarak giydikleridir.²¹⁵ Askeri geçit törenleri içinde erkeklerin sonu ölüm olabilecek bir savaşa yürümeleri ataerkinin nekrofilisini** yansıtmaktadır. Asker ve ordu kelimelerinin zihinlerde eril bir yansıması olduğu açıktır. Bu görüşler ışığında Mary Daly, Katolik kilisesinin ataerkillik üzerine kurulduğuna inanır²¹⁶ ve kilisenin erkek merkezli yapısını göstermeyi amaçlar.²¹⁷

²¹⁰ Daly, Mary, "Beyond God The Father" s. 90.

²¹¹ Daly, a.g.e., s.122.

²¹² Daly, a.g.e., s.160.

*İsa'nın çarmıha gerilmeden önce havarilerle yediği son akşam yemeğinin anılması

²¹³ Dörschel, a.g.e., s.245.

²¹⁴ Daly, a.g.e., s.28.

²¹⁵ Daly, a.g.e., s.33.

**ölü sevicilik

²¹⁶ Arroyo, Anthony m. Stevens, "Mary Daly & Catholic Feminism"

<http://www.faithstreet.com/onfaith/2010/01/25/Daly-catholic-feminism/4476> (28.03.2016)

²¹⁷ Dörschel, a.g.e., s.245.

Daly, 'Beyond God The Father' kitabında Hristiyanlık'taki Tanrı figürünün statik, despot ve hepsinden önemlisi erkek bir figür olduğunu belirtir.²¹⁸ Tanrı erkek olarak düşünüldüğü için kilise bünyesindeki din adamları da erkek olmuştur.²¹⁹ Bu baba figürünün kadınları ezmek için kullanılan semboller sisteminin merkezi olduğunu söyleyerek Yahudi-Hristiyan geleneğindeki peygamber İsa'nın erkek olduğunun altını çizer.²²⁰ Bundan dolayı kadınların dini yaşamaları beklenen kurumlar içinde ötekileştirildiklerini, bunun toplumdan kovulmayla bir tutulması gerek bir tutum olduğunu söyler.²²¹ Bu dini boyun eğdirmeyeyle diğer tüm sosyal, ırksal, ekonomik ve politik baskı da haklı gösterilmiştir. Daly, kitabında dil vasıtasıyla kurulan ataerkil kategorilerin kadınların bedenleri ve zihinleri üzerinde bir tür 'çete tacizi' gibi hareket ettiklerini söyler.²²² Yani kadınlar ve bedenleri ataerkil değer, gelenek ve varsayımlara göre erkekler tarafından tanımlanır.²²³

Daly, Hristiyan dökümanlarını analiz ederek açık bir biçimde zıtlıklar barındırdıklarını ileri sürer. Tüm insanlığın değerli olduğunu ileri süren Hristiyan öğretileri ile baskıcı, kadın düşmanı fikirler arasında zıtlıklar olduğuna işaret eder.²²⁴ Daly'e göre kadınların sahte bir biçimde övülmesi ve kadınlar hakkında küçültücü öğreti ve pratikler arasında mantıksızlık vardır. Hristiyanlık'taki kadınlar ile ilgili görüş ve uygulamalar tamamıyla zıttır.²²⁵

Daly, İncil yazarlarının, o zamanların kadın karşıtı erkekleri olduğunu söyleyerek Tanrı'nın kadın için planının ne olduğunu bilmenin İnciller referans alınarak ulaşılabilecek bir bilgi olmadığını belirtir.²²⁶ Eski Ahit yazılarının kadını aşağı ve boyun eğen olarak resmettiğine inanır. Eski Ahit'te kadınlar özellikle erkek çocuk doğurup annelik yoluyla saygınlık kazanırken, çocuksuz evlilikler için suçlanırlar. Eski Ahit ayrıca babaların kızlarını köle olarak satma hakları olduğunu ifade eder. Havva'yı

²¹⁸Daly,a.g.e., s.13.

²¹⁹ Laffey Alice L., a.g.e., s.6.

²²⁰ Daly, a.g.e., s.4.

²²¹ Dörschel, a.g.e., s.23.

²²² Daly, a.g.e., s.152.

²²³ Dörschel, a.g.e., s.23.

²²⁴ Wood, a.g.e., s.132.

²²⁵ Daly, a.g.e. s.74.

²²⁶ Daly, a.g.e., s.75.

baştan çıkaran, aşağı, ahlaksız ve akılsız olarak resmeder. Daly, düşüş mitini* kadınların aşağı olduğu inancını sürdürmek için kadın düşmanı bir girişim olarak görür. Eski ahit kadını üreyen bir hayvan olarak resmederken erkekleri fatih olarak resmeder.²²⁷

Yeni Ahit'i analizinde ise Pavlus'a ait metinlerin anti feminist pasajların en çarpıcı örnekleri olduğunu söyler.²²⁸ Pavlus toplumdaki düzenle ilgileniyordu ve kilisenin iyi imajını devam ettirmenin gerekli olduğuna inanıyordu. Bu yüzden kadınların kilise içinde konuşmasına izin vermedi. Dolayısıyla Hristiyan topluluklarındaki kadınlar iyi yerler edinemediler.²²⁹

Daly, ayrıca kilise babalarının yazılarının kilise içindeki kadın problemini ortaya çıkardığına inanır. Augustine, Clement of Alexandria, Origen'in kadınlar hakkındaki görüşlerinden alıntılar yapar. Kilise babalarının, kadınların cinsiyetten doğan sınırlarını sadece inançlarıyla aşabileceklerini söylediklerini belirtir. Kadınlar bunu başarırlarsa bu onların çabaları sonucu değil de insanlığın parçası olabildikleri için verilen ilahi bir hediye olarak görülür. Kilise babalarının zihninde insan doğasındaki soyluluk ve değer erkeklerin karakteristik özellikleridir. Kadınlar tam bir insan olarak değerlendirilmezler.²³⁰

Kadınların daha aşağı olan statülerinin kilise kanunu ve gelenekler tarafından yaratıldığına inanan Daly buna örnek olarak bir kocanın eşini dövebileceğini söyleyen kilise kanununu gösterir.²³¹ Kadınlar erkeğin mülküydü ve kilisenin karmaşık evlilik kanunları erkeklerin kadınları suistimal edebilecekleri pek çok fırsat yaratıyordu.²³²

Kilise Daly'nin gözünde onun ve tüm kadınların düşmanıydı.²³³ Kendini dünyanın geri kalanından ayrı bir yerde bir liman, bir tapınak olarak görüyordu.

²²⁷ Daly, Mary, "Church And The Second Sex", s. 79.

²²⁸ Wood, a.g.e., s.133.

²²⁹ Daly, a.g.e., s.80.

²³⁰ Daly, a.g.e., s. 89.

²³¹ Daly, a.g.e., s. 97.

²³² Daly, a.g.e., s.98.

²³³ Wood, , a.g.e., s.134.

Tanrı'nın araçları olarak erkek rahipler tarafından verilen günah çıkarma ya da rehberlik etme gibi sakramentlerle toplum için iyileşme hizmeti verdiğini düşünüyordu.²³⁴

Rahiplerin kilise içindeki rolü çok önemliydi. Rahiplerin çoğu erkekti ve ataerkiyi asla eleştirmiyorlardı. Daly, Eski Ahit'teki rahiplerin cinsiyet ayrımcı olduğunu öne sürer ve Zion*'dan ve Yahve**'yi yanlış Tanrılar için terk eden İsrail'den bir fahişe olarak bahsettiklerini belirtir. Daly'e göre bu, ataerkil rahiplerin kadınları özgürleştirmeye yönelik bir mesaj iletmediklerinin kanıtıdır.²³⁵

Daly, kiliseyi yeni bilgilere kapalı olmakla suçlarken Papa'nın 'İsa'nın yeryüzündeki vekili olarak adlandırılmasını da eleştirir. İsa'nın kutsallığının erkeklere 'erkek-Tanrı'nın temsilcileri oldukları hakkını verdiğine inandıklarını söyler.²³⁶ Oysa kadınlar ataerkil dünyada yaşadıkları korkunç deneyimlerden kendilerini ataerkil bir kutsallığın ya da oğlunun kurtaracağını kabul etmezler. Bu yüzden Mary Daly kilisenin kullandığı eril imgeler ve dilin geçerliliğini kaybettikçe, tüm insanlığın erkek bedeninde vücut bulduğu fikri azaldıkça insanlarda varoluş güçleri hakkında bir uyanma olacağına inanır.²³⁷

Tüm bunlar çerçevesinde Daly 'sisterhood - kız kardeşlik tanımını geliştirmiştir. Kız kardeşlik kadın varoluşu, kadınlarla kenetlenmenin yeni bir yoludur. Kız kardeşlik ile kadınlar birbirlerine kadınlığı hatırlatarak kendilerini iyileştirebilirler. Daly, kadınların kendilerini feda etme noktasına gelmeden destek olma güçlerini kendilerine ve diğer kadınlara aktarmaları gerektiğine inanır. Kız kardeşliği dışıl varoluşun kilise ve İsa karşıtı bir ikinci gelişi olarak tanımlar.²³⁸

* Yahudilere vaat edilmiş topraklar

** Kitab-ı Mukaddes'te geçen Tanrı'nın gerçek ismi

²³⁴ Daly, Mary, "Beyond God The Father" s.162.

²³⁵ Daly, a.g.e., s. 163.

²³⁶ Daly, a.g.e., s.139.

²³⁷ Daly, a.g.e., s. 71.

²³⁸ Daly, a.g.e., ss.140-162.

Kadınlara yönelik ortaçağda görülen cadı yakma gibi işkenceleri kilisenin insanlığı kontrol edebilmek için bilgiyi kontrol etme çabası olarak görür.²³⁹ Var oluşçuluktan etkilenecek her birey tarafından tecrübe edilip ulaşılabilecek cinsiyetsiz bir kutsallık anlayışı oluşturmaya çalışır. Bu amaçla tasarladığı cinsiyetsiz Tanrı anlayışının kadın varoluşunu eril otoritelerin onayına gerek duyulmadan mümkün kıldığını düşünür.

4-7-Daly'nin Hristiyanlık'taki yedi ölümcül günahı incelemesi

Hristiyan geleneğinde özellikle ortaçağda kötü ruhlar bazen hem sebep hem de canlı bir örnek olarak yedi ölümcül günahla eşleştirilmiştir. Günahların standart bir listesi şöyledir:

Gurur
Açgözlülük
Öfke
Şehvet
Oburluk
Kıskançlık
Tembellik

Feminist yolculuk kadını kurban durumuna getirmek için tüm bu günahların, günah kelimesinin tüm kullanımlarının ötesinde yanlış isimlendirildiğini gösterir. Ona göre kadının yolculuğu bu kullanımlardan kendini kurtarması ile başlayacaktır.²⁴⁰ Bu noktada Daly filmlere ve kitaplara da konu olan şeytan çıkarmadan (exorcist) bahseder. Sürekli olarak bir kadının bedenine giren kötü ruhların erkek bir din görevlisi tarafından çıkarıldığını belirten Daly, kötü ruhların neden hiç erkek bedenine girmediğini sorgular. Ona göre bu durumun sebebi erkeğin dolayısıyla İsa'nın ve Tanrı'nın kirletilmek istenmemesidir.²⁴¹

²³⁹ Daly, Mary. Gyn/Ecology, s. 218.

²⁴⁰ Daly, a.g.e., s.6.

²⁴¹ Daly, a.g.e., ss.6-7.

Günah (sin) kelimesini inceleyen Daly onun olmak (being) kelimesi ile aynı kökten geldiğini söyler. Ataerkinin kadın varoluşuna engel olmak amacıyla ortaya attığı günahlara karşın kadınların günah işlemeleri yani varolmaları gerektiğini vurgular.

Daly, geleneksel ölümcül günahlar listesinde ‘aldatma’nın anılmadığına dikkat çeker. Bunun nedeni erkek yapımı ahlak kavramını zihinlere işleyen ataerkinin kendi en büyük günahını isimlendirmemesidir. Ataerkil parazitler dini, askeri, akademik, hukuki törenlerin kılığına girerek dişil enerjiden beslendiklerini gizlerler.²⁴²

Günahları yeniden adlandıran Daly 8 gūnahtan şöyle bahseder:

4-7-1- Seramoniler

Ataerki yani Daly’nin deyimiyle fallokrasinin temel günahı aldatmadır. Ataerki tüm kurumlarına yansıttığı törenleriyle kadın varoluşunu yıkmaya çalışır. Daly bu törenlere örnek olarak vaftiz seramonisini gösterir. Havva’nın tüm insanlığı etkileyen günahını erkek bir papazın çıkarmasını kadın erkek herkes sevinç içinde izlemektedir.

4-7-2- Meslekler

Ataerkinin ölümcül gururu mesleklerde tezahür eder. Doğurma, yaşam verme gücüne sahip olmayan erkek jinekolog olarak bu kıskançlığını örtmeye çalışır.

4-7-3- Sahiplenme

Ataerkil açgözlülük dişil ruhun ve enerjinin şeytani bir biçimde sahiplenilmesidir. Bu sadece politik ya da ekonomik araçlarla değil aynı zamanda eril mitle de gerçekleştirilir

²⁴² Daly, a.g.e., s.24.

4-7-4- Tecavüz

Tüm ataerkil kurumların düşmanının ilk günahın müsebbibi olan kadındır. Erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddet öfke olarak yanlış biçimde adlandırılır.

4-7-5- Takıntı

Bilincin parçalanmışlığını yansıtan eril arzu sado-din tarafından yasallaştırılan eril ve feminen roller oluşturarak fetişizm ya da üreme organlarının üzerine yoğunlaşır.

4-7-6- Asimilasyon

Kadın soykırımına varan eril oburluk kadının ruhundan, etinden ve kanından beslenir. Daly'nin deyişiyle bu oburluk vampirlik ve yamyamlığa benzemektedir.

4-7-7- Eleme

Kadın düşmanı kıskançlık kendi kendini tanımlayabilen tüm kadınların elimine edilmesini ister. Sosyal hayatta kadınların bir statü edinmelerini engellemeye çalışır. Kendi olmayı başarabilen kadın ataerkinin en büyük düşmanıdır.

4-7-8- Parçalara ayırma

Ataerkil miskinlik kadını köleleştirdi. Bir zamanlar üretim sürecine aktif olarak katılan kadın ataerkinin silahları olan sosyal medya, din, politika gibi araçlarla sözde meşgul ama içi boş sosyal aktivitelere yönlendirildi. Bir zamanların en önemli sanayi dalı olan dokuma kadının tekelindeydi. Ama zaman içinde üreten kadın sadece çorap yamayan statüsüne indirgendi.

Bu 8 günah onları icat eden, kontrol eden ve yasallaştıran erkek egemen tüm kurumlarda vücut buldu ve başarılı bir şekilde uygulandı. Kendi varoluşunu

gerçekleştirmek isteyen her kadın bu günahlarla yüzleşmek zorundadır. Bizi Tanrıya ulaştıracak yegane şey budur.²⁴³

4-8- Mary Daly'nin ataerkiye bakışı

Daly'e göre ataerkillik, yaşamının sadece ölmek olduğu, icat ettiği makinalar tarafından yönetildiğinin farkında olmayan bir yanılgı iktidarı, bir robotlaştırma devletidir.²⁴⁴ O bu devlet içindeki bireyleri gözleri ve kulakları olan ama çocukluktan itibaren kör, sağır, sevgisiz ve isteksiz bir biçimde büyüyen bireyler olarak tasvir eder. Bu yüzden özellikle kadınların resmedildiği çerçeveleri kırmak için bir robot kırımına ihtiyaç olduğunu düşünür.²⁴⁵

Ana mesajı ölü sevicilik olan ataerkinin her türlü sınır ihlalini yasallaştırarak tüm gezegende hüküm süren bir taciz, tecavüz dini²⁴⁶, farklı formlar ve derecelerde evrensel bir ideoloji olduğunu belirtir.²⁴⁷ Bu yüzden din, etnik köken ve sınıf gözetmeksizin kadınlara baskı uygular; mahremi istilasını kutsadığını vurgular. Ona göre ataerki tüm dünya üzerinde sosyal, kültürel, politik, biyolojik ve dini kurumlar tarafından hayatın doğal düzeni olarak sunulduğu için bu önyargılı ideoloji yaşamaya devam etmektedir.²⁴⁸

Ataerkilliği yasallaştıran tüm dinler onun geniş şemsiyesi altındaki mezheplerdir. Tüm bu mezheplerin sembolik mesajı kadınların ümitsizlik olduğudur. Ataerkiye göre doğa ve kadın insanın gelişiminin önünde birer engeldir. Bu yüzden her ikisi de sömürülmeye, işkenceyle parçalanmaya, şiddete ve yağmalanmaya açıktır. Erkek egemen toplumda mülkiyet nesnesi olarak görülen doğa ve kadın sadece tüketilecek hammadde veya kullanılacak işgücüdür.²⁴⁹ Sonuç olarak kadınlar erkek şiddetinin nesnesidirler.²⁵⁰

²⁴³ Daly, a.g.e., s.25.

²⁴⁴ Daly, a.g.e., s.55.

²⁴⁵ Daly, a.g.e., s.39.

²⁴⁶ Daly, a.g.e., s.48.

²⁴⁷ Dörschel, a.g.e., s.26.

²⁴⁸ Dörschel, a.g.e., s.25.

²⁴⁹ Kaya Erdem, Sayılğan Burcu Özge Baydaş, a.g.e s.108.

²⁵⁰ Daly, a.g.e., s. 39.

Daly tüm dünyada cinsiyete dayalı bir kast sistemi olduğunu söyler.²⁵¹ Cinsel kast sisteminde somutlaşan varoluş erkek elitlerin kontrolü için bir nesnedir. Daly, ataerkil sistemde kadının sadece kültürün bir yönü olduğunu²⁵² başarılarının küçümsenip, gizlendiğini düşünür.²⁵³ Bunun için ataerki, teoloji, metafizik ve dil ile uyum içinde çalışır. Tüm bu kurumlar ataerkil ve kadın düşmanı gündemi yansıtır. Kadın ataerki tarafından kontrol edilen hayatın her katmanında birer kurban durumundadır.²⁵⁴ Bu durum erkekler tarafından yine erkekler için yaratılan peri masalları, popüler şarkılar, filmler, reklamlar, politik söylemler gibi²⁵⁵ sembolik ve dilbilimsel iletişim sistemiyle desteklenir.²⁵⁶ Tüm bu destek kadın yıkımına göre ayarlanır.²⁵⁷ Kadın meselelerini kontrol etmek için ekonomik kaynaklar kullanılır.²⁵⁸ Üniversitelerde kadınların beyni ataerkil sistem tarafından yıkanır ve böylelikle onlar ataerkinin yürüyen, konuşan birer temsilcisi olurlar.²⁵⁹

Daly, *Beyond God The Father* kitabında ataerkinin kadınlara karşı kullandığı dört aldatma stratejisini tanımlar:

4-8-1-Önemsizleştirme

Kadın problemleri savaş, açlık, ırkçılık gibi problemlere vurgu yapılarak önemsizleştirilir. Daly, kadınlara sorulan ‘Savaş, ırkçılık, çevre kirliliği gibi pek çok önemli problem varken yeniden kadın konusunda mısın ?’ “Neden dünyada bunca sorun varken feministler kadın meselesiyle ilgileniyorlar?” gibi soruları bu yöneme örnek olarak gösterir.

²⁵¹ Daly, *Beyond God The Father*, s.2.

²⁵² Daly, *Gyn/Ecology*, s.129.

²⁵³ Daly, *Beyond God The Father*, s.2.

²⁵⁴ Dörschel, a.g.e., s. 25

²⁵⁵ Daly, a.g.e. s.183.

²⁵⁶ Daly, a.g.e. s. 22.

²⁵⁷ Daly, *Gyn/Ecology*, s. 192.

²⁵⁸ Daly, *Mary, Beyond God The Father*, sf:113

²⁵⁹ Daly, *Mary Pure lust*, s.165.

4-8-2- Özelleştirme

İkinci yöntem kadınlar üzerindeki evrensel baskıyı gölgelemek için kadın problemlerinin tek bir yönüne odaklanmaktır. Örneğin “Kadın hakları mücadelesinde sadece kadınlar yer almalıdır. Çünkü ezilmek sadece kadınların sorunudur.” genellemesi kadın hakları mücadelesinin kadınların sadece kadın oldukları için ezildiğini iddia eder ve harekete tek bir noktadan bakar. Daly: ‘ Örneğin birinin kadınların hristiyanlık içinde yaşadığı bir problem hakkında ‘ Bu Katolik bir problem. Katolik kilisesi Ortaçağ’a ait dediğini duyarsınız.’ der.

4-8-3- Ruhsallaştırma

Somut, baskıcı gerçeklere bakmayı reddetmektir. Daly buna örnek olarak Tanrı'nın ne erkek ne de dişi olduğunu cinsiyetler ötesi bir ruh olduğunu söyleyen belirli dini metinleri alıntılamanı ataerkil otoriteleri gösterir. Bunlar zihinlerdeki Tanrı figürünün erkek olarak mühürlenmesi gerçeğini değiştirmez. Bu belirli pasajları kullanarak ataerkil ideoloji kadının baskıcı ideolojiye karşı protestosunu zayıflatmayı amaçlar.

4-8-4- Evrenselleştirme

Kadın problemlerine özel ilgiyi hak eden bir konudan ziyade insan özgürlüğü problemi olarak davranılmasıdır.²⁶⁰ “Sadece kadınların yaşam standartları kötü değildir, tüm insanlığın yaşam standartlarının yükseltilmesi gerekir” savunusu sınıfsal ezilmenin yanında, kadınların cinsiyete dayalı olarak ayrı bir ‘ezilmeye’ maruz kaldığını göz ardı eder.²⁶¹

Bu stratejilere ek olarak Daly, Gyn/Ecology kitabında farklı stratejilerden de bahseder.

²⁶⁰ Daly, Mary, “Beyond God The Father”, s.5.

²⁶¹ Öçal, Kübra Arslan, “Dişil Din Ve Eko-Feminist Bağlamda Latife Tekin Ve Muniar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları AnaBilim Dalı Ankara 2011 ss.42-44.

4-8-5- Silme

Ataerki kadınların yaşamlarını, sözlerini, anılarını, tarihten, sosyolojiden, dilden, politikadan ve dinden silerek onların geride kalan anlama ulaşmasını engeller.²⁶² Kadın, tarih, teoloji, edebiyat, politika ve felsefede göz ardı edilir. Daly buna örnek olarak cadı mahkemelerindeki kurbanları gösterir. Asıl kurban sayısının ataerki kayıtlardan silindiğini söyler.²⁶³

4-8-6- Tersine çevirme

Örnek olarak Adem'in Havva'yı, Zeus'un Athena'yı* doğurmasını verir.²⁶⁴ Havva adem in kaburga kemiğinden yaratıldığından ötürü kadına ait doğurganlığın kadından alınıp erkeğe verildiği görülmektedir.yine aynı şekilde doğacak çocuğunu kendisini tahttan indirir korkusuyla yutan zeus athenayı kafasında büyüyen bir yumrudan doğurmuştur. Bu yolla erkek ataerki haklarının yanı sıra bir kadının olabildiği her şey olmuştur.²⁶⁵

4-8-7- Suni kutuplaşma

Ataerki kadınları kandırma adına suni ikili zıtlıklar kurar. Örneğin erkek tanımlı feminizm anlayışı geliştirerek bunu ataerki medyadaki erkek tanımlı cinsiyet ayrımına karşı kullanırlar.

²⁶² Ratcliffe, Krista, “Anglo-American Feminist Challenges to the Rhetorical Traditions : Virginia Woolf, Mary Daly, Adrienne Rich”, Carbondale&Edwardsville, Southern Illinois University Pres 1996, ss.76-77

²⁶³ Daly, Mary Gyn/Ecology 8

*Hikmet ve Akıl Tanrısı Okeanid Metis, Zeus'tan hamile kalır. Zeus ise Gaia'nın 'Metis'in doğuracağı erkek çocuğun iktidarına el koyacak' şeklindeki kehanetine uyarak Metis hamileyken onu yutar.

Ama Athena ölmez daha sonra Zeus'un kafasından doğar Daha ayrıntılı bilgi için bkz: yunan mitolojisi, Richard buxton (çev: Ahmet fethi yıldırım)

²⁶⁴ Daly, Mary Gyn/Ecology 8

²⁶⁵ Dörschel, a.g.e., s. 31.

4-8-8- Böl ve fethet

Kadınlar arasındaki kız kardeşlik bağlarını koparmak isteyen ataerki işe anne-kız arasındaki bağdan başlar. Tarih kadının hemcinslerine yaptığı zulüm örnekleriyle doludur. Bu yanlış içinde kadınlar ataerki ideolojiyi sorgulamak, ona isyan etmek yerine birbirleriyle çatışırlar.²⁶⁶

Daly kadınlar için sunulan rol modellerin yine ataerki tarafından oluşturulduğunu gözlemler.²⁶⁷ En yaratıcı yazarların bile gelecek konulu kitaplarında kadınlar için hostes rolünden öte bir rol biçemediklerini söyler.²⁶⁸

4-9- Mary Daly'nin ataerki erkekçe genel bakışı

Weber'in tanımladığı şekliyle güç bir kısmının istemediği ve direnç gösterdiği bir toplumda arzulanan öğeleri ele geçirme yeteneğidir. Burada gücün kullanımını sağlayacak iktidar karşısında mutlak bir itaat bekler. Bilinen tüm toplumlarda güç dengesi ister ailede ve ister sosyal çevrelerde olsun erkeklerin çıkarlarına yönelik olmuş ve ataerki sözcüğü bu konuda özel bir öneme sahip olmuştur.

Mary Daly'e göre, ataerkilliğin kuralları yaşamın kendisine karşı sürdürülen erkek ve kadın arasındaki bir savaş durumudur. Bu savaş durumunu anlatma için Mary Daly, Gyn/Ecology kitabında erkeklerin kadınlara egemen olmak için uyguladıkları şiddet yöntemlerine değinmiş ve erkeklerin doğal şiddetini ataerkillik ve kadınların baskıya uğramasında belirgin bir etken olarak tanıtmıştır. Erkeklerin kadın varoluşuna buldukları nihai çözümün ataerki yani uysal, itaatkar, evcimen kadınlar yaratmak olduğunu söylemiştir.²⁶⁹ Hindistan'da evli kadınların kocalarının ölümünden sonra kendilerini yakmak zorunda olmaları (suttee), Çin'de kadınların ayaklarının sakatlayacak derecede sıkı sıkıya bağlanması, Afrika'da kadın sünneti, Avrupa'da bekâret kemeri uygulaması ve cadı avı, Amerika Birleşik Devletleri'nde jinekoloji

²⁶⁶ Daly, a.g.e., s.8.

²⁶⁷ Dörschel, a.g.e., s. 25.

²⁶⁸ Daly, a.g.e., s. 6.

²⁶⁹ Daly, a.g.e., s .193.

Mary Daly'nin geçmişte ve bugün kadın bedenlerine uygulanan şiddet konusunda verdiği örneklerdendir.²⁷⁰

Bu yüzden Daly ataerkil erkeği düşman ve kadın sefaletinin öznesi olarak tanımlar.²⁷¹ Eril mentalite tacizcidir²⁷² ; taciz, kadın katliamı ve savaş isteğindedir.²⁷³ Çünkü ataerkil erkek varoluşsal nedenden mahrum olan teknik nedenler tarafından idare edilir.²⁷⁴ Daly, ataerkil erkeklerin düşmanın kendileri olduğunu fark ettiklerinde tüm savaşların biteceğine inanır.²⁷⁵ Kadını şeytanla bütünleştirerek kendince doğrudan dindar olan erkek, özgürlüğü ancak kadın özgürlüğünde bulabilecektir.²⁷⁶

Ataerkil düzen içinde kadına ait her türlü alanı istila etme isteği içinde olan erkek gerçek hayatta yapamadıklarını teknolojik sembollerle yapmaya çalışmaktadır. Daly bu sembolleştirmeye örnek olarak erkeklerin 'Bu kitabın yazım süreci sancılı geçti.' gibi cümlelerini gösterir. Bu durumu erkeklerin sahip olamadığı kadın doğurganlığını kıskanmalarına bağlar. Daly'nin verdiği bir diğer örnek astronotlardır. Fetüse benzettiği astronotların rahim görevi gören uzay gemileri inşa ettiğini söyler.²⁷⁷

Daly'nin kadınlar ve erkeklerle alakalı var oluşsal çözümü kişisel ilişkileri kesmektir. Bu çözümü ile Daly, kendisi de erkekleri günah keçisine dönüştürdüğü, başka bir 'diğer' oluşturduğu düşüncesiyle eleştirilmiştir.

Daly'nin özcülüğü* geçen yıllarla beraber daha da artmış, kadınların erkeklerin tamamen ayrı yerlerde olmaları gerektiğini,²⁷⁸ kadınların ve diğer canlı formlarının hayatta kalabilmesi için erkek nüfusunun kesin olarak azalması gerektiğini söylemiştir.

²⁷⁰ Daly, a.g.e., s.28.

²⁷¹ Daly, a.g.e., s. 29.

²⁷² Daly, Mary, Beyond God The Father s.109.

²⁷³ Daly, a.g.e. s.114.

²⁷⁴ Daly, a.g.e. s.120.

²⁷⁵ Daly, a.g.e. s.198.

²⁷⁶ Daly, a.g.e. s.42.

²⁷⁷ Daly, Gyn/Ecology, s.43.

*Felsefede belli bir türe ait her varlığın o türe ait niteliklere sahip olduğunu iddia eden akım

²⁷⁸ Knutsen, Mary, 'Beyond God the Father – Towards a trinitarian theology of the cross: The challenge of Mary Daly and resources in the works of Jürgen Habermas and Paul Ricoeur for contemporary

4-10- Gelenek ve sado ayinler

Daly insan belleğinde bir şeyi kalıcı hale getirebilmek, zihne bir şeyi damgalamak için acının ona eşlik etmesi gerektiği söyler. İnsanoğlun ne zaman kendisi için bir bellek yaratmak gerektiğini düşünse işkence, kan ve kurbanların ona eşlik ettiğini belirtir²⁷⁹.

Kadın hareketleri içinde aktif bir feminist olan Mary Daly'nin amacı 'Sado-ayinler' olarak adlandırdığı kadınları katleden beş ayini ortaya çıkararak ataerkilliğin kadın düşmanı doğasını ortaya çıkarmaktı. Sado-ayinlerin ilki suttee idi.

4-10-1-Suttee

Suttee Webster'de Hindu kadının kocasının ölümünün ardından kendini gönüllü olarak yakması geleneği olarak tanımlanmaktadır. Daly'e göre gelenek terimi sıradan ve nötr bir kelimedir ve genellikle suttee gibi kadın katliamlarını tanımlamak için kullanılır. Bu katliamları meşru kılmak için rahipler Rig veda*'yı kendilerine göre yorumlayarak²⁸⁰ geleneğe dini bir rol vermişler böylelikle kadınlara iyi ve doğru olanın ölmek olduğunu öğretmişlerdir.²⁸¹ Bu konuda David ve Vera Mace:

'Gelenek ve ödev doğuda acı çekmek ve ölmekten başka hiçbir alternatifini olmayan dullar bıraktı. Pek çok vakada dullar ateşe gururla yürüdü. Bu onların derin bağlılıklarını göstermenin bir yoluydu. Eylemin uygunsuzluğunu bir tarafa bırakırsak doğulu kadınların gerçek aşkı batılı kadınlardan daha az bildiğini söyleyebilir miyiz?' demektedir. Daly bu yazarların 'Gururla ne demek?, Bir erkek için olan böylesi ölümlerde gururdan kim bahsedebilir?, Neden dul erkekler değil de dul kadınlar ateşe yürüyor?' gibi soruları silip attıklarını, batılı yazarların

Christian theology', 2 vols., PhD thesis, Faculty of Theology, University of Chicago, Chicago 1996, IL.s.171.

²⁷⁹ Daly, a.g.e. s.72

* Hinduizmin kutsal metinleri olan vedaların bir bölümü

²⁸⁰ Daly, a.g.e. s.77.

²⁸¹ Daly, a.g.e. s.78.

bu katliamı gerçek aşka adanmışlık olarak gördüklerini söyler.²⁸² Bu tip ritüellerde ölümlerden çok seramoniye odaklanılmasının amacının olayın şiddetinin görmezden gelinmesi çabası olduğuna değinir.²⁸³

4-10-2-Ayak bağlama

Daly ikinci sado-ayin olarak Çin'deki 10. yüzyılın ortalarından 1950lere kadar süregelen ayak bağlama geleneğini anlatır. Ayak bağlama 5-6 yaşına gelmiş kız çocuklarının ayaklarının çeşitli otlarla ovalayıp yumuşattıktan sonra bezler yardımıyla sarılmasıydı. Uygulamada parmakların ayak tabanına doğru bükülmesi ve zaman içinde kırılıp ayağın küçük bir şekil alması sağlanırdı. Soyluluk göstergesi sayılan küçük ayaklı olma kadınlar için çok önemliydi çünkü ayakları sarılmayan kadınlar evlenemez, evlenseler bile toplumun uygun görmediği kişilerle evlenebilirlerdi. Ayakları bağlanarak deforme olan bu kadınlar hayatları boyunca yardımsız yürüyemez; deformasyonun beraberinde getirdiği acı ve ağrıyla dolu bir hayat geçirmek zorunda kalırlardı.

Daly ayak bağlama geleneğinde çocuğun ayaklarını annesinin bağladığına dikkat çekerek anne ve kız arasındaki bağın daha o zamandan koptuğunu belirtir. Burada eylemi gerçekleştiren kadın olmasına rağmen arka planda yine erkeğin yani ataerkin istekleri yatmaktadır.²⁸⁴ Ayakları kırılarak yürüyemez hale getirilen kadınlar evlerinden çıkamayıp erkeklerin gözleri önünde bir yaşam sürdürdüler.²⁸⁵ Ama aynı erkekler politikaları gerektirdiğinde estetik anlayışlarını değiştirdiler. Zaman içinde anormal olan normal oldu. Estetik kaygılarla! kırılan ayak erkek tarafından artık estetik bulunmuyordu.²⁸⁶

Daly çocuklara anlatılan Sinderalla masalında küçük ayağın kadın güzelliği için elzem olduğu fikrinin subliminal olarak aşıldığını, kadınların en büyük trajedilerinin

²⁸² Daly, a.g.e. s.81.

²⁸³ Daly, a.g.e. s.87.

²⁸⁴ Daly, a.g.e. s.91.

²⁸⁵ Daly, a.g.e. s. 93.

²⁸⁶ Daly, a.g.e. s.92.

estetik kusurlarından dolayı evlenemeyecekleri imiş gibi yansıtıldığını belirtir.²⁸⁷ ‘Özü bozulmuş bir ayak erkek egemenliğin zaferidir.’ der.²⁸⁸

Daly günümüz dünyasında ayak bağlama olmasa bile zihin-idrak bağlamanın olduğunu savunur. Ayak eski şekline bir daha kavuşamayabileceğini ama zihnin feminist öğretiler sayesinde özüne kavuşabileceğini savunur.

4-10-3- Cadı avı

Cadı avlayan Avrupa’nın niyetinin kadınlardaki kutsal var olma kıvılcımını yani Tanrıça’yı öldürmek, parçalamak, güçlü kadını yok etmek; böylesi kadınların potansiyel varlığından toplumu arındırmak olduğu Daly’nin temel iddiasıydı. Daly, cadı denilerek yakılan kadınlara yönelik zulümleri kadın holokostu ya da kadın katliamı olarak tanımlayan ilk kişiydi. 16. ve 17. yüzyıllar arasındaki Avrupa’yı kadın katliamını sadece normal değil aynı zamanda örnek teşkil eden bir olay kabul eden bir toplum olarak adlandırdı.

Daly, Avrupa’nın cadı olarak adlandırdığı bu insanların o zamanların en bilge insanları olduğuna dikkat çeker. Kadınlar o dönemin otacılarıydı ama kilise ve oğulları tarafında nefret edilen kadının iyileştiren ruhani ve tıbbi bilgisi hristiyan zalimlere göre şeytani bilgi oldu. Kilise bu gücün kadınların elinde olmasından korktu. Bu yüzden de kadına ait bilgiyi kötülüğün gücü gibi göstermeye çalıştılar.²⁸⁹ İnsanları kandırmak için ‘insanoğlunu kontrol eden en etkili method gizemli bilgidir’ diyerek kadın otacılara karşı bir cephe oluşmasını sağladılar.²⁹⁰ Böylelikle işini iyi yapan yani iyileştirme bilgisi fazla olan kadın cadı damgası yedi.²⁹¹

²⁸⁷ Daly, a.g.e. s.98.

²⁸⁸ Daly, a.g.e. s.95.

²⁸⁹ Daly, a.g.e. s.136.

²⁹⁰ Daly, a.g.e. s.137.

²⁹¹ Daly, a.g.e. s.122.

Kilise cadılarını hristiyanlığa paganizmin mirası olduğunu söyledi.²⁹² Toplumun cadı avı ile arındırılması sadece bir vücut-beden politikası ile değil İsa'nın mistik vücudunun arındırılması olarak yasallaştırıldı. İsa'nın sadece kendi bedenine değil, bir de mistik bedene sahip olduğuna inanıldığı için kilisenin tüm üyelerinin içine alan bu mistik vücudun Tanrı tarafından istenilenleri yerine getirebilmek için saf tutulması gerekiyordu. Bu vücut sembolizmi papazlar tarafından heretiklerle mücadele etmek için geliştirildi. Yani vücudun genel sağlığı için hastalıklı organ yani kadınlar kesilip atılmalıydı.²⁹³ Bu noktada Daly, İsa erkek olduğu için erkeklere cadılık diye bir şeyin yakıştırılmadığını belirtir.²⁹⁴

Ortaçağ Avrupası'nda evlenmeyerek, ataerkil düzeni istemeyerek Tanrı-İsa-kiliseye karşı saygısızlık ettikleri düşünülen kadınlar da cadı olarak adlandırıldı.²⁹⁵ Tüm bu kadınlara karşı başlatılan cadı avı matbaanın bulunması ile birlikte Rönesans'tan sonra artarak²⁹⁶ normal bir durum haline geldi. Dönemin Francis Bacon, Rene Descartes gibi düşünürlerinin cadı avına karşı sessiz kalmaları ayrıca dikkat çekicidir.²⁹⁷ Az çok düşünen, soru soran kadınların Engizisyon'un hışmına uğradığı ve "cadılık" gerekçesiyle yakıldığı Ortaçağ Batısında kadının konumunu toplumun zihnine yer etmiş şu söyleyişle özetlemek mümkündür: "Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır: Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman."²⁹⁸

Daly, erkeklerin cadı avında kendi sadizmlerini örtmek için anne motifini kullandıklarını bunun için de işkence kurumlarına anne kilise –ana kilise adını verdiklerini belirtir.²⁹⁹ Cadı kelimesini kadın olarak okuduğumuzda kilisenin insanlık üzerindeki zulmü hakkında daha kapsamlı bir kavrayışa sahip olacağımızı vurgular.³⁰⁰

²⁹² Daly, a.g.e. s.138.

²⁹³ Daly, a.g.e. s.118.

²⁹⁴ Daly, a.g.e. s.119.

²⁹⁵ Daly, a.g.e. s.134.

²⁹⁶ Daly, a.g.e. s.121.

²⁹⁷ Daly, a.g.e. s.127.

²⁹⁸ Gürhan, Nazife, a.g.m.

²⁹⁹ Daly, a.g.e. s.125.

³⁰⁰ Daly, a.g.e. s.138.

Günümüzdeki cadı avının magazin, tv, gazete, billboardlar ile sürmekte olduğunu ve subliminal olarak kadın katliamı yapıldığını anlatır.³⁰¹

4-10-4- Kadın sünneti

Çoğunlukla Orta Afrika kabile toplumlarınca ve bazı güneydoğu asya ülkelerinde uygulanan kadın sünnetinin amacı kusurlu erkek olarak yaratılmış kadını saflaştırarak tam bir kadın haline getirmektir.³⁰² Kadınların ölümüne dahi yola açabilen bu gelenek ile hiçbir arzusu olamayan sadık! kadınlar sadece erkeksel amaçlar için yeniden inşa edilmektedir.³⁰³

Mary Daly kadın sünneti gibi Sado-ritüelleri en çok antropologların yasallaştırdığını söylemektedir. Bu ritüellerde kurbanı süsleyip şarkılar eşliğinde yürüyüşler yapılarak abartılan tören kısmı antropologların dikkati kurbandan ritüellere çekmektedir.³⁰⁴

Daly erkek sünnetini kadın sünneti ile bir tutan yazar ve düşünürlerin objektif olmadığını düşünür. Arnold Van Gennep'in kitabında kadın ve erkek sünnetini tek başlık altında toplamasını, Mircea Eliade gibi bir filozofun bile erkek törenlerini daha dramatik bulmasını 'Dramatik demek gösterişli demekse doğru söylüyor.' diyerek eleştirir.³⁰⁵

Daly Katolik kilisesini kendi üyelerine bile kadın sünneti uygulanırken uygulamaya karşı çıkmadığı için suçlar.³⁰⁶ Kadın sünnetini İslamiyetin ya da Hristiyanlığın bulmadığını ama durdurmak için de bir şey yapmadıklarını söyler.³⁰⁷ Bu zalimliğe sessiz kalıp onu sadece bir konu olarak çalışmayı ırkçılık olarak adlandırır.³⁰⁸ Suçladığı bir diğer kurum da Dünya Sağlık Örgütü'(WHO) dür. Daly'ye göre örgüt

³⁰¹ Daly, a.g.e. s.122.

³⁰² Daly, a.g.e. s.107.

³⁰³ Daly, a.g.e. s.103.

³⁰⁴ Daly, a.g.e. s. 107.

³⁰⁵ Daly, a.g.e. s.111.

³⁰⁶ Daly, a.g.e. s.102.

³⁰⁷ Daly, a.g.e. s.104.

³⁰⁸ Daly, a.g.e. s. 110.

kadın sünneti problemiyle baş etmek istememiş, kendi bünyesinde çalışan kadın üyelerine uygulanan bu zulmü sosyal ve kültürel temellere dayandığını savunmuştur.³⁰⁹

4-10-5- Psikiyatri

Psikiyatri genel tanımı ile akıl hastalıklarının teşhisi tedavisi ve önlenmesi ile uğraşan bilim ve hekimlik dalıdır. Daly'ye göre ise psikiyatri ilaçları günlük kutsal toplantılar olan yeni bir kilisedir. O, bu yeni kilisede psikiyatri seanslarını haftalık günah çıkarmalara benzetmektedir.³¹⁰ Psikiyatrik terapinin bir yaşam biçimine dönüşmesine karşı çıkarak kadının enerjisini duygusal ve ekonomik olarak sömürdüğünü söylemektedir.³¹¹ Nasıl ki Katolikler düzenli olarak kiliseye gidip kendilerini Tanrı'ya ibadet etmeye zorunlu hissediyorlarsa hastalar da düzenli olarak psikiyatriye gitme zorunluluğu hissediyorlar. Tüm dinlerde anlamsızlığa, ümitsizliğe karşı bir sığınak olarak ibadete bir sabitlenme olduğu için de terapiye yapılan her türlü eleştiri psikiyatırları korkutuyor.³¹² Aquinas'ın kutsal ruha küfretme dışındaki tüm günahların affedilebileceğini söylemesi gibi Daly de psikiyatriye küfretmenin affedilemez olduğununun zihinlere işlendiğini söylüyor.³¹³

Daly Roma Katolik sisteminde yedi sakramentten birincisinin resmi olarak vaftiz olarak tanımlandığını, kilisenin de vaftizi kutsayıcı lütuf ve erdemlerin insana geçişi olarak öğrettiğini söylemektedir. Vaftiz esnasında kullanılan suyun günlük hayatta terapi olarak karşımıza çıktığını, bu terapi seanslarının da kadınlar arasındaki birlikteliği ve desteği sekteye uğrattığını belirtmektedir.³¹⁴ Bu noktada Daly, terapi zincirini sadece kişinin kendine yaptığı yolculuğun kıracağını söyler.³¹⁵ Ona göre kadınlara ruhsal destek sağlayacağı düşünülen terapistler zihin jinekologluğundan başka bir şey yapmamaktadırlar.³¹⁶

³⁰⁹ Daly, a.g.e. s.101.

³¹⁰ Daly, a.g.e. s. 158.

³¹¹ Daly, a.g.e. s.174.

³¹² Daly, a.g.e. s. 175.

³¹³ Daly, a.g.e. s.156.

³¹⁴ Daly, a.g.e. s.158.

³¹⁵ Daly, a.g.e. s.176.

³¹⁶ Daly, a.g.e. s.155.

Daly psikiyatrinin yanı sıra tıp alanında kadınlara yönelik uygulamaları da feminist bir bakış açısıyla irdeler. Kadınları kusurlu erkek olmaktan kurtararak tam bir kadın haline getiren Saflaştırma mitinin günümüzdeki uygulamalarının tıpta rahim ameliyatları ile gerçekleştirildiğini belirtir.³¹⁷ Bu uygulamalar sırasında hastaya acı veren işlemlerin hasta ayıkken kadın hemşire tarafından gerçekleştirildiğini, doktorların ise hastaya ancak anestezi altında müdahale ettiklerini belirtir. Kadın doktor yok mu? eleştirileri karşısında ise Daly, kadın doktorların da ataerkil sistem içinde erkek tanımlı makaleler okuyarak erkek gibi yetiştirildiğini söyler.³¹⁸ Tüm bu arındırma işlemleri ile otonom bir benlik yani benliksizlik oluşturmaya çalışıldığını vurgular.³¹⁹

Teknolojik gelişmelerdeki ataerkilliği de eleştiren Daly özellikle klonlama ve dna yı yeniden programlama uygulamalarına değinir. Bu uygulamalar yoluyla erkek bilim adamlarının 'Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.' sözünün ışığında kendilerini Tanrı yerine koyduklarını 'klonlama ve dna'yı yeniden programlama Tanrı ile bir olma yolunda atılacak ilk adımdır.' dediklerini belirtir.³²⁰

4-11- Mary Daly'in kadına bakışı

Daly için kadının gücü radikal feminizm vasıtasıyla ataerkil kurum, anlam, ve değerlerden tamamen ayrılmasıyla başlar.³²¹ Tüm dini sistemler altındaki kadını değerlendirmenin ilk adımı, onları evrenin yüce ruhunun tüm bu saçmalıklardan sorumlu olmadığına ikna etmektir.³²² Ona göre ancak zihnimize sahip olan ataerkil şeytanları aforoz edersek orijinal, doğal geçmişimize ulaşabiliriz.³²³

Mary Daly "Beyond God The Father" eserinde, kadınların sahip oldukları özgürlüğün farkına vardıkları bir uyanıştan söz etmektedir. Kadınlar kendi aralarında

³¹⁷ Daly, a.g.e. s. 148.

³¹⁸ Daly, a.g.e. s. 172.

³¹⁹ Daly, a.g.e. s. 150.

³²⁰ Daly, Quintessence, s.1.

³²¹ Daly, a.g.e. s.2

³²² Daly, a.g.e. s.13

³²³ Berry. Daly, a.g.e. s.32.

sağladıkları dayanışma sayesinde kendi bilgilerini, deneyimlerini ortaya koyabileceklerdir.

“...Kadınlar, Tanrıyı, dünyayı ve kendilerini adlandırmak için sahip oldukları iktidarı kullanmakta özgür olmamışlardır. Yaradılış kıssasında Âdem hem hayvanları hem de kadını adlandırmıştır. Fakat kadınlar şimdi bu evrensel dayatmaların taraflı olduğundan dolayı yanlış olduğunun farkına varmaktadırlar. Erkek egemen toplum ve din tarafından kabul edilen bu adlandırmaların gerçeğin üzerine empoze edilen temelde baskıcı ve kabul edilemez olduğu yargısına varmışlardır. Bir bütün olarak algılanan bu önyargılı kavramlar, semboller ve objektif olmayan gerçekler özgürleştirilmelidir. Kadınlar birbirlerinin seslerini işiterek kendi geleneklerini, düşüncelerini ve kendi dünyalarını mümkün kılacaklardır. Gelecekte insanlığın manevi gelişiminin göstergesi olabilecek kız kardeşlik oluşumu kültürler arası bir fenomendir. Felsefe ve teolojide kadınlar “yeniden” değerlendirilmeyecek fakat yeni oluşumda katılımcı olacaklardır.”³²⁴

Mary Daly içinde bulunduğu çağı yeniden adlandırır. BE yani biophilic era (yaşam seveci çağ) necrophilic era’nın yani ölü seveci-ataerkillik çağının sona erdiğini işaret eder.³²⁵ Böylelikle ataerkillik baskının karşısına ‘biophilic’ kadın kavramı çıkar. Biophilic kadın yaşamı seven kadındır ve önceliği tüm biophilic yaşamı adlandırmaktır. Daly, biophilic kelimesini seçmesini şöyle anlatır:

“Gyn/Ecology kitabımı yazarken pek çok sözlükten biophilia–yaşam sevgisi kelimesini aradım ve sözlüklerde olmadığını keşfettim. Bu durum beni rahatsız etti. Bununla beraber bütün bu sözlükler biophilia kelimesinin yerine necrophilia–ölü sevmek kelimesini barındırıyordu. Bu durum ataerkillik dünyadaki hayat sevgisinin yokluğu ile bağlantılıydı. Kullanılan bütün sözlüklerin ataerkillik sözlükler olduğunu fark ederek bu kelimeyi oluşturdum. Kitaplarda yer verdim ve o zamandan beri kullanıyorum.”³²⁶

³²⁴Daly, Mary, Beyond God the Father, ss.8-11.

³²⁵Daly, Mary, Quintessence, s.1.

³²⁶Daly, Mary, Pure Lust, s.5.

Daly'nin yaşamı seven kadını ataerkil baskıyı ve düşüs miti gibi kadın düşmanı dini öğretileri reddetmelidir.³²⁷ Olmayan bilgiler hakkında olmayan sorular sormalı, erkeklerin kurtuluşu için kendini feda etmemelidir. Ataerkil dil ve mitlerin şifrelerini çözmeli, kendi itibarlarının kaynağının yine kendileri olduğunu görmelidir.³²⁸

Fakat Daly'e göre tüm kadınlar biophilic kadın olamazlar. Çalışmalarında sadece erkekleri değil 'Ataerkilliğe karşıyım erkeklere değil.' diyen kadınları kendilerine yabancı olmakla suçlayarak ataerkil kadınlara dönüştükleri için eleştirir.³²⁹ Ona göre ataerkillikle bağlarını tamamen koparmayan kadınlar kendi acılarının ya da diğer kadınların acılarının farkında değildirlir.³³⁰ Kadınlar ve bazı feministler arasında farklılıklar olduğu açıktır. Bu durum ataerkil toplum içinde varolan bir kadın olmanın tarihinden biyolojik ya da sosyal farklılıklardan olabilir. Daly bu farklılıkları göz ardı ederek erkekleri ve kendi kadın merkezci düşüncelerini paylaşmayan herkesi dışlar.³³¹

Bell Hooks da; Daly gibi kadınlar arasındaki dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. Ona göre, kadınların ataerkiyi değiştirebilmesi için ilk önce kendi bilinçlerini yükseltmeleri gerekmektedir.

“...Erkek-egemen zihniyetin ve cinsiyetçiliğin gündelik yaşamda yansıtılması, kadınların mağdur edilmeleri, sömürülmeleri ve ezilmelerine dair bir bilinç yaratmıştır. Fakat dışarıdaki bu düşmanla yüzleşmeden önce kadınların kendi içlerindeki düşmanı yani cinsiyetçi düşünce ve tavırları değiştirmeleri gerekmektedir. Çünkü ataerkil düşünce kadınları, “kendisini erkeklerden daha aşağı gören, ataerkinin gözüne girmek için birbiriyle kıyasıya rekabet eden, kıskançlık, korku ve husumet besleyerek birbirini hor gören kadınlar olarak sosyalleştirdi.”³³²

³²⁷ Daly, Mary, *Beyond God The Father*, ss.50-51.

³²⁸ Wood, a.g.e., s.170.

³²⁹ Daly, Mary, *Gyn/Ecology*, s.29.

³³⁰ Daly, Mary, *Pure Lust*, s.170.

³³¹ Wood, a.g.e., s.436.

³³² Hooks, Bell, “Feminizm Herkes İçindir”, Çitlembik Yayınları, İstanbul 2000, s. 14.

Daly'e göre kadın olmakla kadınlık birbirlerinden farklı kavramlardır.³³³ Beavouir le hemfikir olarak kadın olmanın doğuştan gelen bir durum olmadığını söyler. Kadın olmak Daly için bir durum değil devam eden bir süreçtir. 'Olmak' aktif bir fiildir.³³⁴ Kadını sadece annelikle tanımlamanın yanlış olduğunu, sadece annelik sıfatıyla kutsallık yakıştırılan kadının eşitliği cennette araması gerektiği gibi yanlış bir inancın aşılandığını söyler.³³⁵

“ Negatif ya da pozitif manada kadını bakire- gelin –anne kategorileriyle tanımlamak bu yüzden onu sadece cinsiyet ilişkileri içinde düşünmek.... Kadını bu şekilde tasvir eden yazarlar aynı sistemi erkeğe uygulayıp onu bakir – koca - baba olarak tanımlamıyor.”³³⁶

Kadınların ya fahişe ya da azize olarak kategorilendirildiğinin altını çizen Daly, kadın kaynaklı bir tarihe ihtiyaç duyulduğunu söyler.³³⁷ Kadını amacından alıkoyan her şeyi şeytani olarak adlandırır.³³⁸ Örneğin ona göre Havva miti şeytanı ve daha pek çok şeyi yanlış adlandıran ilk yalandır.³³⁹

Kadının amacını açıklamada kullandığı 'Seyahat' kavramını yeni kadınların dünyasına yaratıcı bir adım, bu dünyayı kadınların isimleriyle yeniden adlandırma,³⁴⁰ dünyayı kadın bireyselliğinin ve varoluşa katılımının yeri haline getirme olarak tanımlar.³⁴¹ Dünya üzerinde herkesin bilmekte olduğu dört yönün yanında bir de hiç anılmamış 'merkezi' yön olduğunu belirtir. Seyahat benliğin merkezine doğru gerçekleşmektedir.³⁴² Seyahat için kadınlar kaybedebilecekleri hiçbir şeyin olmadığına inanarak her şeyi riske etmelidirler.³⁴³ Bu seyahatin araçları metaforlardır. Varış

³³³ Daly, Mary Beyond God The Father, ss.149-150.

³³⁴ Daly, Mary, Gyn/Ecology, s.340.

³³⁵ Hudson, Rebecca, a.g.e., s.30.

³³⁶ Daly, Mary, Church and The Second Sex, s.153.

³³⁷ Dörschel, a.g.e., s .28.

³³⁸ Daly, Mary, Pure lust, sf:115

³³⁹ Daly, Mary, Beyond The God Father, s.47.

³⁴⁰ Daly, a.g.e., s.138.

³⁴¹ Daly, a.g.e., s. 158.

³⁴² Daly, Mary, Gyn/Ecology, s.2.

³⁴³ Daly, a.g.e., s:17

noktası ise kadının varoluş gücüne aktif olarak katılabileceği var oluş ötesidir.³⁴⁴ Kadının seyahati Daly'e göre devam eden bir seyahattir. Zaman içinde doğrusal bir şekilde hareket etmez. Geçmişte, günümüzde, gelecekte aynı anda etkili olur. Kadının bu yolculuğunu ataerkillikten öte bir dünyanın yaratılması ve keşfi yoluyla bir var olma süreci olarak tanımlar.³⁴⁵

Kadınların ataerkil cinsiyet rollerini aşmaları için bir zamanlar sahip oldukları ama zaman içinde zorla ya da subliminal bir biçimde ellerinden alınmış olan var oluşsal cesaretlerini hatırlamaya ihtiyaçları vardır.³⁴⁶ Kadınlar eril zihniyetin kendilerine dayatmış olduğu tüm kavramlardan sıyrılarak hiçlikle yüz yüze gelmeli ve tam da bu noktada ataerkilliği aşıp var oluşa katılmalıdırlar. Zaten varoldukları kişiye dönebilmelerinin yegane yolu budur.³⁴⁷

Ataerki dinleri özellikle Yahudi- Hristiyan gelenek ve onun korkunç çiçeği 'Freudçu Teori'* kızları annelerinden ve anneleri kızlarından çalmıştır.³⁴⁸ Temel kayıp bağ anne-kız arasındaki bağıdır.³⁴⁹ Yine de yıkım tamamlanmamış; Pamuk prenses, Sinderella gibi çocuk masallarında subliminal mesajlar vasıtasıyla sadece ölü annenin iyi yaşayanın ise zaten kötü üvey anne olduğu fikri küçük yaşlardan itibaren kadınların zihinlerine işlenilmeye çalışılmıştır.³⁵⁰ Kadınların subliminal mesajlarla aklını çelme varolmanın statik duruma dönüştürülmesidir.³⁵¹

³⁴⁴ Daly, Mary Pure Lust, s.26.

³⁴⁵ Daly, Mary ,Gyn/Ecology, s.1.

³⁴⁶ Daly, Mary, Beyond The God Father, s.104.

³⁴⁷ Daly, a.g.e., s. 27-28.

* Oedipus karmaşası, Sigmund Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik teoriye göre karşı cinsteki ebeveyni sahiplenme ve kendi cinsinden ebeveyni safdışı etme konusunda çocuğun beslediği duygu, düşünce, dürtü ve fantezilerin toplamı. Freud'a göre her çocuğun ilk aşkı karşı cinsteki ebeveynidir. Erkek bebeğin sürekli annesine şımarması, babasının annesiyle ilgilenmesinden rahatsız olup ağlaması veya araya girmesi örnek olarak verilir. Erkek çocuk genellikle evde güçlü bir otoritesi olan güçlü rakibi babadan çekindiğinden her iki ebeveynen de uzaklaşmak zorunda olduğunu hissederken, annesinden çekinen kız çocuk hayran olduğu güçlü babasına daha çok yaklaşır.

³⁴⁸ Daly, a.g.e., ss. 149-150.

³⁴⁹ Daly, Mary ,Gyn/Ecology, s.346.

³⁵⁰ Daly, a.g.e., 165

³⁵¹ Daly, a.g.e., 144

Kadınlar anne ve kızlarının birbirlerinin yüzüne gururla baktıkları bir günün hayalini kurmaya başlamaktadırlar.³⁵² Ancak böyle bir dünyada kadın ataerkil semboller sistemini yıkararak yeni bir gelecek oluşturabilir.³⁵³

Bütün bu çözümlemelerin sonrasında Daly erkek tanımlı bir kadın yerine, kadın tanımlı bir kadın sistemi ileri sürer. Bu zamana dek isimlendirme gücü, erkeklerin imtiyazındaki cinsiyet rolleri ataerkillik tarafından belirlenmiştir. Daly, kadınlığın(femininity) erkek yapımı olduğunu ve dişilikle (femaleness) gerçekte alakalı olmadığını söyler. ona göre erkekler kadın üretebilir ama kadın yaratamazlar. Bu yüzden kadınlar kendilerine ait yeni kategoriler oluşturmalı ve ‘tam’ olabilmek için ataerkil cinsiyet kategorilerini atmalıdırlar.³⁵⁴ Bu noktada Daly ortaya kızkardeşlik kavramını atar. Kızkardeşlik komünal, yaratıcı, politik, hiyerarşik olmayan bir varoluşun görünümüdür.³⁵⁵ Bu kavramda kadınlar kendilerini erkeklerden ayırmalıdırlar. Ancak o zaman kendi seslerini bulabilir, kendilerini, diğerlerini ve Tanrı’yı adlandırabilirler.³⁵⁶ Sonuç olarak kızkardeşliğin gelişmesi, hiyerarşiyle tahakkümün temel toplumsal ve zihinsel modelini hedef aldığı için emsalsiz bir tehdittir.³⁵⁷

4-12- Mary Daly’nin dili kullanımı

Kültürel mirasımız olarak dil, düşüncemize, algılamamıza ve dolayısıyla gerçekliğimize etki etmektedir. Kadınların dille ilgili problem yaşamalarındaki nokta ise dilin ataerkinin diğer kurumlarında da olduğu erkeklerce oluşturulmuş olmasıdır. Dilin nasıl kullanılacağına, işleyişine ve manaya eril zihniyet karar vermiştir. Dolayısıyla Daly’nin de temsilcilerinden olduğu radikal feministler dilden erkeğin çıkarılmasını ve eril anlamın çözümlemesinin yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü hali hazırdaki düşünce ve ifade sistemimizi algılamamız da bu eril zihniyetin bir ürünüdür. Bunun yanı sıra radikal feministler, kadınların dil kullanımında

³⁵² Daly, Mary, Beyond The God Father, ss.149-150.

³⁵³ Dörschel, a.g.e., s .28.

³⁵⁴ Daly, Mary ,Gyn/Ecology, s.68.

³⁵⁵ Daly, Mary, Beyond The God Father, s.35.

³⁵⁶ Wood,a.g.e., s.169.

³⁵⁷ Daly, a.g.e., s.33.

dezavantajlı bir yere sahip olduklarını da iddia ederler. Kadınlar eril olan dile mahkûmdurlar ve bu zorunluluk kadınların deneyim ve algılamalarını bozarak, anlatılmalarını zorlaştırır. Bu yüzden kadınlar ya kendilerine ve topluma yabancılaşırlar ya da kendilerini, algıladıkları sahte gerçeklerle örtüşecek biçimde ifade etmeye çalışırlar. Ama yine de başarısız olurlar ve sessizleşirler.³⁵⁸

Feminist teoloji bu anlamda dille ve onun insan bilinçliliğine şekil verme gücüyle yakından ilgilenmiş, özellikle de Tanrı ile ilgili olan din dilimizin erkekler tarafından geliştirildiğini iddia etmiştir. Bu yüzden dil reformu, özellikle Tanrı dili, feminist teolojinin ilgilendiği en önemli konudur. Tanrıyı özellikle eril terimlerle isimlendirmek hiyerarşik ve üstünlükçü* kilise yapılarını olduğu kadar ayinlerle ilgili düzenlemeleri de yasallaştırmıştır. Tanrı'yı eril olarak adlandırma kadına 'öteki' rolü vermiş ve kadınların Tanrı'yı 'yaratıcı' olarak düşünememesine yol açmıştır.³⁵⁹

4-12-1 Ataerkil dilin kadın deneyimlerindeki yansımaları

Dilin yeri ve rolü Daly için de her zaman büyük bir ilgi kaynağı olmuştur.³⁶⁰ O sadece bir filozof ve teolog değil aynı zamanda yetenekli bir dilbilimcidir. Dil sosyal olarak iletilen bir sistem olduğundan Daly devrimsel değişiklikler için dilbilimsel stratejiler kullanır. Gerçekliği değişmeyen bir durumdan ziyade bir süreç olarak görür³⁶¹ ve "gerçekliği sadece kelimelere dökerek tam bir hale getirebilirim"³⁶²der.

Daly dil ile ilgili çalışmalarına Gyn/Ecology ile başlamış Pure Lust, Wickedary, Outercourse ile devam etmiştir. Daly'nin dili kullanım şekli ve analizi felsefesinin ayırıcı özelliği olan bir tür benlik bilincini geliştirir.³⁶³ Gyn/Ecology ve Pure Lust kitapları Daly'nin dil konusundaki gelişimini gözler önüne serer. Bu çalışmalarında

³⁵⁸ Öçal, a.g.e. s.45

*teslis doktrininde ilk gelenin sonra gelenden üstün olduğuna inanış

³⁵⁹ Wood, a.g.e., s. 124

³⁶⁰ Wood, a.g.e., s.125.

³⁶¹ Berry, a.g.e., s.29.

³⁶² Daly, Mary, Pure Lust, s.173.

³⁶³ Wood, a.g.e., s.127.

kelimelerle oynar. Fiillerin isimler üzerindeki önemini vurgular ve dili dile karşı kullanır.³⁶⁴

Dil, Daly'e göre ataerkinin kadın üzerindeki egemenliğini devam ettirmesinin temel yoludur.³⁶⁵ Politik ve temelde ataerkildir. Gücü ve kontrolü beraberinde getirir. Adem' den beri isimlendiren ve güce sahip olan hep erkekler olmuştur. Bu sebeple dil Daly'ye göre cinsiyet ayrımını körükleyecek şekilde dizayn edilmiştir. Buna örnek olarak batı dili verilebilir. Ataerkil dil, Daly'nin söylemiyle 'yalan' kadınları sessizleştirir.³⁶⁶

“ Kadınların zihni bozuldu ve sessizleştirildi. Özgür ruh(free will) varoluşumuzun adından ziyade iç giyim markası oldu. Böylesi marka isimleri kadınları 'moron' olarak etiketlendirir. Moronlaşmış kadınlar erkek yazımı metinlerin ,ki bunlar İncil'e ait, edebi, tıbbi, yasal, bilimsel metinlerdir, doğru olduğuna inanır. Bu yüzden işlevi bozulmuş kadın, erkek metinlerini okuyan uysal simgeler olarak kabule, erkek sonuçlu teknolojiyi benimsemeye, gerçekliğin doğru yapısı olarak erkek üretimlerini kabul etmeye istekli olurlar. Ataerki bizim evrenimizi(cosmos) çaldı ve yerine Cosmopolitan'ı* ve kozmetiği koydu. İçi boşaltılan kadın terapi, kıyafet, makyaj gibi kandırmacalarla³⁶⁷ bu boşluğu doldurmaya çalışırken aslında kendini tükettiğini fark etmedi. Böylelikle bizi, evrenimizi onlar yaratmış oldu.”³⁶⁸

Dildeki doğal ve masum görünümlü terimler ataerkil çağrışımlar gizler. Bu yüzden Daly, kadın merkezli bir dil ve yeni bir bakış açısı hedefler. Kadın merkezli yazı risk almak anlamına gelir. Ataerkil yazın, dil ve stil; kadınların heyecanını, içlerindeki kötü ruhları yani ataerkil öğeleri kovma enerjilerini tam olarak yansıtamaz.³⁶⁹

³⁶⁴ Wood, a.g.e., s. 113.

³⁶⁵ Dörschel, a.g.e., s. 28.

³⁶⁶ Daly, Mary, Pure Lust, s.51.

* Uluslar arası bir kadın dergisi. İlk kez 1886'da ABD'de bir aile dergisi olarak yayınlanmış, daha sonra edebiyat dergisine dönüşmüş ve 1960'ların sonunda kadın dergisi olarak yayın hayatına devam etmiştir.

³⁶⁷ Daly, Mary ,Gyn/Ecology, s.145.

³⁶⁸ Daly, a.g.e.,s.5.

³⁶⁹ Dörschel, a.g.e., s. 28.

Daly kadın biçimli dilin (gynomorphic) yeni bir farkındalık uyandıracığına, ataerkil 'öteki' yerine dişil bir 'benlik' yaratacağına inanır. Bu amaçla kadınlar için yeni bir sözlük olarak düşündüğü 'Websters' First New Intergalactic Wickedary Of The English Language'ı (Websters İngiliz dilinin ilk yeni ötekileştirilmiş kötü kadınlar sözlüğü) oluşturur.³⁷⁰ Gyn/Ecology kitabında da ataerkilliğin dışında bir dünya keşfedilmesi için kullanılan dilin radikal bir biçimde yıkılması ya da yapısının çözülmesini önerir.

Terse çevirme stiliyle Daly okuyucularından cinsiyet farkındalığı ile ilgili düşüncelerini ister. Ataerkil meslektaşlarının aksine temel kaynak olarak kadınların deneyimlerini, geçmişlerini ve şimdilerini kullanır. İkincil kaynakları pek çok farklı alandaki erkek yazarlı metinlerdir. Daly, bu metinleri onların limitlerini, aldatmacalarını ortaya çıkarmak için ya da sıçrama tahtası olarak kullandığını söyler.³⁷¹ Bununla beraber bu metinlerin kadın düşmanı ve ataerkil bir bakış açısıyla yazıldığının da farkındadır.³⁷²

Daly kelimelerin kökenine inmeyi ve onları analiz etmeyi sever. Örneğin Gyn/Ecology kitabının başlığı buna bir örnektir. Gyno Latince kadın demektir. Başlık tam olarak Daly'nin söylemek istediği şeyi, dini efsanelerden kötü şakalara kadar tüm katmanlarda ataerkil kaynaklı bir kirlilik olduğunu; organizmalar ve çevreleri arasındaki kompleks ilişkiler ağını tanımlar. Sabitleme ve parçalara ayırmaya dayanan ve erkekler tarafından kadın türünün bilimi olarak tanımlanan jinekolojinin aksine gyn/ecology her şeyin birbiriyle bağlı olduğunu teyit eder.³⁷³ Gyn/ecology aynı zamanda bazı kelimeleri tersine çevirmenin de bir örneğidir. Doğurma gibi kendilerinin yapamadıkları bir eylemi mesleklerine yaptırmak adına, ki çoğu jinekolog erkektir, kadın üzerinde kurmaya çalıştıkları erkek kontrolünün bir örneğidir.

Daly kadın özgürlüğünü kısıtlayanlara karşı düşüncenin dili diye adlandırdığı yeni bir dil geliştirir. Bu dil sayesinde sosyal düzensizliğin giderilebileceğini düşünür.

³⁷⁰ Dörschel, a.g.e., s. 27.

³⁷¹ Daly, a.g.e., s. 27.

³⁷² Dörschel, a.g.e., s. 30.

³⁷³ Daly, a.g.e. s.12.

Daly'nin kendi çalışmalarında kelimeleri dilbilgisi kurallarına göre hecelemez, farklı şekilde hecelenip farklı duyulmasını sağlar. Bu yönteme ek olarak noktalama işaretlerini alışıldık şekillerinin dışında kullanarak ataerkin mantığını, sesini ve tabularını yıkmayı amaçlamaktadır.³⁷⁴ Dilbilimsel yöntemlerini açıklarken Daly: 'Ben genellikle aldatıcı kelimelerin gerçek yüzlerini onları eklerine ayırarak gösteririm. Ayrıca daha az bilinen anlamlarını kullanarak gizlenmiş evrimlerinin maskesini düşürürüm'³⁷⁵ der.

Daly bu yöntemleriyle akademik sözlüğe gerçek bir feminist katkı sağlamıştır. Örneğin homocide (adam öldürme) ya da genocide(soykırım) kelimelerinin yerine gyn/nocide (kadın öldürme- kadın soykırımı) kelimesini kullanmıştır. Bu konudaki diğer güzel örnek ise hatırlamak anlamına gelen "remember" kelimesidir. Daly bu kelimeyi parçalara ayırarak re-member(yeniden kendisinin üyesi olmak) anlamında kullanmıştır. Bu kullanımı ile kelime ataerkilliğin etkisi olmaksızın kendi organlarının ve vücut bölümlerinin her birinin anlamını tekrar kurarak yeniden kendilerinin üyesi olan, özbenliklerini hatırlayan kadınları anlatır.³⁷⁶

Daly'e göre kadınların özgürlüğü cinsiyetçi dünyanın yapılarında gömülü olan dilin ve simgelerin hadımını içerir.³⁷⁷ Bunun için Daly 'Bazen okuyucuyu kelimeyi farklı bir şekilde dinlemeye davet ederim' der. Örneğin 'delight' kelimesi sevinç, zevk, keyif, haz, füsün, sihir anlamlarına gelir. Ama kelimeyi de-light olarak ayırdığımızda ışıktan, aydınlıktan, idrakten mahrum bırakma anlamına gelebilmektedir. Bununla beraber Daly gerçek olmayan, kadın varlığını karmaşıklaştıran ve kadınların üzerindeki baskıyı gölgeleyen kelimeleri reddetmektedir.³⁷⁸ Bu kelime grubuna örnek olarak başkan-reis anlamına gelen chairman kelimesini verir. Kelimeye "man" (erkek) eklenerek kadın varlığı dışlanmıştır.

³⁷⁴ Daly, Mary and Jane Caputi, a.g.e., ss.11-18.

³⁷⁵ Daly, Mary, Gyn/ecology s. 24.

³⁷⁶ Arroyo,a.g.m.

³⁷⁷ Daly, Mary, Beyond God the Father, s.9.

³⁷⁸ Daly, Mary, Gyn/Ecology, s.14-17.

Mary Daly'e göre kadınların benliklerine, doğuştan getirdikleri cinsiyet özelliklerine yabancılaşmalarının en önemli nedeni kadınların kendi gerçekliklerini kuran dile de yabancılaştırılmalarıdır.³⁷⁹

Daly, Gyn/Ecology adlı çalışmasında eril mitler yerine kahramanlarının kadın olduğu dişil mitler oluşturulması gerektiğini söyler. Bu mitler yazılırken şirret, cadı, koca karı gibi kelimelerin aynı eril mitlerin kendi kahramanlarını tanımlarken yaptığı gibi büyük harfle yazılmaları gerektiğini bu sayede aşağılamak için kullanılan anlamların değiştirilebileceğini vurgular.³⁸⁰

Mary Daly'ye göre bu kelimelerin anlamlarının değiştirilmesi önemlidir. Jane Caputi ile hazırladıkları sözlük de kadınlar için kullanılan terimlerin yıkılması ve yerine yenilerinin konulması amacını taşır.³⁸¹

Ataerkin elinde bulundurduğu adlandırma gücü Daly'e göre hem felsefi hem de politik bir harekettir.³⁸² Kadınlar ataerkil dilin kadınlardan çaldığı 'kendilerini adlandırma gücünü' geri almak zorundadırlar. Daly, bu gücü kadın varoluşunun önündeki en büyük engellerden biri olarak görmüş 'İnsanca var olmak kendini dünyayı ve Tanrı'yı adlandırmaktır.' demiştir.³⁸³

Daly'nin çalışmalarında önemli bir yere sahip olan 'Adlandırma' yöntemi derinlere gömülmüş anlamı yüzeye çıkarmanın yollarından biridir. Bu kelimelerin gizli kalmış anlamlarını kullanma, kelimelerin kökenlerini ve değişmiş anlamlarını ortaya çıkarma, kadınları ikincil konuma iten sonuna –adam/-adamı ekli kelimeleri kullanmama, okurları kelimelerin farklı şekillerde okunabilecek bir kökenleri olduğuna inandırmak gibi yolları içine alır.³⁸⁴

³⁷⁹ Daly, a.g.e., s. 5.

³⁸⁰ Atayurt, Didem, "Dişil Bir İtaatsizlik: Bir Örneklem Olarak Bejan Matur Şiiri" Kadın Araştırmaları Dergisi, yıl 2013/1 sayı:12, ss.83-102

³⁸¹ Daly, Mary and Jane Caputi, a.g.e., ss.1-5.

³⁸² Durham, a.g.e., s.37.

³⁸³ Daly, Mary Beyond God the Father, s.8.

³⁸⁴ Daly, Mary Gyn Ecology, ss. 24-25.

Dile dişillığı getirmek amacıyla Daly; kadınların geçmiş deneyimlerini hatırlamalarının kilit bir rol üstlendiğini söyler. Sonuçta onları ikincil konuma iten nedenlerden biriside eril dildir.³⁸⁵

Daly dilin eşsiz formlarını kadınların kendi potansiyellerini ve varoluşlarını keşfetmeleri için bir araç olarak kullanır.³⁸⁶ Örneğin ‘spinster’(evde kalmış kız) kelimesi yaygın olarak küçümsemek amacıyla kullanılır ama bu onun yüzeysel anlamıdır. İşi eğirmek olan kadın anlamına gelen kelime aslında anlam bakımından son derece güçlüdür. Bu zengin fiilin anlamını kısıtlamak için herhangi bir sebep yoktur. İşi eğirmek olan bir kadın üretim sürecine katılır. Kendi benliğini çocuklarına ya da erkeğe göre değil kendi seçer. Bu anlamda o adeta dönen bir derviş gibidir.³⁸⁷

Anlam gücü elinden alınmış diğer bir kelime glamour’dur. Merriam Webster* da verilen ilk anlamı ‘sihirli’dir. Ortaçağda ‘Glamour’ gücüne sahip cadıların erkek üyeyi ortadan kaldıracılabileceğine inanılırdı. Modern kullanımda bu anlam hemen hemen yok olmuş gibidir.³⁸⁸

Dokumak anlamına gelen Latince terim ‘texere’ hem textile (tekstil) hem de text (metin) ‘in köküdür. Anlam ayrılmasındaki bu ironiyi not etmek kadınlar için önemlidir. ‘Dokuma sürecimiz tekstil devamlılığı seviyesine, çorap yamamaya indirgendir. Metinler erkek krallıklar için oluşturulurken ataerkil gelenekte dikiş ve yün eğirme işi kızlara verildi.’³⁸⁹

Mary Daly gibi feministler kadın gerçekliğinin yeniden yaratılması metodu olarak yeni bir kadın dili yaratmanın önemi üzerinde dururlar.³⁹⁰ Örneğin ‘Hagiography’ aziz ve azizlerin hayatının anlatıldığı biyografi olarak tanımlanır. Yunanca hagios(kutsal) teriminden gelir. Mary Daly bu kelimeye karşı Hag-

³⁸⁵ Daly, Mary and Jane Caputi, a.g.e., p. 97.

³⁸⁶ Gray, F.”Elemental Philosophy: Language and Ontology in Mary Daly’s Texts. In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) Feminist Interpretations of Mary Daly”, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000, ss.222-245.

³⁸⁷ Daly, Mary, Gyn/Ecology, s.7.

³⁸⁸ Daly, Mary,a.g.e. s.7.

³⁸⁹ Daly, age, sf:8.

³⁹⁰ Wettler, Talbert- Betty, a.g.e., s.77.

ography(cadıyoloji) kelimesini oluşturur.³⁹¹ Daly'nin çalışmalarındaki adlandırma, bir tür kinaye olarak görülebilir.

Daly'e göre yanıltıcı kavramlar, algılar dil vasıtasıyla zihinlere yerleşti. Subliminal ya da açık olan bu yerleşmede din, edebiyat, medya ve dilbilgisi önemli rol oynadı.³⁹² Bu subliminal kavramlara örnek olarak Daly Gyn/Ecology kitabında kadınları aşağılamak için kullanılan şu kelimeleri gösterir:

Bunny: tavşancık- genç ve cazibeli kız

Bitch: dişi köpek-fahişe

Beaver: dişi kunduz-vajina

Chick: piliç-geç kadın

Cow: inek-çok şişman kadın

Nag: binek atı - dırdırcı

Foxy: dişi tilki - kıvrak vücutlu

Bat: yarasa- çirkin geveze kadın

Diğer bir subliminal mesaj 'he'* zamirinin kullanımıyla alakalıdır. Ortaçağ boyunca 'he' hem kadın hem erkek için kullanılan bir zamirdi. 'She' ortaya konulduktan sonra sadece kadınları niteledi. 'He' sözde kadını da içeren genel kapsamlı kullanılmaya başladı. 'She' kadını, 'he' tüm insanlığı niteledi. Buradan subliminal olarak kadının insan olmadığı görüşü çıktı.³⁹³

Daly'nin Tanrı kelimesi ile ilgili endişesi de sadece dilbilgisel değildir. O Tanrı kelimesini sadece isim olarak kullanılmasında problem görür. Fiillerin isimlerden daha önemli olduğunu vurgular.³⁹⁴

³⁹¹ Daly, age, sf:13

³⁹² Daly, Mary, Beyond God the Father, s.7.

*İngilizcede erkek için kullanılan 3. tekil şahıs zamiri

³⁹³ Daly, Mary, Gyn/Ecology, s.16.

³⁹⁴ Wood, .a.g.e., s.112.

“Tanrı niçin bir isim olmalıdır? Neden daha aktif ve dinamik olan bir fiil olmasın? Tanrı’yı bir isim olarak adlandırmak dinamik bir fiili katletmek değil midir? Ve fiil statik bir isimden ziyade kesinlikle daha kişiye yönelik değil midir? Tanrı’nın insan biçimindeki sembolleri kişiliği nakletmeyi hedefleyebilir fakat onlar Tanrı’nın varoluş olduğunu iletmede başarısız olurlar.”³⁹⁵

Tanrıça kelimesini kullanmayı tercih ederek Tanrı terimini kullanmayı reddeder. Kasti olmayarak dışının süper insan olduğu fikrini iletir. Sonraki çalışmalarında vazgeçtiği Tanrıça terimini de kadının ne olabileceği ihtimali ve potansiyelini temsil etmesi için metamorfik olarak kullanır.³⁹⁶

4-12-2- Metafor- sembol

Sadece toplum ve kültür değil aynı zamanda dil de öz kimliğimiz üzerinde etkilidir. Toplumun kültürün ve dilin öz kimliğimizi etkilediği doğruysa bu aynı zamanda Tanrı hakkında düşünme ve konuşma biçimimizi, Tanrı suretinde yaratılan var oluşumuzu da etkiler. Yalnız İncil Tanrı suretinin ne olduğunu açıkça belirtmez. Bu konuda gizemli ifadeler yer vererek insan varoluşunun özünün Tanrıyla olan ilişkisinin özü olduğunu söyler. Bu da sadece İsa’da dolayısıyla erkek te mümkündür.³⁹⁷ İsa, Tanrı için belirgin bir biçimde eril bir imge, sembol ve metafordur.³⁹⁸

Toplumların özellikle din dillerine baktığımızda kadına zarar verici ve kimliğini baskılayıcı pek çok kullanımla karşılaşırız.³⁹⁹ Özellikle Tanrı hakkında konuştuğumuzda dilin doğruluk, yararlılık gibi kendi limitleri olduğunu görürüz. Bu yüzden insanlar sembol, metafor ve modeller yarattılar. Metafor ya da sembolün genel bir tanımını yapmak zordur.⁴⁰⁰ Metafor, sembol ve modeller bir şeyi tam anlamıyla anlamadığımızda bize yardımcı olurlar. Bir kavramı açıklamada doğru kelimelere

³⁹⁵ Daly, Beyond God the Father, s.33.

³⁹⁶ Gray, a.g.e., s.223.

³⁹⁷ Wood, a.g.e., ss.170-171.

³⁹⁸ Daly, a.g.e. s. 5.

³⁹⁹ Daly, a.g.e. s. 4.

⁴⁰⁰ Bloesch, Donald. G. “The Battle For Trinity ‘ The Debate Over Inclusive God-Language” Wipf and Stock Publishers, 1985, ss.13-21

sahip olmadığımızda bize bir konuşma yolu sunarlar. Bununla beraber metaforlar nötr değildir. Sembol genellikle tanımladığı nesneye benzer. Metafor ise üstü kapalı benzerlik(analoji) yada karşılaştırma tarafından tanımlanabilen mecazi bir dili içerir.

Metafor kendi gerçekliklerine ve Tanrı fikirlerini şekillendirerek kendi kişisel dini potansiyellerinin farkına varabileceklerini düşünen kadınlar için teolojik bir araçtır. Bu kadınlar feminist metaforu kendi dini gelişimlerine dayanak olarak kullanırlar.⁴⁰¹

Metaforlar yoluyla Tanrı hakkında konuşmak önceden belirlenmiş anlamlar yaratabilir. Mcfague bu konuda: ‘.....dil başka türlü düşünme ve konuşma yollarını içine almadığında tehlikeli olabilir ve böyle yaparak bir konuyu anlamanın yegane yolu haline gelebilirler.’ der. Dolayısıyla Tanrı ‘lord’ gibi eril terimlerle tanımlandığında kadınların özbenliklerine karşı bir bariyer oluşturabilir. Aynı şekilde ‘annemiz’ gibi dişil terimler de aynı bariyeri erkeklerin öz benliklerine karşı oluşturur.

Feminist teoloji, Tanrı’yla ilgili metaforların yetersiz olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini söyler. Tanrı dili mecazi bir dildir.⁴⁰² Bu amaçla Daly yanlış olduğunu düşündüğü Hristiyanlığa ait Tanrı fikir ve sembollerini tahttan indirmeye çalışmıştır.⁴⁰³

“Yüce varlık dediğimiz Tanrı kavramımız değişmelidir. Kadınların araştırma güçleri sezgilerinde kök salmıştır. Onların varoluş güçleri daimi bir biçimde gelişen, yaratan ve iletişim kuran bir varoluştur. Varoluş durağan bir eylem ifade eden geçişsiz bir fiil bağlamında tanımlanır. Bu yüzden Hristiyanlığın Tanrı sembolleri durağan ve sınırlı olarak düşünülür. Çünkü ‘O’ (he) değişmez olarak açıklanır.”⁴⁰⁴

Daly dildeki metafor ve sembollerin anlamlarının kadın tanımlı olarak ters yüz edilmesine odaklanmıştır. Daly’nin gizemsizleştirme dediği bu yöntem ataerkinin kadınları kandırmak için kullandığı yöntemlerin tersinin uygulanmasını içerir. Mary

⁴⁰¹ Wettler, a.g.e., s. 77.

⁴⁰² Tribble, Phyllis, “God And The Rhetoric Of Sexuality” Fortress Press, Philadelphia 1978, ss.31-33.

⁴⁰³ Wettler, a.g.e., s.85.

⁴⁰⁴ Daly, Beyond god father, xvii

Daly'nin dönüştürme olarak adlandırdığı bu yöntemlerden bir diğeri ataerkinin saflaştırma takıntısını, kadınlara hayat içindeki duruşlarının nasıl olması gerektiği hakkında onlara danışılmaksızın karar verilmesini ve bunların kayıtsız şartsız kabulü için bilimin bu söylemlere alet edilmesini hedef alır.⁴⁰⁵

Dildeki yerleşik tanımlamaların anlam bakımından değişikliğe uğramaları çok zordur. Bu ancak dilin yapısıyla oynanarak başarılabilir. Daly'e göre dil üzerinde sayısız düzenlemelerin yapılabileceği bir alandır. Önemli olan kadınların değişikliğe uğramış kelimeleri tespit etmeleri onları çok boyutlu bir şekilde değerlendirmeleridir.⁴⁰⁶

Daly'ye göre semboller ve metaforlar sabit değildirler. Semboller metaforlar gibi çalışsa da, metaforlar sembolün olanaklarından fazlasına sahiptirler. Bu yolla Daly, gerçekliği sadece temsil etmekle kalmayıp aynı zamanda onu tekrar tekrar kuran cinsiyete dayalı bir dil anlayışından bahsetmektedir.⁴⁰⁷

Daly toplumun ortak hayal gücünün değişebileceğini düşünür.⁴⁰⁸ Toplumun kullanmakta olduğu dini metafor ve modelleri değiştirerek kadının ve toplumun dışı benliğe olan bakışının yeniden inşa edilebileceğine inanır. Sonuçta Tanrı hakkında kullanılan semboller insan üretimidir. Bu yüzden din dilinin kadınlar için daha anlamlı hale gelebilmesi eril kullanımlardan arındırılmasını gerektirir.⁴⁰⁹

Sheila d. Collins ataerkin metaforların ast- üst, değersiz- değerli gibi birbirine bağlı yarımalar ikiliği olarak özetlenebileceğini söyler.⁴¹⁰ Feministler ise bu ikilikleri kadın doğasına zarar verdikleri gerekçesiyle reddederler. Dildeki sınırlılığa ait bu problemin çözümünün eşitlik ve karşılıklılık ilişkileri içerisinde metaforlar aramak ve kullanmak olduğunu düşünürler. Onlara göre günlük hayatta çok göze çarpmasa da

⁴⁰⁵ Mary Daly, *Pure Lust*, ss.18-26.

⁴⁰⁶ Mary Daly, a.g.e., s.40.

⁴⁰⁷ Daly, a.g.e., s. 25.

⁴⁰⁸ Daly, *Beyond God The Father*, s.19.

⁴⁰⁹ Wettler, a.g.e. s.87.

⁴¹⁰ Collins, Sheila d." Personal Is Political, *The Oppositional Imagination, Feminism, Critique And Political Theory*", Joan Cocks, Routledge Library Editions, s.364.

toplumu derinden etkileyen mit ve metaforlar dışıl bir semboller sistemiyle yeniden oluşturulmalıdır.

Bu yüzden Daly de çalışmalarında önermesel ifadeler yerine metaforik ifadelere vurgu yapar. Onun için din dilinin önermesel kullanımı Tanrı'yı yer ve zamanla sınırlandıran bir nesne konumuna getirmektedir. Hristiyanlığın Tanrı'nın değişmez doğasını eril metaforlar ve önermesel ifadeler içinde açıklayarak Tanrı'yı sınırlandırdığını düşünür.⁴¹¹

4-13-Mary Daly'nin etkilendiği düşünürler

4-13-1-Simone De Beauvoir

Mary Daly 1968'de yazdığı the Church and The Second Sex ile Beauvoir'ın Second Sex kitabı ve kilise arasında gözle görülür bağlantılar kurar. Kadınların baskıya uğramış durumlarını en etkili ve en kapsamlı biçimde anlatan çalışma olarak değerlendirdiği kitapta⁴¹² kadınların kendilerine ait bir tarihleri ya da dinleri olmadığı konusunda Beauvoir'le hemfikirdir.⁴¹³

Simone de Beauvoir 20. yüzyılın en etkili yapıtlarından biri olan İkinci Cins'de Kadın konusuna varoluşçu bir biçimde yaklaşmıştır. Varoluşçu felsefeye göre sadece özgür seçimleriyle hareket edenler gerçekte varolabilirler. Nitekim varolmak pasif değil aktif bir eylemi gerektirir. Bu sebeple Beauvoir çalışmalarında bireysel özgürlüğün koşulu olarak bireysel varoluşa ağırlık vermiştir. Varoluşçuluğun “varoluş özden önce gelir” düşüncesinin ışığında “kadın olarak doğulmaz; kadın olunur” diyerek kadınlığın doğuştan gelen bir cinsiyet özelliği ile sınırlı tutulmasına karşı çıkar. O kadınların dışıl” doğduklarını kabul etmekle beraber sosyal aşılama yoluyla dışılıklerinin sağlamlaştırıldığını savunan anlayışın yıkılması gerektiğini düşünür.

⁴¹¹ Wettler, a.g.e., s.77-85.

⁴¹² Wood, a.g.e., s.117.

⁴¹³ Dörschel, a.g.e., s .28.

Tarih boyunca kısıtlanarak pasif roller verilmiş olan kadın hayattaki konumunu ‘öteki’olarak kabule zorlanmıştır. İkinci cins adlı kitabında beauvoir kadının özerk bir varlık olarak görülmediğini, kadının sürekli olarak erkeğe göre tanımlandığını anlatır. Erkeğin mutlak özneyi kadının ise öteki cinsi temsil ettiğine değinir. Ötekileştirilmenin kadınlarca içselleştirilmesinden yine erkekleri sorumlu gören baevouir: “Kadını götürüp mutfağa ya da süslenme odasına kapatıyor, sonra da ufkunun darlığına şaşıyoruz; kanatlarını kesiyoruz, sonra uçamıyor diye yakınıyoruz” demektedir.

Beavouir varoluşçu felsefedeki ben-öteki diyalektiğini Hegel ve Sartre’ın teorileri ışığında açıklamaya çalışmıştır. Hegel bireylerin başkalarını tanıma yoluyla kendilerini tanıyabileceklerini belirterek bunu efendi- köle ilişkisine benzetir. Hegel’e göre insan bir özbilindir ve doyuma ulaşabilmesi için başka bir özbilince ihtiyacı vardır. Bu yüzden bir bilinç diğer üzerinde egemen olmaya çalışır. Burada amaç sadece üstünlük sağlamaya çalışmaktır zira sonunun taraflardan birinin ölümü ile bitebilecek bir mücadele üstünlük kurulacak nesnenin ortadan kalkmasına, üstünlük kavramının anlamsızlaşmasına yol açacaktır.

“[...] insanlık erildir ve erkek kadını kendisi için değil, erkeğe göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez... Erkek kadına referansla değil, kadın erkeğe referansla tanımlanır ve farklılaştırılır. Kadın rastlantısal olandır, özsel olana karşıt özsel olmayandır. Erkek öznedir (ben), mutlak olandır, kadın ise öteki cins“tir.”⁴¹⁴

Sartre ise bu ayrımı kendinde varlık ve kendi içinde varlık olarak adlandırıp, yorumlar.⁴¹⁵ Kendinde varlık nesneler dünyasını yani kadını oluştururken kendi içinde varlık insanı oluşturmaktadır. Sartre, insan dışındaki her şeyin bir belirlenmişlik içinde olduğunu belirtir.

⁴¹⁴ Beauvoir, a.g.e.,ss.17-18.

⁴¹⁵ Donovan, a.g.e., ss.38-39.

Simone de Beauvoir ben-öteki kavramlarını tarih boyunca süregelen kadın-erkek ilişkileri üzerine uygulamaya çalışmıştır.⁴¹⁶ Beauvoir'e göre dünya ilk insandan bu yana erkek egemen bir dünya olagelmış ve kadın ve özdeşleştirildiği doğa erkeğe mahkum edilmiştir. Kadının neslin devamını sağlayan anneliği ona değer kazandırmaktan ziyade sadece ev içinde tutulmasının yolunu açmıştır. Erkekler ataerkil kurumlar ve mitler yoluyla hegemonyalarını sağlamlaştırırken kadınlar kendilerinin özne olduğu bir tarih oluşturmamışlardır.⁴¹⁷ Beauvoir bu düşüncelerini “Kadınlar, kendi tasarılarını yansıtan herhangi bir erkek miti kurmamış oldukları” içindir ki hâlâ erkeklerin rüyalarıyla rüya görürler.’diyerek ifade etmektedir.⁴¹⁸

Beauvoir yukarıda bahsettiğimiz düşüncelerine ek olarak kadının özgürlüğünü gözden çıkararak kolay yolu tercih ettiğini söylemekten çekinmez. Ona göre gönüllü ötekiliğe soyunan kadın nesne olmanın sağlamış olduğu avantajlarından yararlanmak ister. Buna örnek olarak sorumluluk almamayı verebiliriz.⁴¹⁹ Kadının başka bir bireye bağımlı olma isteği dolaylı ya da direkt olarak kadınların zihinlerine işlenmiş bir bilinçlilik yanılmasıdır. Bağımsızlığı sadece kendi içinde araması gereken kadın eş olma ya da annelik gibi rollerin kutsal görünümlü maskeleri altında oylanmaktadırlar.

4-13-2-Paul Tillich

Paul Tillich'in Mary Daly'nin entelektüel gelişimi üzerindeki öğretici etkisi hem bilikli hem de bilinçsiz şekilde olmuştur. Daly'nin ilk kitapları Tillich'e ait konseptleri ve dili yansıtır. Sonraki kitaplarında ise Tillich'i kendi analizleri için bir sıçrama tahtası olarak kullanır.⁴²⁰

⁴¹⁶ Bayoğlu, Filiz, “Simone De Beauvoir- Öteki Olarak Kadın”, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, yıl:2010, sayı:15

⁴¹⁷ Beauvoir, a.g.e.ss.70-72.

⁴¹⁸ Bayoğlu, a.g.m.

⁴¹⁹ Yavuz, Ayşe Duygu”Düzenin Ve Kadının Karşısında Bir Garip Oğuz Atay” Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Haziran 2011,s.35.

⁴²⁰ Berry, a.g.e., s.34.

Tillich, Tanrı'yı 'bizzat oluş' ve 'varlığın sebebi' olarak tasvir eder.⁴²¹ O, bir varlık olmayıp, aksine bütün varlığın yapısıdır. Bu sebeple bizzat oluş olduğunu söylemek dışında, Tanrı'yı literal anlamda tasvir etmek mümkün değildir. 'Sistematik Teoloji' adlı eserinde Tillich, Hristiyanların Tanrı'yı tasvir etmek için kullandıkları 'zât' ve 'teslis' gibi geleneksel sembolleri değerlendirir ve onları, yeniden yorumlama gereği bulunduğunu düşünse dahi, yeterli bulur.⁴²²

Tillich'e göre, nihaî bir ilginin nihaîliğini tartışmak anlamsızdır. Tanrı düşüncesindeki bu öge kesindir. Bu ögenin sembolik anlatımı, bütün insanlık tarihi içerisinde sonsuzluk derecede çeşitlilik gösterir. İşte yine burada, nihaî ilginin sembolize edildiği figürlerden birinin veya ötekinin 'var' olup olmadığını sormak anlamsızdır. Eğer 'var olma' bütün gerçeklik içerisinde bulunabilecek bir şeye işaret ediyorsa, hiçbir Tanrısal varlık yoktur. Sorun, sayısız iman sembollerinden, imanın anlamına en uygun olanın hangisi olduğudur. Başka bir deyişle, nihaîliğin hangi sembolü, putperest öğeler olmadan nihaî olanı ifade etmektedir? Tillich'e göre, problem, "Tanrı'nın varlığı"-ki bu da, kendi içinde kelimelerin imkânsız bir bileşimidir-değil, yukarıdaki sorudur. İnsanın nihaî ilgisindeki nihaî olan Tanrı, diğer bütün kesinliklerden daha kesindir. Tanrısal bir figürde sembolize edildiği haliyle Tanrı, bir iman, cesaret ve risk meselesidir⁴²³

Tillich'in, "Tanrı'yı, gücün, anlamın temeli ve derinliği" olarak görür.⁴²⁴ Ona göre Tanrısal hayat, derin olan dinamik birliğe ve forma sahiptir.⁴²⁵

4-13-2-1- Tillich in korelasyon metodu

Tillich'e göre varoluşsal sorular tarih boyunca çoğu kimse tarafından ontolojik terimlerle ifade edilmekten kaçınılmıştır.

⁴²¹ Tillich, Paul Systematic Theology, 3 vols. University of Chicago press, 1951 I, s.238.

⁴²² Yazoğlu, Ruhattin, "Paul Tillich'de Tanrı Kavramı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II (2002), Sayı: 3

⁴²³ Tillich, Dynamics of Faith, New York:Harper&Row, 1957, s. 47.

⁴²⁴ Tillich, Systematic Theology, I, s.21.

⁴²⁵ Tillich, age. s.156.

Tillich, kitabı Sistematik Teoloji'nin birinci cildinde korelasyon metodunu ayrıntılı şekilde ele alır. Tillich'in kullandığı korelasyon, varoluşsal sorunları, teolojik cevapları ve dolayısıyla Hristiyan inancının içeriğini de açıklamaya yardımcı bir metottur.⁴²⁶

Din felsefesinin temel uğraş alanı içinde yer alan teoloji, insan ve Tanrı'dan oluşan bütüncül yapı bu metot ışığında ele alınır. Doğrusu Tillich'e göre Tanrı varlığın yapısıdır, ama varlığın yapısı tarafından belirlenmez. O bu yapı içinde tükenmez ve ulaşılmaz bir derinliktir. İnsan da dahil tüm önceliler bu yapıya katılır.⁴²⁷

Korelasyon metodu, varoluşsal soruları teolojik cevaplarla açıklamaya çalışan bir methodtur.⁴²⁸ Bu method birbirinden bağımsız iki faktörün birbiri ile karşılıklı ilişkisi olarak tanımlanabilir.⁴²⁹ Yani her iki taraf aynı anda hem birbirini etkiler hem de bağımsız kalabilirler. Her bir soru cevabı etkiler, cevaplar yeni soruları doğurur. Fakat korelasyon metodunda aslolan insan sorusudur. İnsanın durumu analiz edildikten sonra belirlenen varoluşsal soruların cevabının Hristiyan mesajında bulunduğu gösterilmeye çalışılır.⁴³⁰

Mary Daly, Tillich'e benzer şekilde ataerkil kültürlerde kadının gerçek hayatındaki konumundan varoluşsal sorular çıkarır. Örneğin 'Beyond God The Father' kitabında üstünlük sorusunun var olan baskının üstesinden gelme yollarını arayan kadınlar için çok önemli olduğunu savunur.⁴³¹ Gerçekte Mary Daly korelasyon metodunu kullandığını iddia etmez. O methoda tapmaya karşıdır.⁴³² 'Methodun seçimi problem tarafından belirlenecekken, problemin seçimi method tarafından belirleniyor.'diyerek bu konudaki görüşünü belirtir.⁴³³ Aslına bakacak olursak

⁴²⁶ Tillich, age. s s.60.

⁴²⁷ Loomer, Bernard M. "Tillich's Theology of Correlation", The Journal of Religion, c.36, no.3, 1956,

⁴²⁸ Tillich, Tillich, age. s s.60.

⁴²⁹ Tillich, age. s c. II, s.13.

⁴³⁰ Tillich, age. s c. I, s.63.

⁴³¹ Stenger Mary Ann, "A Critical Analysis Of the Influence Of Paul Tillich On Mary Daly's Feminist Theology", Theonomy and Autonomy: Studies In Paul Tillich's Engagement With Modern Culture", ed. John j. Carey, Macon :Mercer University Press,1984,s.246.

⁴³² Schneider, Laurel , "Feminist Interpretations Of Mary Daly" Penn State Press, s.59.

⁴³³ Daly, Beyond God The Father, s.11.

Daly'nin çalışmalarının methodsuz olmadığını görürüz. Tillich'in etkisinin Daly'nin diğer çalışmalarına göre daha güçlü olduğu 'Beyond God The Father' kitabında her ne kadar Daly methodunu kurtuluş methodu olarak adlandırırsa da korelasyon methodu tartışılır derecede belirgindir ve Tillich'in sistematik teolojisindeki methoda benzemektedir.⁴³⁴

Stenger, Tillich'in insanın nihai endişelerini tartışmasını, Daly'nin ataerkilliği toplumdaki temel baskı olarak tanımlayan kadınların nihai endişelerini tartışmasından daha özenli olarak değerlendirir. Fakat Tillich'in daha evrensel bir terim olan 'insan' ı kullanması metnine daha evrensel bir anlam katmaz. Daly, Tillich'in Tanrı'yı var olma gücü ve dayanağı olarak görmesinin her türlü baskıyı meşrulaştırma için kullanmanın zor olacağı yönündeki düşüncelerini kabul eder.⁴³⁵ Ama aynı zamanda, 'Eğer Tanrı dili dolaylı olarak baskıyla bağdaşıyorsa, kurtuluş ve anlama arasındaki ilişkiyi açık hale getirmede başarısızlığa düşüyorsa o ya belirgin bir biçimde cinsiyet ayrımı problemine uygun bir dildir ya da tümüyle reddedilmesi gerekir.'der.⁴³⁶

Daly metaforların işaret ettikleri şeye katılan semboller gibi olduğunu söyleyerek Tillich'in semboller ve işaretler arasındaki ayrımını kullanır.⁴³⁷ Tillich, semboller ve işaretlerin bizzat kendilerinin ötesindeki başka bir şeye işaret ettiğini düşünür. Örneğin sıradan bir işaret sayılan kırmızı ışık, kendisine değil arabaların durmasının zorunluluğuna işaret eder. Her sembol, kendinin ötesinde olan temsil ettiği bir gerçekliğe işaret eder.⁴³⁸

Semboller ile işaretler arasındaki temel ayrım şudur: İşaretler, işaret ettikleri şeyin gerçekliğine ve gücüne her hangi bir şekilde katılmazlar. Oysa semboller, sembolize ettikleri şeyle aynı olmamalarına rağmen, onun anlamına ve gücüne katılırlar. Sembolize edilen gerçekliğe katılma sembolleri tanımlarken, "yönelinen"

⁴³⁴Scneider, a.g.e., s.59.

⁴³⁵Daly, a.g.e.Mary, s.9.

⁴³⁶Daly, a.g.e., s.21.

⁴³⁷Berry, s.34.

⁴³⁸Peterson Michael, Hasker William, Reichenbach Bruce, Basinger David, "Din Felsefesi Seçme Metinler"(çev: Rahim Acar, Nebi Mehdiyev, Hümeysra Özturan, Osman Baş) Küre Yayınları 4. ed Oxford University Pres, 2013, s.530.

gerçekliğe katılmama ise işareti tanımlar ki bu, sembol ile işaret arasındaki bir ayrımdır. Örneğin alfabenin harfleri –yazıldıkları gibi– “A” ya da bir “R”, işaret ettikleri seslere katılmazlar; öte yandan bayrak, temsil ve sembolize ettiği kralın ya da milletin gücüne katılır.⁴³⁹

4-13-2-2 Var olma cesareti

Tillich ‘Cesaret, kişiyi kabul edilemez biri olmasına rağmen kabul etmektir.’ demektedir. “Herhangi bir soru sorma faaliyetinde bile sınırsız bir unsur olduğu için Tanrı sorusu sorulabilir. Tanrı sorusu sorulmalıdır; çünkü insanın devamlı kaygı olarak tecrübe ettiği yokluk tehdidi onu, yok olmayı yenen varlık ve kaygıyı yenen bir cesaret sorusuna götürür.”⁴⁴⁰

Tillich in varoluşsal cesareti dinamiktir ve iki tarafı vardır: benlik olarak olma cesareti ve parça olarak olma cesareti. Daly böylesi bir cesaretin ataerkil kültür içinde varolmamayı somutlaştıran güçlerle yüzleşmede önemli bir dönüm noktası olacağını düşünür.⁴⁴¹ Cesareti, kabulü kabul etme olarak adlandıranlar akıllı iyi ya da dindar olanlar değil tüm bu özelliklerden yoksun ve kabul edilemez olmanın farkında olanlardır. Bu, bununla beraber başkası tarafından birisi olarak kabul edilme anlamına gelmez.⁴⁴²

Paul Tillich, ‘The Courage To Be’ (Varolma Cesareti) adlı eserinde, bütün objektif anlamsızlığına rağmen insanın anlamlı bir hayat yaratmaya çalışarak var olması gerektiğini savunmaktadır. O olmak cesareti ile kişinin kendi potansiyellerini, kendi heveslerini, kendi düşlerini harekete geçirmesi yönünde bir cesaret göstermesi gerektiğini ima eder. Kendi varoluşundan sorumlu olan insan cevaplarını yine kendinde arayacağı varoluşsal sorular sormalıdır. Bunu yaparken hiçlikle yüzyüze gelmekten korkmamalı kendisini olmak istediği şey haline getirmelidir.

⁴³⁹ Paul Tillich, ‘Theology of Culture’ ‘The Nature of Religious Language’ Oxford university press, new york 1969, s.64.

⁴⁴⁰ Tillich, Systematic Theology, I, 208.

⁴⁴¹ Daly, Beyond God The Father, s. 27.

⁴⁴² Daly, Gyn/Ecology, s. 236.

Tillich'in varolma cesareti ile ilgili görüşleri doğrultusunda Mary Daly kendi bireyselliğinin ve kadınlığın farkına varmak isteyen kadınların, kadınlar hakkındaki ataerkil varsayımlardan sıyrılmaları gerektiğini söyler. Kadınlar gerçek özneler olmak için benimsenmiş 'diğer' lik konumunu terk etmelidirler. Daly bunun kolay olmadığını kabul ederek şöyle der:

“ Bu, görme ve gerçek benliğinden yabancılaştırılma gerçeği ile yüzyüze gelme ve cinsiyet ayrımcı toplumun maskeleriyle görmeye başladığında yüzeye çıkan pek çok isimsiz endişenin biçiminde olma cesaretidir.⁴⁴³ ‘Sadece ataerkil toplum ve ataerkil yanlış adlandırma reddedilerek yeni bir benlik yaratılabilir.’⁴⁴⁴

4-14- Mitoloji hakkındaki görüşleri

Daly, ataerkil yapının kadınları aldatmasını mitler ile sürdürdüğünü söyler. Mitin gücünü azaltan ‘bu sadece bir efsane’ sözünün çok kullanıldığını, Beyaz kuğu* gibi hikayelerle beslenen bir çocuğa bunun aslında zehirli bir elma olduğunun söylenmediğini belirtir.

Mitlerin Tanrıların aktiviteleriyle ilgili sezgisel görüşleri ifade eden hikayeler olduğunu belirten Daly bu konuda Mircea Eliade'in dilinin de büyüleyici olduğunu düşünür. Mircea Eliade, mitlerin pragmatic modeller olduğunu iddia ederek onları erkeklerin boş illüzyonel bir aktiviteleri olarak görür. 'Kendilerini Tanrılara benzetip kutsal kalmaya çalışıyorlar.'⁴⁴⁵

4-13-1- Hristiyanlık ve eril mitler arasındaki paralellikler

Mary Daly otobiyografisi olan Outercourse'un ya da Gyn/Ecology'nin bir Tanrıçalar incelemesi olmadığını söyler ve Tanrıçaların hristiyan mitinin doğrudan

⁴⁴³ Daly, Beyond God The Father, s.4.

⁴⁴⁴ Dörschel, a.g.e., s. 24.

*Bir büyücü tarafından kuğuya dönüştürülen bir kızı anlatan masal

⁴⁴⁵ Daly, Gyn/Ecology, s.33.

kaynakları olduğuna değinir.⁴⁴⁶ O, kadınları kontrol ve aldatma aracı olarak olarak gördüğü batı mitolojisine odaklanır.⁴⁴⁷ Mitler ve semboller Hristiyan mitlerinin ana kaynakları olduğunu düşünür.⁴⁴⁸

Daly'ye göre İsa'nın yeniden doğuşu ve vaftiz seramonisi Tanrıça mitlerinde en başından beri varolagelmıştır. Daly ataerkil kontrolün sağlanması için bu mitlerin eril bir dönüşüme uğradığını belirtir.⁴⁴⁹ Yani Daly'ye göre hristiyan mitleri kronolojik olarak eril mitlerle paralellikler içerir. Bu paralellige örnek olarak mitolojinin İsa'nın Zeus'un oğlu Dionysus ile özdeşleştirilmesini gösterir.

Zeus ile Semele'nin oğlu olan Dionysos'un doğuş efsanesi şöyle anlatılır: Zeus Semele'ye aşık olur, ama karısı Hera onu kıskanır ve ihtiyar bir kadın kılığına girerek Semele'ye Zeus'un ona güçlerini göstermesini söylemesini öğütler. Zeus tüm ihtişamıyla güçlerini gösterir ve semele nin ölmesine neden olur. Bu arada semele karnındaki yedi aylık bebeğini düşürür. Zeus orada bulunan ve hayat ağacıyla özdeşleştirilen bir sarmaşığın yanmaktan koruduğu Dionysos'u alır ve baldırında saklar. Zeus'un baldırından doğan Dionysos bu sefer de titanlar tarafından kaçırılır, küçük parçalara bölünüp ve bir kazanda pişirilir. Ancak çocuğun büyükannesi Rhea torununa acır ve Athena'nın yardımıyla onu kurtarır ve parçalarını birleştirir. Bundan sonra çocuk Dionysos yani iki kere doğan olarak anılır.⁴⁵⁰

Hristiyan mitinde İsa'nın, sözün beden bulmuş hali olarak taşıdığı anlamın farkında olan herkes için bu paralellik kaçınılmazdır. Dionisian teoloji içinde mest olan Hristiyan teologlar tabi ki İsa'nın hem Apollo gibi eril hem de Dionysos'un duygusallığı gibi feminen elementlerini birleştirdiğini ilk takdir edenler olacaktır. Onlar kendilerini tek taraflılıktan kurtuluşu kutlarken görürler. Ortaya çıkan teoloji onlara

⁴⁴⁶ Daly, Mary, "Outercourse: The Be-Dazzling Voyage", Spinifex Press, Melbourne 1992 s.232.

⁴⁴⁷ Dörschel, a.g.e., s .31.

⁴⁴⁸ Daly, Gyn/Ecology, xxxii

⁴⁴⁹ Daly, a.g.e. s.87.

⁴⁵⁰ Dalby, Andrew, "Bachuss'un Gizemleri", P dergisi no:40, 2006 sf:52

göre hala hristiyan teolojisidir. Ama aslında tam bir kaos ve bilişsizlik teolojisi oluşmuştur.⁴⁵¹

Tüm söylemlerin ışığında Daly, İsa'nın cennete yükselişini ikinci büyüme, babasına yeniden katılma olarak adlandırır. Cennete yükselip Zeus'un yanına oturan Dionysus gibi İsa'da aynı şeyi yapmıştır.⁴⁵²

Daly Hristiyanlıktaki 'üçleme' konseptinin erken mitolojideki üçlü Tanrıça'dan alındığını iddia eder. Ona göre ataerki üçlü Tanrıçaların üçlü Tanrılarla zoraki evlendirilmesiyle baskın bir sosyal yapı haline gelmiştir.⁴⁵³ Tanrıçaların tecavüze uğraması ataerki mitlerde nerdeyse evrensel bir temadır. Örneğin Zeus'un en bilinen özelliklerinden biri çapkın! oluşudur. İsteddiği her şeyin şekline girebilen Zeus'un kılık değiştirmedeki bu ustalığını Cebrail'in Meryem'e insan suretinde görülmesiyle bağdaştırır. Hristiyan mitindeki Tanrıça tacizinin kalıntılarının Meryem ve Cebrail'in görüşmesinde de barındığını söyler. Görüşmede Cebrail Meryem'e Tanrı'nın annesi olmak için seçilmiş kişi olduğunu bildirir. Meryem'in cevabı herhangi bir direnme içermez. Daly akıl, ruh, ve isteğin istila edildiğinde beden istila edilmesine gerek olmadığını söyler. Meryem'in buradaki rolü Daly'ye göre minimaldir. Katolik teolojiye göre o İsa'yı doğurmadan yine İsa tarafından kurtarılmıştır. Bu Meryem'in lekesiz hamileliğinin anlamıdır. O kurtarıcının lütfuyla ilk günden kurtulmuştur.⁴⁵⁴

Daly, hristiyan mitolojisinin günümüzde subliminal olarak zihinlere yerleştirilmeye çalışıldığını düşünür. Buna örnek olarak ta 1975 yılında uzaya gönderilen Amerikan uzay aracına Apollo adının verilmesini gösterir. Apollo mitolojide kadın düşmanı, Tanrı öldüren Tanrı'dır. Gerçek düşmanı dişi ejderha olan Delphyne'dir ki bu da rahmin eski isimlerinden biridir. Apollo onu kendi doğumundan hemen sonra öldürür. Tapınağının üstünde ise şunlar yazılıdır: 'Kadınları kontrol altında, egemenlik altında tut.'

⁴⁵¹ Daly, a.g.e. s.46.

⁴⁵² Daly, a.g.e. s.89.

⁴⁵³ Daly, a.g.e. s. 38.

⁴⁵⁴ Daly, a.g.e. s.58.

Daly erkeğin kendi kontrolü dışında kaldığı tek yerin anne karnı olduğunu belirtir. Buradaki ölümsüzlüklerinin kendileri tarafından değil de anne tarafından kontrol edildiğini söyleyerek bunu hazmedemeyen erkeklerin böylesi bir adlandırmaya başvurmalarının hiç te şaşırtıcı olmadığını ifade eder. Sonuçta ruh bedenden sonra geriye kalacak bir şeyse bu tamamen annenin elindedir.

Daly Antik Yunan'da homoseksüelliği yaygınlaştıranın Apollo olduğunu belirtir. Uzak gemisine Apollo adı verilerek gay özgürlüğünü yasallaştırmanın planlanmadığını amacın erkek gücünü yasallaştırmak olduğunu vurgular. Sonuçta astronotlar birer aile babasıydı. Mesaj tüm insanlığa subliminal olarak verildi.⁴⁵⁵

4-13-2- Mitlerde kadın

Daly insan deneyimlerinin kutsal ve profan olmak üzere ikiye ayrıldığını söyler. Profane kelimesi Latince pro (önce) ve fanum (tapınak) kelimelerinden meydana gelir. Eliade in içi boş, illüzyon olarak tanımladığı profan Daly tarafından babaların zamanında tapınaklara hapsedilmiş kadın kutsallığı olarak yorumlanır.

Kutsal-profan dualizmi Malinowski ve Durkheim gibi teorisyenlerin analizleri için esas teşkil etmiştir. aynı ayrılığı Weber'in karizma Otto'nun kutsal ayrımında da görebilmekteyiz. Bunlar teorisyenlerin arasındaki farklılıklardır ama nihayetinde aynı ayrılığı anlatırlar. Daly, erkek tanımlı karizmatik ve kutsal gibi tanımları reddederken feminist analizin hiç ayrım yapmadığını söylemez. Sadece kadınların zihinsel tapınaklara kapatılmayı kendi ayrımlarını keşfetme özgürlüklerini kazanmaları gerektiğini belirtir. Bir şeyin yasallaşması için illa ki erkek otoritelere ihtiyaç duyulmadığının altını çizer. Bu yüzden kronolojik olarak tarihi geçmiş mitler yerine crone-logical* mitlere geçilmelidir. Ama bu ne zaman yapılmaya kalkılırsa erkeklerin bu bir mit diyerek kadınları alaya aldıklarını söyleyen Daly kadın mitlerinin hastalıklı zihinlerin ürünleriymiş gibi gösterildiğini düşünür.

⁴⁵⁵ Daly, a.g.e. s.44.

*Crone, yaşlı kadın anlamına gelmektedir. İfade kadınların deneyimlerine dayanan bir sıralamadan bahsetmektedir.

Kutsal kitaplara ya da öykülere bakıldığında metnin tamamına hakim olan mesajın egemenlik olduğu görülmektedir. Bu egemenlik insanın tüm dünya üzerindeki hakimiyeti olabileceği kadar erkeğin kadın üzerindeki egemenliği olarak ta görülebilmektedir. Bu anlatılarda kadın çoğunlukla suçlu ve cezalandırılması gereken bir ‘diğer’ olarak resmedilmektedir. Çünkü göklerdeki babanın yanında mutlu ve masum bir şekilde yaşayan insan Havva’nın yasak elmeyi yiyip adam a da yedirerek yeryüzüne atılmalarına neden olmuştur. Tanrı suretinde yaratılan Adem’in rolü kadının kurbanı olmaktan öteye gitmemiştir. Bu durum insanlığın başına gelen tüm felaketlerden kadını sorumlu tutmak için yeterli bir sebep olmuştur. Böylece kadın ilk insanın yaratılmasından günümüze değin, toplumsal, cinsel, dinsel, siyasal, ekonomik olarak kısıtlanmıştır.

Tillich’in mitleri insana kapalı olan gerçekliği anlaşılır kılan anlatılar olarak tanımlayarak kadın karşıtı bir söylem oluşturduğunu söyleyen Daly ataerkil mit yapıcılarının kadınlara kapalı bir diğer dünyanın varlığını arzuladıklarını belirtir. Hali hazırda dişil benliğin kendisi erkekler için bir diğer dünyadır. Erkeklerin amacının kadınları kendi benliklerine kapatmak olduğunu söyleyen Daly mitlerin gerçekliğe açılan kapılar olarak empoze edildiğini oysaki anahtarlarının erkeklerin elinde olduğunu anlatır.

Daly’ ye göre kadının yaşamaya başlayabilmesi için erkek mitini görmesi gerekmektedir. Toplumda anatomik olarak yüzde elli kadın olabileceğini ama bunların erkek tanımlı, erkek beyinli kadınlar olduğunu belirten Daly, isyanın sadece hayata değil mite ve teknolojik mucizeler olarak görülen gelişmelere karşı da olması gerektiğini düşünür.⁴⁵⁶

Kadına yönelik baskı ve zulmü ‘ Tanrıça katli’ metaforunda özetler ve her kadının içindeki Tanrıçayı hatırlaması gerektiğini söyler. İlkel, Tanrıça’ya tapınmaya

⁴⁵⁶ Daly, a.g.e. s.41.

geri dönüşü savunmaz. Her kadının kendi eşsiz kodlarını keşfederek kişisel ve toplumsal varoluşunu savunur.⁴⁵⁷

Mitlerin kadınları kontrol etmek için yapılmış en iyi ataerkil araçlardan biri olduğunu düşünen Daly Beauvoir'ın İkinci Cins''teki mitlerle ilgili analizinin doğruluğuna değinerek kadının annelik bkirelik gibi kutsal görülen kalıplarla 'ideal kadın' olmaya zorlandığını belirtir. Oysaki aynı mitler bize Meryem in saf Havva nın ise şeytani olduğunu empoze ederek kendi içlerinde çelişkiye düşerler. Dolayısıyla Daly ideal kadın beklentisinin olanaksız olduğunu, kadınların bu beklenti altında ezildiklerini söyler. Haksız sorumlulukları omuzlarında taşımaya çalışan kadınlar varoluşlarından yine kendi cinslerini suçlayıcı bir tavır içine girerek utanırlar.

Mitlerin altında yatan anlama ulaşmadan kadınların kendi hikayelerinin kahramanları olamayacaklarını söyleyen Daly nin feminist yorumları kadınların bu mitleri içselleştirmemeleri gerektiğini öğütler. ideal kadın imgesinin yine kendisine yöneltilecek bir silah olduğunun farkına varamayan kadının her türlü arzusundan yoksun kalacağını belirtir. Bu yüzden kadınlar kendi hikayelerini kendi kelimeleriyle yeniden yazmaya çalışmalıdırlar.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Daly, a.g.e. ss.40-41.

⁴⁵⁸ Daly, a.g.e. s.41

SONUÇ

Gecenin en karanlık anı aydınlığa en yakın olduğumuz andır kabulüyle çalışmamızda feminizmin, Hindistan'da ölen kocalarının arkasından gelenek adı verilerek yakılan, Çin'de erkeklerin daha estetik bulması hasebiyle küçük yaşlarda ayakları kırılıp deforme edilerek eve hapsedilen, çoğunlukla saflaştırma mitiyle en yakınları tarafından bedensel zulme uğrayan, Ortaçağ Avrupası'nda sırf günümüz doktorlarının bilgisine sahip olduğu için cadı denilerek yakılan, Amerika'da erkek doktorlar tarafından bedensel hürriyetleri kürtaj operasyonları ile kısıtlanan kadınların özel alanda ve toplumsal hayatta ellerinden alınmış hakları geri kazanmak amacıyla başlatılan bir akım olduğunu gördük. Önceleri sadece kadınların siyasi haklarını elde edebilmeleri için mücadele eden feministler, zaman içinde kadının ev içinde ezilmişliği ile de ilgilenmişler; bu bağlamda dönemlerine göre farklı feminist akımların öncüleri olmuşlardır. Bu sebeple ilk bölümde en öne çıkmış feminist akımlar olan liberal, marksist, sosyalist ve radikal feminizm akımlarının nasıl bir ortam içinde ortaya çıktıklarını ve savundukları görüşleri de kısaca açıklamaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan ataerki başlığı altında anaerkil ve ataerkil toplum yapısını kısaca inceleyip, anaerkillikten ataerkilliğe geçiş sürecini nedenleriyle beraber anlatmaya çalıştık. Ataerki esasen aile reisinin kişisel iktidar olarak tanımlanır. Ataerkinin topluma uygulanması durumunda ise aile reisinin yerine tüm kurumlarıyla beraber devlet geçer.

Tarihin ilk çağlarında yaşamın sürdürülebilmesi için ürün toplayıcılığı yapan kadın üretim alanında aktif bir rol üstlenmiştir. Üstlendiği bu rol ona yönetimde söz sahibi olma hakkı vermiştir. Nitekim yapılan arkeolojik kazılarda bulunan ilk dönem bereket heykelticiklerinin bunun bir yansıması olduğu düşünülür. Ancak tarım üretiminin ortaya çıkmasıyla beraber daha fazla fiziksel güç gerektiren araç gereçlerin erkeğin denetimine geçmesiyle kadın eve kapatılmış, toplumun onun için belirlediği eş olma ve annelik rollerini benimseyip, bu doğrultuda yaşamaya başlamıştır. Bu durum onun yönetimdeki varlığını da olumsuz yönde etkilemiş ve günümüze kadar sürecek olan ataerkil toplum yapısının temellerini oluşturmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü tek Tanrı'lı dinler olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet ile sınırlandırmamızın nedeni zaten başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek din ve inanç konusuna sadece feminist teoloji bağlamında bir ön bilgi olarak değinmek isteyişimizdir. Bu nedenle tek Tanrı'lı dinler bölümümüzde bu üç dinin kadının yaratılışına ve toplumsal olarak konumlandırılışına nasıl baktığına, aralarındaki fikir ayrılıklarının nelerden kaynaklandığına dair kısa bir bilgilendirme yaptık. Açıklamalarımızda kaynak olarak kutsal kitap ve metinlerden yararlandık. İlk ortaya çıkışlarından itibaren dinlerin kadına olan bakışlarının zaman içinde değişime uğramalarının nedeninin ortak görüş olarak o dinin kendisinden değil, insani yorumlardan kaynaklandığına değindik.

Çalışmamızın son ve dördüncü bölümünü asıl çalışma alanımız olan Mary Daly'e ayırdık. On dört başlık altında incelediğimiz bu bölümde öncelikle Daly'nin biyografisine ve felsefesini oluşturan temel görüşlerine yer verdik. En temel tanımıyla varoluşun özden önce geldiğini savunan varoluşçu felsefeyi kadın sorunlarına uyarlamaya çalışan Daly, kadınların ataerki içinde unutmuş oldukları özlere yeniden sahip olmalarını istemektedir. Kadın varoluşunun insan varoluşu anlamına geldiğini söyleyen Daly, Tanrı'ya ulaşmak için atılması gereken ilk adımın feminizm olduğunu belirtmektedir. Kadın sorunlarının geçmişe gömülmüş güçlerinin aslında ne olduğunu merak etmeye başlayan kadınların benlikleri ve onları baskılayan her türlü unsurla ilgili sorular sormaya başlamasıyla çözüme kavuşacağını düşünen Daly, felsefesinin temeline erkekleri Tanrı olarak gösteren eril Tanrı'yı koymaktadır. Ona göre Hristiyanlık içinde eril ifadelerle tanımlanan Tanrı anlayışı, kadınları dini ve sosyal hayatta ötekileştirmekte ve ikincil bir konuma itmektedir. Bu yüzden Daly, kadınların varoluşlarını gerçekleştirebilmeleri için erkek Tanrı'yı ve bu erkek egemen Tanrı'nın temsil ettiği erkek egemenliğini reddetmeleri gerektiğini söyler. Bu egemenliğin sınırları içerisine medya, eğitim, sağlık ve politika gibi ataerkinin emrinde olan kurumlar da girmektedir. Bilinçlenme ve öze dönüş süreci olarak gördüğü bu varoluşçu yaklaşım Daly'nin özgürlük teolojisinin temelini oluşturmaktadır. Var olmanın öncelikle adlandırma gücüne sahip olmak olduğunu söyleyen Daly, ilk insanın yaratılışından itibaren bu güce sahip olanın erkekler olduğunu vurgulamaktadır. Kadının insanca var olabilmesi için bu güce yeniden sahip olması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle erkek egemen zihniyet tarafından tanımlanan ve zihinlerde

doğrudan ya da subliminal olarak erkek olarak resmedilen Tanrı imajı silinmelidir. Daly bu bağlamda Hristiyanlığı ve onun ataerkil bir kurumu olarak gördüğü kiliseyi kadınlara uyguladıkları baskılar ve haksızlıklar sebebiyle eleştirmektedir. Kutsal metinlerin sonradan kadın karşıtı görüşlerle tahrif edildiğini söyleyen Daly'e göre Hristiyanlık ataerkil bir şemsiye altındaki sayısız mezhepten sadece bir tanesidir.

Sadece bir feminist ve teolog değil aynı zamanda başarılı bir dil bilimci olan Daly, Tanrı'nın statik bir isim olarak kullanıldığını, bu kullanımın da onu zaman ve mekan ile sınırlandırdığını düşünür. O, Tanrı'nın dinamik bir fiil olarak kullanılmasından yanadır ve var olmak ona göre kadınların ataerkinin ötesine geçerek Tanrı'ya katılmalarıdır.

Şu andaki düşünce ve ifade sistemimizin eril bir zihniyetin ürünü olduğunu düşünen Daly, bu mahkumiyetin kadın algılamalarını bozduğunu söylemektedir. Bu sebeple kadınlar politik gücü de beraberinde getiren ataerkil dili reddetmelidirler. Kelimelerin kökenine inerek onları parçalayan, farklı şekillerde okunmalarını sağlayan Daly, kadınlar için kadın tanımlı bir sözlük hazırlamıştır. Ölü sevicisi olarak gördüğü erkeklerin hazırlamış oldukları sözlüklerde yaşam sevinci belirten kelimelerin azlığına dikkat çeken Daly, kadınları anlatmakta kullanılan anlam yönünden güçlü bazı kelimelerin zaman içinde alay maksatlı kullanılmaya başlandığını söylemektedir. Kelimeleri tersine çevirerek farklı bir biçimde okunmalarını ve anlaşılmasını sağlayan Daly, bu anlamda akademik sözlüğe gerçek bir katkı sağlamıştır.

Ataerkinin asıl amacının kadını yeryüzünden silmek olduğunu düşünen Daly, bunun için kadınlara uygulanan zulüm ve baskılardan bahsetmiş, bunların uygulayıcılarının da çoğunlukla ataerkilliği içselleştirmiş kadınlar olduğunu vurgulamıştır. Kadın olarak doğmanın yetmediğini, önemli olanın kadın olabilmek olduğunu söyleyen Daly, her kadının feminist düşüncelere sahip olamayacağını belirtir. Bunu aşabilmenin tek yolu kadınlar arasında anne-kız ilişkisinden başlatabileceğimiz kız kardeşlik bağlarını güçlendirmektir. Kız kardeşlik bu anlamda kadınların günümüz terapisi yerine kullanmaları gereken bir yapıdır.

Daly, mitlerde kullanılan ifadelerin çocuklara anlatılan masallar, teknolojik araçlara verilen isimler, tıp alanındaki uygulamalarla günümüze de yansıtıldığını

düşünmektedir. Bu kadın karşıtlığının üstesinden gelmenin yolu yazarlarının kadın olduğu yeni mitler oluşturmaktır.

Kadın sorununa getirdiği feminist bakış açısıyla Daly, zamanının ve zamanının ötesinde pek çok teolog ve feministi etkilemiş, radikal fikirleriyle feminist teoloji alanına büyük katkılar sağlamıştır. Yeryüzünde tamamlanmış herhangi bir sistem bulunmadığını söyleyen Daly, şeytanbilim olarak gördüğü teolojiyi yeniden yorumlamayarak kadın merkezli olarak sistematikleştirmeye çalışmıştır.

Çalışmalarında baskın bir kadın özcülüğüne şahit olduğumuz Daly, mevcut toplum yapısına kadın merkezli bir anti tez oluşturmuştur. İçinde neredeyse erkeğin olmadığı bir dünya isteyen Daly, söylemleriyle erkekleri ötekileştirmiş, ikincil bir konuma yerleştirmiştir. Fakat içinde yaşadığımız dünya, kadını ve erkeğiyle, iyisi ve kötüsüyle, zulmü ve merhameti ile dengeler üzerine kurulmuştur. Kadın ve erkek hukuk önünde eşit olsalar bile, fiziksel ve mental özelliklerinden dolayı birbirlerinden tamamen farklıdırlar. Bunu çok basit bir örnekle açıklayabiliriz. Aynı terazinin iki farklı kefesinde yer alan elma ve armut birbirlerinin eşiti değildirler. Onlar olsa olsa birbirlerinin dengidirler. Bu anlamda kadın-erkek arasındaki ilişkiyi en güzel denklik kavramıyla tanımlayabiliriz. Farklı bir biçimde, farklı özelliklerle yaratılan kadın ve erkekten beklenen ortak bir gelecek inşa etmeleridir. Bunu da ancak ortak bir bakış açısı geliştirerek başarabilirler.

KAYNAKÇA

Aktan, Hamza “İslam’a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi”, Sosyal Hayatta Kadın Dergisi, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996

Aktaş, Gül, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği ‘Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak’”, Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 30, sayı 1, 2013

Alıcı, Mustafa, “Mutfakta Pişir Mutfakta Ye: Çağdaş Dinler Tarihi Metodolojisinde Feminist Yaklaşım”, Milet ve Nihal, 2 (2), 81-110, 2005

Altınbaş, Deniz “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm” Kadın Araştırmaları Dergisi, sayı:9, 2006

Arroyo, Anthony m. Stevens, “Mary Daly & Catholic Feminism”
<http://www.faithstreet.com/onfaith/2010/01/25/Daly-catholic-feminism/4476>
(28.03.2016)

Atan, Meltem, “Radikal Feminizm: ‘Kişisel Olan Politik’tir.’ Söyleminde Aile”, The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies ISSN: 2149-6439, October, 2015, Volume: 1, Issue: 2

Atayurt, Didem, “Dişil Bir İtaatsizlik: Bir Örneklem Olarak Bejan Matur Şiiri” Kadın Araştırmaları Dergisi, yıl 2013/1 sayı:12

Baloğlu, Adnan, Bülent, “Kadın Merkezli Bir İslami Teoloji İnşasına Doğru mu?”, İslami İlimler Dergisi, Yıl 4. Sayı 1-2, Bahar-Güz 2009

Bayoğlu, Filiz, “Simone De Beauvoir- Öteki Olarak Kadın”, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, yıl:2010, sayı:15

Berktaş, Fatmagül, “Tarihin Cinsiyeti”, Metis yayınları, İstanbul 2006

Berktaş, Fatmagül, “Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın”, (5. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2014

Berry, Wanda Warren, “Feminist Interpretations of Mary Daly”, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania

Bloesch, Donald. G. “The Battle For Trinity ‘ The Debate Over Inclusive God-Language” Wipf and Stock Publishers, 1985

Bora, Aksu, “Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği Ve Kadın Öznelliğinin İnşası”(7. baskı) İletişim Yayınları, İstanbul 2016

Campbell, D. “Be-ing Is Be/Leaving”. In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) “Feminist Interpretations of Mary Daly”. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000

Challage, Felicien “Dinler Tarihi”, (çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık yayınları, İstanbul 1994

De Beauvoir Simone, “Kadın: İkinci Cins”, (çev. Bertan Onaran), Panel yayınları, İstanbul 1986

Code, Lorraine, “Encyclopedia of Feminist Theories”, London: Routledge 2000

Collins, Sheila d.” Personal Is Political, The Oppositional Imagination, Feminism, Critique And Political Theory”, Joan Cocks, Routledge Library Editions

Çaha, Ömer, “Türkiye’de Sivil Toplum Ve Kadın”(1.baskı), Konya 1996, Vadi Yayınları,

Çulha, Filiz, "Hangi Feminizm", Bilim ve Sanat, sayı. 98, Mayıs 1989

Dal, Yeşim Özer “Liberal Eşitlik Anlayışı Ve Ulusal Mekanizmalar”, Kadın Araştırmaları Dergisi, No:7, 2001

Dalby, Andrew, “Bachuss’un Gizemleri”, P dergisi no:40, 2006

Daly, Mary, "The Church and the Second Sex", Revised edition, Harper & Row, New York 1975

Daly, Mary, "Gyn/Ecology : The Metaethics Of Radical Feminism", Beacon Pres, Boston 1978

Daly, Mary, "Beyond God The Father, Boston", Beacon Press 1985

Daly, Mary, and Jane Caputi, "Websters ' First New Intergalactic Wickedary Of The English Language" Bacon Press, Boston 1987

Daly, Mary, "Outercourse: The Be-Dazzling Voyage", Spinifex Press, Melbourne 1992

Daly, Mary, "Pure lust: Elemental Feminist Philosophy", Women's press 1997

Daly, Mary, "Quintessence...Realizing The Archaic Future: A Radical Elementeal Feminist Manifesto " Beacon press, 1998

Daly, Mary, "Amazon Grace. Re-Calling the Courage to Sin Big" Palgrave MacMillan, New York 2006

Delaney, Carol, "Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji", (çev.S. Somuncuoğlu ve A. Bora) İletişim Yayınları İstanbul 2001

Demir, Zekiye, "Modern ve Postmodern Feminizm", (2. baskı), Sentez Yayınları, İstanbul 1997

Dikici, Erhan "Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri", The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 43, Spring I 2016
Direk, Zeynep, "Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği". Cogito. sayı: 58 (Bahar). İstanbul: YKY. 2009

Donovan, Josephine, "Feminist Teori", (çev.A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan,). (10. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2015

Dörschel, Funda Başak “Female Identity : Rewritings Of Greek And Biblical Myths By Contemporary Women Writers”, April 2011

Durham, Paula Hope, “Patriarchy and Self-hate : Mary Daly’s Psychological Assessment of Patriarchal Religion Appraised and Critiqued In the Context of Karen H. Orneyy’s Psychoanalytic Theory” Journal of Feminist Studies in Religion Vol. 13, No. 1 Spring, 1997

Erbil, Pervin, “Kibele’den Pandora’ya Kadının Tarihsel Yenilgisi”,(5. baskı) Arkadaş Yayınevi, Ankara 2016

Firestone, Shulamith, “Cinselligin Diyalektigi”,(çev: Yurdanur Salman) Payel Yayınevi, İstanbul 1993

Flynn, Elizabeth A. “Emergent Feminist Technical Communication’ ‘Technical Communication Quarterly’,1997 cilt,6 no:3

Foucault, Michel, “Güvenlik, Toprak, Nüfus”, (çev.Ferhat Taylan), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

Gordon, Marshall, “Sosyoloji Sözlüğü”, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 1999

Gökkır, Necmettin, “Kur’an Araştırmalarında Kullanılan Yeni Metot Ve Teoriler”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 12, Yıl: 2005

Gray, F.”Elemental Philosophy: Language and Ontology in Mary Daly’s Texts. In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) Feminist Interpretations of Mary Daly”, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000

Güç, Ayşe, “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2, 2008

Günay, Tümer - Küçük, Abdurrahman “Dinler Tarihi”, Ocak Yayınları, Ankara 2002

Gürhan, Nazife, “Toplumsal Cinsiyet Ve Din”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -
www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: IV, Kasım 2010

Güzel, Ebru, “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Ve Medyanın Rolü” Global
Media Journal: TRedition 4(8) spring 2014

Haddad ,Yvonne Yazbeck ve John L. Esposito (der) “Daughters of Abraham:Feminist
Thought in Judaism, Christianity, and Islam”, Gainesville: University Press of Florida
2002

Hauke, Manfred. “God or Goddess? Feminist Theology: What is it? Where does it lead?”
Ignatus pres, San Francisco 1995

Heywood, Andrew, “Siyasi İdeolojiler”,(çev.Levent Köker)(5. baskı) Adres yayınları,
Ankara 2013

Hick, John “The Metaphor of God Incarnate”, John Knox Press, Westminster, 1993

Hill, Barbara, “Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve
İdeoloji”, (çev. Elif Gökteke Tut), Tarih Vakfı Yurt yayınları., İstanbul 2003

Hines, Mary E. “Feminism And Theological Language”, Washington Theological
Union , M. Caryl - Mc Enroy , St. Meinrad School Of Theology

Hudson, Rebecca “In the World But Not Of It: A Critique of American Evangelical
Views of God and the Material”, Stirling, United Kingdom July 2012

Humm, Maggie, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Say Yay., İst.,1994

Hooks, Bell, “Feminizm Herkes İçindir”, Çitlembik Yayınları, İstanbul 2000

Işık, Emre, “Beden ve Toplum Kuramı”, Bağlam Yayınları. İstanbul 1998

Işık, Emre

<http://www.aymavisi.org/felsefe/Feminizm,%20Cinsiyet%20Ve%20Epistemoloji%20-%20Emre%20Isik.html> (16.09.2016)

İmançer, Dilek “Feminizm Ve Yeni Yönelimler”, Doğu-Batı Dergisi, yıl: 5, sayı:19, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2002

Kaval, Musa, Semavi Dinlerde Kadın

www.toplumsalsiddetalkongresi.org/bildiri/dergi/ila201506dccd8.docx (22.08.2016)

Kaya Erdem, Sayılğan Burcu Özge Baydaş, “Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının “Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi”, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi Yıl:1 Sayı:1

King, Ursula, “Women and Spirituality”, (1. baskı) London: Macmillian 1998

Kitab-ı Mukaddes, 2. baskı, Kolektif, 2016

Knutsen, Mary, ‘Beyond God the Father – Towards a trinitarian theology of the cross: The challenge of Mary Daly and resources in the works of Jürgen Habermas and Paul Ricoeur for contemporary Christian theology’, 2 vols., PhD thesis, Faculty of Theology, University of Chigago, Chicago 1996

Kur’an-ı Kerim,4.baskı, Türkiye Diyanet Vakfı, Kasım 1997

Küçük, Mehmet, “Medya, İktidar, İdeoloji”,(1.baskı) Ark Yayınevi, Ankara 1994

Loomer, Bernard M. “Tillich’s Theology of Correlation”, The Journal of Religion, c.36, no.3, 1956

Lorber, Judith, “The Construction of Gender, In Reconstructing Gender: A Multicultural Antology”, New York, Sage 1994

Lorde, Audre, “An Open Letter to Mary Daly”,1979, <http://books.google.com/books>.
(27.05.2016)

Lundberg,Andrew, “Sosyoloji”, Siyasal Bilimler Derneği Yay. Ankara 1970,C. II

Masıraliev, Şumkar, “John Hick’in Uluhiyeti Işığında Hristiyan Teizmin Felsefi Güçlükleri” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi 2007

Mernissi, Fatıma, “The Veil and the Male Elite: a Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam”, London: Blackwell 1991

Millet, Kate. “Cinsel Politika”, (çev. S.Selvi), İstanbul 1973, Payel Yayınları

Murad, Abdülhakim, “İslam, Irıgaray Ve Cinsiyetin Yeniden Tanzimi”, (çev: Ömer Baldık) www.karakalem.net/ 11 nisan 2004, (06.06.2016)

Nortje, S. J. "Feminism", Text and Interpretation”, P. J. Hartin ve J. H. Peter, Leiden, New York, Kobenhavn, Köln 1991 EJ. Brill

Nye, Andrea, “Feminist Theory And The Philosophies Of Man”, Routledge, (first edition) London and New York, 1988

Okiç, M. Tayyib “İslamiyet’te Kadın Öğretimi”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları., Ankara 1978

Okumuş, Ejder, “Toplumsal Değişme ve Din”, İnsan Yayınları 2003

Öçal, Kübra Arslan, “Dişil Din Ve Eko-Feminist Bağlamda Latife Tekin Ve Muniar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları AnaBilim Dalı Ankara 2011

Parry, Rabbi Aaron, “Talmud Nedir?” (çev: Estreya Seval Vali), Gözlem yayınevi, İstanbul 2005

Pelizzon, Sheila Margaret, “Kadının Konumu Nasıl Değişti?: Feodalizmden Kapitalizme”, (çev. E. Sadi ve C. Somel), İmge Kitabevi Ankara 2009

Peskine, Brigitte, “İstanbul’da Bir Yahudi Ailesi”, (çev. E. Güntekin), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2005

Peterson Michael, Hasker William, Reichenbach Bruce, Basinger David, “Din Felsefesi Seçme Metinler”(çev: Rahim Acar, Nebi Mehdiyev, Hümeysra Özturan, Osman Baş) Küre Yayınları 4. ed Oxford University Pres, 2013

Pira Aylin, Elgün Aslı, “Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi”

Ramazanoğlu, Caroline, “Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri”, (çev. Mefkure Bayatlı), (1.baskı) Pencere Yayınları, İstanbul 1998

Ratcliffe, Krista, “Anglo-American Feminist Challenges to the Rhetorical Traditions : Virginia Woolf, Mary Daly, Adrienne Rich”, Carbondale&Edwardsville, Southern Illinois University Pres 1996

Ruether, Rosemary Radford, “Feminist Theology, A New Dictionary of Christian Theology”, ed. Alan Richardson- John Bowden, Kent 1996

Rullmann, Marit, “Kadın Filozoflar”, (çev. Tomris Mengüşoğlu), Kabalcı Yayınları, İstanbul 1996, c.I

Sancar, Serpil, “Erkeklik: İmkansız İktidar”, Metis Yayınları, İstanbul 2009

Savaş, Rıza, “Hz. Muhammed Devrinde Kadın”, Gelenek yayınları, İstanbul 2004

Sarıbay, Ali Yaşar. “Kamusal Alan ve Diyalojik Demokrasi. Kamusal Alan-Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz”, Alfa Yayınları 2000

Sevim, Ayşe. “Feminizm”, (1. baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2005

Sneider, Laurel , “Feminist Interpretations Of Mary Daly” Penn State Press,

Stenger Mary Ann, “A Critical Analysis Of the Influence Of Paul Tillich On Mary Daly’s Feminist Theology’, Theonomy and Autonomy: Studies In Paul Tillich’s Engagement With Modern Culture” , ed. John j. Carey, Macon :Mercer University Press,1984

Suhonen, Marja “Toward Biophilic Be-ing: Mary Daly’s Feminist Metaethics and the Question of Essentialism”. In Hoagland, S.L. & Faye, M. (eds.) “Feminist Interpretations of Mary Daly”. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 2000

Şişman, Nazife, “Emanetten Mülke: Kadın Bedeninin Yeniden İnşası”, (3. baskı)İz Yayınları, İstanbul 2013

Thompson, Denise, “Radical Feminism Today. What Does It Mean To Call Femisim ‘White And Middle-Class”, 2001

Thompson, Paul, “Geçmişin Sesi”,(1. baskı), (çev Şehnaz Layıkel) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999

Tillich, Paul Systematic Theology,3 vols. University of Chicago press, 1951 I

Tillich, Paul Dynamics of Faith, New York:Harper&Row, 1957,

Tillich, Paul, ‘Theology of Culture’ ‘The Nature of Religious Language’ Oxford University Press, new york 1969

Trible, Phyllis, “God And The Rhetoric Of Sexuality” Fortress Press, Philadelphia 1978

Tunalı, Ayten Can, “Türkiye’de Feminizm Hareketi”,Yüksek lisans tezi, Akdeniz üniversitesi, Antalya,1996

Unger C. & Unger R., “Women and Gender, A Feminist Psychology”, (Forth Edition), McGraw-Hill, New York 2004

Wach, Joachim, “Din Sosyolojisi”, (çev. Ünver Günay), MÜİFVY., İstanbul 1995

Wettler, Betty Talbert, “Journal Of The Evangelical Theological Society, Secular Feminist Religious Metaphor And Christianity”, jets. 38/1 March 1995

Wood, Hannelie.,”Revisiting Mary Daly: Towards A Quadripartite Theological And Philosophical Paradigm”, HTS Teologiese Studies/ Theological Studies 71(1), Art. 2911

Yağmurlu, Mustafa, “Çağımızda Kadın Sorunu”, Beyan Yayınları, İstanbul 1984

Yaman Öztürk, Melda, “Aile Erkek Egemenliği Ve Kadının Toplumsal Konumu Ailenin Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökenine Yeniden Bakış”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi cilt.8 sayı. 32 güz-2010

Yasdıman, Hakkı Ş. “Yahudi Kutsal Metinleri Işığında Kadının Evlilikteki Yeri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2000

Yavuz, Ayşe Duygu”Düzenin Ve Kadının Karşısında Bir Garip Oğuz Atay” Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Haziran 2011

Yayla, Atilla. “Siyaset Teorisine Giriş”,(5.baskı) Siyasal Kitabevi, Ankara 2012

Yazoğlu, Ruhattin, “Paul Tillich’de Tanrı Kavramı”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II (2002), Sayı: 3

Yörük, Altan, “Feminizm/ler”, Sosyoloji Notları, Sayı. 7,ISSN 1307-6493, 2009

Zoonen, Liesbet Van, “Medyada Femininist Yaklaşımlar”, (Der. Süleyman İrvan), “Medya,Kültür, Siyaset”, Ark Yayınları, Ankara 1997